TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI

WITTGENSTEIN'IN ESTETİKÇİ BİR BAKIŞLA FELSEFE ELEŞTİRİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Oğuz Kaan Perktaş

Ankara, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI

WITTGENSTEIN'IN ESTETİKÇİ BİR BAKIŞLA FELSEFE ELEŞTİRİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Oğuz Kaan Perktaş

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt GÜLTEKİN

Ankara, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI

WITTGENSTEIN'IN ESTETİKÇİ BİR BAKIŞLA FELSEFE ELEŞTİRİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt GÜLTEKİN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
……	……
……	……
……	……
……	……
……	……

Tez Sınavı Tarihi:

Tez Doğruluk Beyanı Belgesidir.

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt GÜLTEKİN danışmanlığında hazırladığım "WITTGENSTEIN'IN ESTETİKÇİ BİR BAKIŞLA FELSEFE ELEŞTİRİSİ (Ankara.2019)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Adı-Soyadı ve İmza

TEŞEKKÜR

Felsefeyi, sanatçı duyarlılığı ve dehasıyla, anlamsızlığa ve işe yaramazlığa mahkum edecek her türlü *sözde ilerlemeciliğe* karşı savunan Wittgenstein ile tanışmamı sağlayan: Prof. Dr. Erdal Cengiz ve danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt Gültekin'e teşekkür ederim.

> Aslında ancak şiir yazar gibi felsefe yazmak gerektiğini söylediğimde, felsefeye ilişkin olarak nerede durduğumu özetlediğime inanıyorum.
>
> (Wittgenstein)

TEŞEKKÜR i
İÇİNDEKİLER ii
KISALTMALAR iii
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM: DÜŞÜNMENİN KAOTİK ESTETİĞİ **11**

1.1 Anlam Oluşumunda Estetik Unsurlar 20
1.2 Kural İzleme ve Dil Oyunları 31

II. BÖLÜM: FELSEFE SORULARININ DOĞASI VE BAŞKA BİR FELSEFE **37**

2.1 Felsefe Sorularının Estetik Doğası 38
2.2 Estetik Düzenleme Olarak Felsefe 49
2.2.1 Gündelik Dilin Anlam ve Önemi 54
2.2.2 Merkezi Olmayan Yöntemler 57
2.3 Felsefenin Sonuçları 63

SONUÇ 70
ÖZET 76
ABSTRACT 78
KAYNAKÇA 80

KISALTMALAR

Ludwig Wittgenstein'ın Eserleri

ED Estetik Üzerine Dersler, 2015 (Estetik, Psikoloji ve Dinsel İnanç Üzerine: Dersler ve Söyleşiler (Syf. 11-59))

FS Felsefi Soruşturmalar, 2014

KD Kültür ve Değer, 2013 (Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer, (Syf. 119-235))

KK Kahverengi Kitap, 2007 (Mavi Kitap-Kahverengi Kitap, (Syf. 87-207))

KÜ Kesinlik Üstüne, 2013 (Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer, (Syf. 12-114))

MK Mavi Kitap, 2007 (Mavi Kitap-Kahverengi Kitap, (Syf. 3-84))

PR Philosophical Remarks, 1998

RF Remarks on Frazer's *Golden Bough,* 1993

RFM Remarks on the Foundations of Mathematics, 1996

T Tractatus Logico Philosphicus, 2013

Z Zettel, 2004

GİRİŞ

Ludwig Wittgenstein'ın çalışmalarının felsefi düşünce için yeni bir bakışı (olumlu veya olumsuz) temsil ettiği, destekçileri ve karşıtlarınca ortak kabul görmektedir. Çalışmalarına getirilen eleştiriler de, verilen değer de dolaylı veya dolaysız olarak belli bir noktayı işaret ediyor gözükür. Bu noktayı açığa çıkarmayı sağlayacak, hepsinin birbiriyle ilişkili olarak ele alınması gereken temel sorular şöyle sıralanabilir:

- Neyi 'düşünme' olarak adlandırırız?
- Felsefe sorularının doğası nedir?
- Felsefede 'yöntem' ne olmalıdır?

İlk iki soru Wittgenstein'ın çalışmalarında nelere cevap bulmayı/nelere karşı bakış açımızı değiştirmeyi amaçladığını kabaca gösterirken, yöntemi ise bu sorulara karşı geliştirdiği duyarlılıklarla şekillenen ve tüm düşüncesinde bu duyarlılığın izlerinin bulunabileceği bir bütünü temsil eder. Açıklamacı felsefe gücünü hakikati söyleme iddiasından alırken, onun karşısında durmanın tek yolu belli tarzda bir duyarlılığın savunulmasıdır. Açıklamacı tarzda yapılan felsefeye karşı olan Wittgenstein çalışmalarını doğal olarak bir meta-felsefe değil, olsa olsa bir bakış açısı olarak ortaya koyar. İşte, tam da bu görüş noktasında, destekçilerine hitap eden ve karşıtlarını ona cephe almaya götüren bir ayrım bulunur. Bu ayrım sayısız şekilde dile getirilebilir olsa da, bu ayrımın çalışmamızda dile getireceğimiz birkaç biçimini şöyle sıralayabiliriz:

-bilim metodolojisine ait nedensellik fikrinden ayrılan betimlemeci yaklaşım,
-tek bir doğru yöntem olanağını dışlayan yöntem merkezsizlik,

-felsefenin amacının; hakikat arayışı yerine hastalığın tedavi edilmesi, yani bir uyumsuzluğun giderilmesine dair istem meselesi olarak belirlenmesi.

Dikkat edilirse bu maddelerde Wittgenstein'ın çalışmalarının içerildiği 'dil felsefesi' başlığı henüz kullanılmamıştır bile; bunun sebebi, onun destekçileri ve karşıtlarının felsefeye bakışlarını keskin olarak ayıran ana motiflerin ilgili alanın ötesinde daha derinde yattığını düşünmemizdir. Başka bir felsefeyi isteyen ve düşünme tarzlarıyla onu olumlayabilenler ile onu istemeyen ve düşünme tarzlarıyla onu olumlayamayanlar arasındaki bir ayrımdır bu. Wittgenstein, bunu açık gönüllülükle belirtecektir: "Ben bir anlamda bir düşünme tarzının, karşıt bir düşünme tarzı karşısında propagandasını yapıyorum. Diğerinden gerçekten nefret ediyorum" (ED, III. Bölüm, §37). O'na göre yaptıklarımızın büyük bir bölümü bir düşünme tarzını değiştirme çabasını içerir (§41). Çalışmamızın yönelimi, Wittgenstein'ın felsefesini daha iyi anlamak doğrultusunda olup, ilgili ayrımın üzerinde durmamızın sebebi; bu ayrımın izlerinin onun bütün düşüncesinin ana karakterini oluşturmasıdır.

Wittgenstein, retorik sorular sormayı her ne kadar sevse de yeni felsefe soruları öne sürmez, mevcut sorulara felsefedeki alışıldık anlamında cevaplar da sunmaz; onun soruşturmalarının yönü felsefe sorularının o veya bu şekilde yanlış kurulduğunu veya temelsiz olduklarını ortaya koymaktır. O, kendisine ilk anda zihinsel bir kramp veren, onu rahatsız eden sorulara karşı adeta bir varoluş mücadelesine girer, onlara farklı yönlerden sayısız yinelemelerle yaklaşmayı dener. Rudolf Carnap, şöyle bir tanıklıkta bulunacaktır:

> "Onun problemler ve insanlar hakkında bakış açısı… bir peygamber ya da kahininkinden çok yaratıcı bir sanatçınınkine benziyordu. Spesifik felsefi problemler hakkında kendi görüşünü formüle etmeye başladığında, biz hemen ondaki içsel kavgayı hissedebiliyorduk; bir kavga ki yoğun ve ağrılı bir boğuşma ile karanlıktan aydınlığa nüfuz eden… En sonunda, uzun ve çetin

> bir çabadan sonra ortaya çıkan cevabı önümüzde yeni yaratılmış bir sanat eseri ya da ilahi vahiy gibi önümüzde duruyor" (Monk, 2005: 355).

Onun bütün bu bireysellik karakteriyle tarif edilen mücadelesine karşı şu soru dile getirilecektir: 'Bu mücadele diğerleri için anlamlı olmak zorunda mıdır?' Wittgenstein: "Yazdıklarımla başkalarını düşünmekten kurtarmak değil, tersine eğer olanaklıysa, kendi düşüncelerini oluşturma uyarısı vermek isterim." (FS, Önsöz) diyerek bu soruyu savuşturacaktır. Wittgenstein için gramatik soruşturma bir benlik araştırması olup kendini betimleme dilinin titiz ve köklere inen bir çalışmasıdır (Hagberg, 2008: 254); ve bu yüzden bireysellik karakterinden ayrılamaz. Burada, onun felsefesinin en can alıcı noktalarından biri olan ve çalışmalarında biçim olarak sık sık diyalogu tercih etmesinde de kendini gösteren 'terapi' kavramı ortaya çıkar. Bunu şöyle ortaya koyacaktır: "Okuyucularımın kendi düşüncelerini bütün çarpıklıklarıyla gördükleri ve bu yardım sayesinde bunları düzeltebildikleri aynadan fazla bir şey olmamam gerek" (KD, MS 112 225).

O zaman, Wittgenstein'ın felsefesini önemli kılan en büyük noktanın, bireysel bir katkı olarak onun dile, düşünceye, felsefeye karşı özgün bakışı olduğu söylenebilir. Bunu çeşitli parçalarla oluşturulan bir giysiyi tamamlayan bir ayrıntıya benzetebiliriz ki, o ayrıntı olmadan bütün bir estetik durum sekteye uğrayacaktır. Bu çalışmamız bahse konu 'ayrıntı'nın ortaya çıkarılmasına yönelik olacaktır; çünkü inanıyoruz ki bu 'ayrıntı' onun felsefesinin kökteki istemi olup, onun yapıtlarını anlamaya ışık tutacak kritik bir öneme sahiptir.

Wittgenstein'ın çalışmalarında yer alan genel itkiye, o itkiyi açıklamayı denerken bir isim verilmesi gerekecekti ve bunun için en kapsayıcı kavram olarak düşünülen

'estetikçi yaklaşım' seçildi.[1] Wittgenstein felsefesinde yer alan ve bizi bu seçime götüren birkaç 'ayrıntı'yı şöyle sıralayabiliriz:

- düşünmenin; kavramsal (dil oyunları), antropolojik ve sosyolojik (yaşam biçimi) anlam çerçeveleri/konseptleri içinde dilde serimlenen yapısı,
- felsefe sorularının estetiğin sorularına benzerliği vurgusu,
- felsefe sorularına dilin yerleşik kurumlarının ortaya çıkardığı bir uyumsuzluk olgusu olarak yaklaşılması,
- felsefenin yeni duyarlılıklarla bakış açısı değiştirme meselesi olarak görülmesi.

Wittgenstein'ın felsefe sorularına karşı geliştirdiği gramatik *duyarlılığın*, çalışmada düşünmenin *kaotik estetiği* şeklinde savunulacak olan bir dil-düşünce anlayışının, felsefe sorularının *uyumsuzluk* doğası ve kaynağının, gramatik düzenleme ve *bakış açısı* değiştirmeyi amaçlayan bir felsefenin bize işaret ettiğinin, estetikçi bir anlayış olduğunu söylemekle, Wittgenstein düşüncesini anlama yolunda önemli bir noktaya işaret ettiğimizi iddia ediyoruz. Felsefe için bahse konu estetikçi anlayış felsefe tarihindeki ekollerden biri olma statüsüne sığmayıp taşacak kadar radikal ve devrimcidir.

> "Wittgenstein'ın, felsefenin bir bilim olmadan bilim gibi görünebileceği yönündeki savı üç önemli soruyu gündeme getiriyor: Onun kendi felsefesi bu savı doğrulamakta mıdır? Bu sav doğrulanabilir mi? Yaptığı türden felsefe, felsefenin doğru olarak yapılabildiği tek yol mudur? Sonraki dönem felsefesi, gerçekten yolunu insanların yaşamı içinde bulur; kendini bu ortamda geliştirir. İnsanı zorunlu olarak kendi öğretilerini benimsemeye ittiği söylenemez. Ancak insanı bir kez inandırdığında onu gerçekten bağlar; inandıramadığında ise, karşıt yönde oluşan tepki de eşit ölçüde güçlü olur. Wittgenstein'ın sonraki dönem yapıtlarını okuyanların pek çoğu, yukarıdaki üç sorudan birincisini olumlu olarak ve tutkuyla yanıtlayacaklardır: O, felsefenin ayaklarını, bu alanı bir bilime dönüştürmeden yere bastırtabilmiş olmak iddiasını gerçekten

[1] Bu seçimde 'estetik' kavramının göz önünde bulundurulan kullanımlarının şunlar olduğu söylenebilir:

- Yunanca'da varolan şeyler karşısında, duyumları, duyguları ve sezgileri yoluyla duyarlı olan kişi anlamına gelen *aisthetikos*'tan türeyen; ilk, temel duyum anlamına gelen estetik (*aisthesis)* (Cevizci,
- Yunanca'da varolan şeyler karşısında, duyumları, duyguları ve sezgileri yoluyla duyarlı olan kişi anlamına gelen *aisthetikos*'tan türeyen; ilk, temel duyum anlamına gelen estetik (*aisthesis)* (Cevizci,
1999: 315).

- sanat eserlerini yorumlamadaki yaklaşımlar bütününü temsil eden, bir araştırma dalı olarak estetik.

> temellendirmektedir, diyeceklerdir. Eğer söyledikleri doğruysa etkisi de olağanüstüdür. Artık bundan böyle eski duygu ve istekler, kendilerini ancak birkaç kişinin anlayabildiği incelemelerde ortaya koymayacaklardır. Onlar, kısa ve keskin gözlemlerle, çarpıcı sorularla ve şaşırtıcı diyalektik dönüşlerle dağıtılmış olarak sunulan, alışılmış olgulara bağlıdırlar artık. Artık kendini kişisel olarak işin içinde bulmak kaçınılmazdır. Eski felsefe biçimi de yerini, taze ve erişilir, hatta belki de, bir kez denendiğinde karşı konmaz olan bir şeye bırakmıştır" (Pears, 1985: 113-114).

Wittgenstein felsefe yaparken belli bir düşünce tarzının hem oluşturucusu hem de uygulayıcısı konumundadır. Yapmaya çalıştığı, düşünce ile gerçeklik arasında kurulacak bağlantıda; bu bağlantıya ait soruları dile getirme ihtiyacının artık dindirildiği bir seyir terası/kayıtsız bir izleme sağlamaktır. Bu, ilk bakışta, kuralları kendisinin belirlediği bir oyunda başarı sağlamaya çalışan birinin durumuna benzetilebilir; ama unutulmamalı ki, ortak dilimiz sayesinde felsefe yapabilen tek bir türün bireyleriyiz. Bu yüzden bir yaşam biçimi tasavvur etmek bir dil tasavvur etmekten ayrılamaz (FS, §19). Ayrıca, dil, ortak yaşam biçimi temelinde "…belirli bir amaca yönelik bir cihaz icat etmek kadar, bir oyun icat etmekten bahsedişimizdekiyle benzeşen öteki anlama da sahiptir" (§492). Wittgenstein, bir yandan, ifadeleri bir amaç doğrultusunda kurulmuş olan dil oyunları çerçevesinde analiz ederken; diğer yandan, kendi felsefesini de bir dil oyunu (anlayış) olarak tasarlar. Onun soruşturmalarını oluşturan bu dil oyunları, sonunda bize bir takım açıklamalar vermeyi değil, dilin bizi yanlış anlamalara iten tılsımını zayıflatmayı ve bireysel bir çözüm/terapinin gösterilmesini amaçlar. Wittgenstein'da tam açıklık, olası tüm sorunların çözülmesi gerektiği fikri, ortak bir karar zeminini kurmak ile aynı şey değildir. Bu şekilde, felsefe bireysel olarak insanlarla yakından bağlantılıdır. Felsefi sorunları bir kez ve herkes için çözümleyemeyiz, ancak felsefi bir sorunu, ona sahip olan kişiyle ilgili olarak ele almalıyız (Wyss, 2015: 169). Wittgenstein'da felsefe soruları karışmış anlama yetimizle ilgili olup, bahse konu soruların bizi artık rahatsız etmeyeceği noktayı arama yönüyle kişisel çözümler (o kişi için bakış açısını değiştirecek bir buluş) gerektirirler.

Bir yaşam biçimi, ortak bir dünyayı açmamıza izin veren ortak eylem ve uygulamalara yol açan kaygı konuları tarafından oluşturulurken; aynı zamanda, kendimizi ve ilgilendiğimiz ortak konuları anlamamızın terimlerinde ortak bir dünyayı oluşturur (Cahill, 2014: 139). Dönüşümlü olarak hem ortak bir dünyayı açan hem de o ortak dünyayı oluşturan *yaşam biçimi* Wittgenstein düşüncesinin çıkış noktasıdır; kendi güzelliği ile gerçekliğin ayırt edilemediği noktadaki Narkissoscu nihai uyum, mümkün en son kazanımdır. Bilim olma idealine eğilimli bir felsefe, öznellik eleştirisini bir sopa gibi sallaya dursun; sanatçı, yapıtı kaçınılmaz şekilde ortak bir yaşam biçimi üstünde yükselse de, oyununu genişçe kurmakta özgürdür. Bunu güçlü bir şekilde duyumsayan Wittgenstein: "Bugünlerde insanlar bilimcilerin onlara bir şeyler öğretmek için; şairlerin, müzisyenlerin, vb. ise onları eğlendirmek için var olduğuna inanıyor. Berikilerin onlara öğretecek bir şeyleri olduğu hiç akıllarına gelmiyor" (KD, MS 126b 59v) diyecektir.

Wittgenstein felsefedeki amacını sıklıkla dile getirme ihtiyacı hisseder, ama bizce en derinlere işaret eden ifadesi şudur: "Sanatçının yapıtının yanı sıra, dünyanın sub specie aeterni[2] yakalanabileceği bir başka şey var gibi görünüyor. İnanıyorum ki bu, sanki dünyanın üstünde uçan ve onu nasılsa öyle bırakan, uçuşu sırasında dünyayı yukarıdan düşünen düşünce tarzı" (MS 109 28). Bu noktada Wittgenstein'ın, Schopenhauer'un dâhi sanatçıya yakıştırdığı *estetik seyre dalış* imkanını felsefe için de gördüğü söylenebilir. İstemeyi düşünmenin değil de, düşünmeyi istemenin ilineği olarak gören Schopenhauer, deha diye adlandırdığı sanatçılarda bilincin ikincil olan (bilen-düşünen) bölümünün kendini birincil (isteyen) bölümden ayırarak kendi başına özgürce eyleme geçtiğini ve saf nesnel hale gelerek dünyanın temiz bir aynasına dönüştüğünü söyler (Schopenhauer, 2013: 109). Wittgenstein'ın felsefe sorularına bir hastalık olarak

[2] Lat. Ebediyete bağlı olarak; evrensel bir perspektif içinde.

yaklaşma tavrı/yöntemi, kişinin bilincin *isteyen* bölümünün etkisinden kurtularak estetik bir seyre dalış imkanını araması ile ilişkilendirilebilir. "Asıl keşif felsefe yapmayı istediğim zaman kesebilmemi sağlayan keşiftir.-Bu keşif felsefeyi huzura kavuşturur, öyle ki felsefe artık kendisini sorgulayan sorular tarafından kamçılanmaz" (FS, §133). Neden kategorisine duyulan inancın bizi nihilizme (problem yitimine) götürdüğünü düşünen Nietzsche de: "*Sanatçı* fenomeni hala en şeffaf fenomendir: içinden bakarak gücün, doğanın vs. temel içgüdülerini görebiliriz!" (Nietzsche, 2010: Af. 12b) der. Felsefenin nedenler aramaktan yorulmayan açıklamacı tavrını hastalıklı bulan Wittgenstein: "Sanatta şunun kadar iyi bir şey söylemek güç: hiçbir şey söylememek" (KD, MS 156a 57r) dediğinde aslında felsefedeki yönünü de belirlemiştir. İşte, ilk kez Wittgenstein'da tam bir karşı harekete dönüşecek, felsefede estetikçi yaklaşımın temel itkisi budur: dünyaya bakışında onu nasılsa öyle bırakan, böylelikle doğanın temel içgüdülerini açıklama yapma hatasına düşmeden gösteren, özgür eyleminde (terapisinde) bir aynaya dönüşme arzusunu biricik yöntem haline getiren yaklaşım.

Wittgenstein'a göre dil, bir tür rasyonelleştirmeden ortaya çıkmamıştır. O, ilkel içgüdü karşısında rasyonelliğe verilen geleneksel ayrıcalığı (üstünlüğü) tersine çevirir. Filozoflar genelde hayvansal içgüdülerini reddetmeye ve onları mantık mahkemesinde diz çöktürmeye çalışırken; Wittgenstein akılcı, dilsel bir varlığın oluşmasında hayvansal içgüdülere önemli bir rol verir. Temel güdülerin daha uygar, daha çok eğitilmiş güdülerden utanmasına gerek yoktur; özellikle, bu temel güdüler aslında sonrakilerin soyu durumundayken (Braver, 2014: 153-154). Wittgenstein için bahse konu içgüdüler, dilimizle organik bir bağa sahiptir. Yaşam biçimi üzerinde kurulan bu bağa karşı sözde ilerlemeci/açıklayıcı yaklaşımın bize ancak en iyi ikinci açıklamayı verebileceğini ve bu açıklamanın her zaman başkaları karşısında tercih edilirliğinin sorgulanabileceğini

gören Wittgenstein, felsefeyi bir çeşit dokunulmazlık alanına taşımak istemektedir. "*Niçin açıklamalar talep ediyorsun?* Sana açıklamalar verilirse, bir kez daha bir sınırla karşılaşacaksın. Bunlar seni şimdi olduğundan ileri götürmez" (Z, §315) derken aklının bir köşesinde bu vardır. Wittgenstein bunu, çalışmalarının başkaları tarafından sürdürülmesi yerine, hayat tarzımızda tüm felsefe sorularını fazlalık haline getirecek bir değişimi tercih edebileceğini belirterek (KD, MS 134 143) vurgulamış olur.

Bilimde, bir açıklamanın doğruluk kriteri deneye uyması iken; estetik için kişinin açıklama ile aynı fikirde olması o açıklamayı onun için doğru kılar. Kişinin kendi estetik duyusundan (kişinin yargı kapasitesi) öte güvenilmesi gereken hiçbir şey yoktur. Wittgenstein, Freud'u bu yeni doğruluk anlayışı için bir örnek olarak görür. Bu nedensel olmasa dahi "Evet, doğru." diyebileceğimiz türde bir doğruluktur. Freud bilimsel açıklamalar verdiğini iddia etmesine rağmen, Wittgenstein, nedenler (cause) yerine sebepler (reason) verdiğini düşünür (Göricke, 2003: 19).[3] Wittgenstein dil felsefesinde istencin nedenselliğini tartışma dışı bırakacak (*verili olan sadece yaşam biçimidir*) ve şöyle diyecektir:

> "Ve ne tür olursa olsun kuram oluşturmamalıyız. İncelemelerimizde varsayımsal bir şey bulunmamalı. Açıklama tümden atılmalı, yerine betimleme geçmeli. Bu betimleme de ışığını, yani amacını, felsefi sorunlardan alır. Bunlar tabii ki deneysel sorunlar değildir; ve dilimizin işleyişinin incelenmesi ile çözülürler: bu da bu işleyişin, onu yanlış anlama dürtümüze karşın, anlaşılmasıyla olur" (FS, §109).

Burada dikkat edilmesi gereken nokta Wittgenstein'ın, asla dilin nasıl işlediğini açıklama arayışında olmadığı; görüngülerin olanaklarını inceleyerek, dilin nasıl olup da yanlış anlama dürtülerine sebep olduğunu göstermeye çalıştığıdır. "Sanki görüngülerin

[3] O'na göre, Freud'un kendi çalışmalarına yönelik yanlış anlaması, çalışmaları için mekaniği paradigma olarak alması gerçeğine dayanır. Wittgenstein'ın Freud'u suçladığı basitleştirme, onu ruhun kompleks fenomenini bir kaç genel yasa ile açıklamaya çalışmasıdır. Wittgenstein, Freud'u bu açıdan eleştirmekle birlikte, Freud'un eserinin bir bilim adamının eserinden çok daha fazla bir sanat eleştirmeninin eserine yakın olduğunu savunur (Göricke, 2003: 19). Wittgenstein için Freud yeni türde kabul edilebilir doğrular ortaya koymuştur, sebepler vermiştir; fakat varsayımlar üzerine açıklamacı bir kuram oluşturmayı denemekle hataya düşmüştür.

içini görmek zorundaymışız hissine kapılırız: Ama soruşturmamız görüngülere değil, deyim yerindeyse, görüngülerin *olanaklarına* yöneliktir. (...) Bu yüzden bizimki gramere ilişkin bir incelemedir" (FS, §90). Wittgenstein'ın zihinsel süreçlere bakışı burada ortaya konulmaktadır, onda istenç ve zihinsel süreçler hiçbir zaman ortaya çıktıkları ifadelerin (sözlü veya sözsüz) dışında kavramsallaştırılmayacaktır. Görüngülerin ancak olanaklarının incelendiği bu betimlemeci yol; nedenler veren açıklamacı yaklaşıma karşı, sebeplerini bilen bir gramatik soruşturma ve uyumsuzluğun giderilmesinin bilinçli çabası olarak, felsefede estetikçi yaklaşımın bir diğer yönünü verir.

Çalışmamızda, felsefede estetikçi yaklaşımın anlamı ve kapsamı Wittgenstein'ın düşünceleri eşliğinde ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır: Tezin ilk bölümünde Wittgenstein'ın 'düşünme' ve dolayısıyla 'anlam' üretimi süreçlerinin aydınlatılması için savunduğu/önerdiği *kaotik estetik*[4] anlayışı işlenecektir. Bunun için öncelikle Wittgenstein'ın anlam oluşumunda gördüğü estetik unsurlar ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Daha sonra, kural izleme ve dil oyunları kavramları ile niçin belirli bir nedensellik fikrinin anlam oluşumunun açıklamasını veremeyeceği irdelenecektir.

Tezin ikinci bölümünün ilk alt başlığında felsefe sorularının 'uyumsuzluk' doğası ve dilin istem ile olan ilişkisi gösterilmeye çalışılacak; ikinci bölümün ikinci alt başlığında

[4] *Kaotik* kavramı, anlayış ve düşüncenin yapısı noktasında Wittgenstein'ın mekanizma (nedensellik üzere) fikrine ve kesinlikçi bir tutuma (açıklamacı görüşe) karşı duruşunu vurgulamak için seçilmiştir. Wittgenstein mekanizma fikrine bir *kaos argümanı* ile karşı duracaktır:

"(…) beynimden çıkan, sözlü ya da yazılı düşüncelerimle bağıntılı uyaranların bir sisteminin var olduğunu kabul ediyorum. Pekiyi bu sistem niçin merkez yönünde devam etsin? Niçin bu düzen, öyle denebilirse, kaostan çıkmasın? (…) bir organizma, tamamen amorf bir şeyden, sanki nedensiz yere meydana gelebiliyor; bunun bizim düşüncelerimiz için de, dolayısıyla konuşmamız ve yazmamız için de gerçekten geçerli olmaması için hiçbir sebep yoktur" (FS, §608).

Tez başlığında da yer alan *estetik* kavramının neden seçildiği ise daha önce açıklanmıştı (Dipnot 1).

ise Wittgenstein felsefesinde terapinin anlamı ve bunun ne tür dilsel uygulamalarla (gramatik-estetik düzenlemeler) desteklendiği incelenecektir. Estetik düzenlemenin neleri içerdiği noktasında gündelik dilin önemi ve bahse konu düzenleme için kullanılan yöntemlerin nitelikleri incelenecektir. Son olarak ise felsefede estetikçi yaklaşımın sonuçları Wittgenstein'ın görüşleri eşliğinde ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM

DÜŞÜNMENİN KAOTİK ESTETİĞİ

Wittgenstein için dil, boşa döndürüldüğünde düşünceyi örten; kendi dinamiklerini izleyen akışı incelendiğinde ise insanın kendini anlamasının aracı olandır. Dilin boşa dönmesi açıklamacı anlayışta sembolleşen tavırdır. Bu durum, Wittgenstein'ın belirteceği gibi düşüncelerin arkasından dolaşarak yeni bir şeyler öğrenilebileceğine dair boş inançtır. Bu yüzden, içinde terk ettiği kimi eğilimler olsa da, felsefede açıklamacı yaklaşımın asla kaçınamayacağı semantik nihilizmin ortaya çıkarılmasına, onun *Tractatus* eserinin bir kazanımı olarak bakılabilir. Böylelikle, bütün tümcelerin yüksek bir doğruyu dile getiremeyecek eş-değersizlikte olduğu söylenecektir. Wittgenstein'a göre açıklamalar veren kendi yazını da saçma önermelerden oluşmaya mahkumdur; çünkü felsefecilerin doğa bilimi cümlelerinden öte anlamlı olarak *söyleyecek* hiçbir şeyi yoktur. Kendi tümcelerini de anlamsızlık yığınına atan Wittgenstein'ın amacının, Tractatus'u bir bütün olarak estetik bir tavrın, etik bir dile sığmazın sembolü haline getirmek olduğunu düşünüyoruz. Bir paradoks üzere kurulan bu eseri, Wittgenstein'ın tüm felsefe sorularını yok etme iddiasıyla beraber bir edebi eser olarak bastırmak istemesinin sırrı, belki de burada gizlidir. "Benim tümcelerim şu yolla açımlayıcıdırlar ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla-onlara tırmanarak-onların üstüne çıktığında. Bu tümceleri aşması gerekir, o zaman dünyayı doğru görür" (T, §6.54).

Wittgenstein'a göre felsefi sorunlar yeni açıklamalar verilerek değil, zaten bilinenlerin düzenlenmesiyle çözülür.

> "Aynı yere ardı arkası kesilmeksizin yeniden yaklaşılacak ve onun bütün yönleri kayıta geçirilecektir. Bu noktada devreye giren başka düşünceler söz konusudur; bunlar felsefeyi

> bilimin taşkınlıklarından korumaya yardımcı olur. Örneğin bu bütünselci anlam kuramı ile estetik arasında bir bağıntı vardır. Duyduğu bir melodiyi, bir müzik parçasını dinleyen birisi üzerinde belirli bir etkilenim bırakmışsa, o bu etkilenimi bir başkasına iletebilir: ancak bu iletimi bilime uyan türden bir çözümleme ve genelleme ile yapmaz" (Pears, 1985: 185).

Bütünselci anlam kuramı, fenomenleri belli açıklamalar vermek uğruna baskılamak, çevrelerinden soyutlamak yerine; onları oldukları gibi görme uğraşını içerir. Anlamı, tüm kuşatan faktörleriyle inceleme çalışması; yaşam biçimi çerçevesinde duyguların, dil oyunları çerçevesinde anlam üretiminin ayrıntılı bir soruşturmasıdır.

> "Bir tümceyi anlamaktan bahsederiz, bu tümcenin aynı şeyi söyleyen bir başkasıyla değiştirilebilecek olması anlamında; ama başka hiçbir tümceyle değiştirilemeyecek olması anlamında da. (Bir müzik temasının başkası ile değiştirilemeyecek olması gibi.) Düşünce, bu durumların birinde, farklı tümcelerde ortak olan şey; diğerinde ise yalnızca bu sözcüklerin, bu konumlarında ifade ettikleri bir şeydir. (Bir şiiri anlamak)" (FS, §531).

Wittgenstein'da düşünce ve anlam, salt bir rasyonelliğin güdümünde olmayıp belli çerçevelerde algısal olanın üzerinde yükselir. Konseptlere bağlı bütün bu algı durumları bizi tekrar estetiğin alanına götürür. Düşünmenin ve anlam oluşumunun tamamıyla rasyonel hale getirilebileceği ve bu tarzda bir felsefenin mümkün olduğu fikrine karşı duran bir isim de Hume olmuştur.[5] "İnsanlar çirkin bir çiçek ya da hayvan gördüklerinde her zaman sanki bunlar yapaymış gibi bir izlenime kapılırlar. '…gibi görünüyor' derler. Bu *çirkin* ve *güzel* sözcüklerinin anlamına ışık tutar" (KD, MS 110 260 c). Felsefede estetikçi yaklaşım: bir hakikatı ele geçirmenin boş hayaline kapılmak yerine, adeta bir sanatçı duyarlılığı ile 'çirkin' ve 'güzel' kavramlarına denk olacak 'yanlış" ve 'doğru'yu tanıyarak (yapay olanı elemek) uyumu kurma, felsefe yapmayı/açıklama aramayı istendiği zaman kesebilmeyi işaret eder.

> "Wittgenstein Tractatus'un, dünyada içerilen belirli nesneler arasındaki ilişkilere uymadıkları için anlamdan yoksun olan, mantık ve de etik konusunda dile getirdiği önermeleri anlayabileceğimizden şüphe etmiyorsa, bunun sebebi, daha o zaman, *Felsefi Soruşturmalar*'da serimleyeceği şeyi, yani dilin biricik işlevinin nesneleri göstermek ya da düşünceleri tercüme

[5] "Sadece şiir ve müzikte değil, aynı zamanda felsefede de zevk ve duyarlılıklarımızı takip etmeliyiz. Herhangi bir ilke konusunda ikna olduğumda, bu yalnızca üzerimde daha şiddetli etki bırakandır. Bir takım argümanları başkaları yerine tercih ettiğim zaman, hangisinin etkisinin duygularımda daha üstün olduğu konusunda karar vermekten başka hiçbir şey yapmıyorum" (Hume, 1978: 103).

> etmek olmadığını ve bir cümleyi anlama ediminin genelde bir müzikal temayı anlamak olarak adlandırılan şeye sanıldığından çok daha yakın olduğunu sezinlemesidir" (Hadot, 2015: 19).

Wittgenstein felsefede estetikçi yaklaşımı, düşünmenin akılcı modelini[6] olumsuzlarken yeni bir atılım gerçekleştirerek kurar. İlk adım dil ile düşünce arasına hiçbir zaman ele geçirilemeyecek bir gölge gibi giren ve geleneksel epistemolojide kuramsallaştırılmaya çalışılan zihinsel süreçlere karşı açıklamacı yaklaşımları dışarıda bırakmayı içerir. Tractatus'da açıklamacı yaklaşımlar (doğa bilimi cümleleri) ve diğer cümleler ayrılmıştı (felsefeden atılmak üzere); bu tabii ki birinci türdekileri olumlayan pozitivist bir amaç için değil, bilimin taşkınlıkları dışında bir değerler alanını ayırmak içindi.

> "Wittgenstein *dile sığmaz* ile *gizemi* özdeşleştirdiği zaman, söz konusu olan, ne negatif teoloji ne de esrime/vecddir, ama *duygudur* ve sanıyorum ki onun için *gizemi* karakterize eden şey tam da, olguların bilimsel tasvirine yabancı bir şey (öyleyse varoluşsal, etik ya da estetik düzene yerleşen bir şey söz konusu olduğundan ifade edilemeyen bir duygu, bir heyecan); duygusal (Erfahrung [tecrübe] değil, Erlebnis [yaşantı]) bir tecrübe olmasıdır" (Hadot, 2015: 15).

Tractatusta temellendirilen ayrım Wittgenstein'ın daha sonraki felsefe uygulamalarının anahtarını verecek ve ikinci adım, zihinsel süreçlerin ve dolayısıyla tüm bir epistemolojinin dil kullanımında nasıl ortaya çıktığının gösterilmesi/betimlenmesi (Tractatus sonrası nasıl bir felsefenin mümkün olduğunun gösterilmesi) ile ilgili olacaktır.

---

[6] *Düşünmenin akılcı modeli* kavramı, düşünce ile gerçeklik arasındaki ilişkinin, deney-dışı varsayımsal mantık ilkelerine bağlı nedensellik fikrinden başka kritere ihtiyaç duyulmadan açıklanabileceği inancını taşıyan felsefi modeli belirtmek için kullanılmaktadır. Bu model, akılcılık felsefi teorisinin epistemoloji alanındaki yorumu olarak ortaya çıkar.

"Akılcılık, daha özel ve deneyciliğe ya da empirizme karşıt bir öğreti olarak da, duyu algısından önce ya da ustun ve bağımsız olan, ilk ve temel bilgi kaynağı olarak aklı ön plana çıkartan ya da vurgulayan felsefi teoriye karşılık gelir. Bu teori, yani epistemolojik akılcılık, insan varlıklarının, soyut bir biçimde akıl yürütme ya da düşünme işlemiyle, varolan ve varolanın yapısı ve genel olarak da evren hakkında temel ve reddedilemez kesin yanıtlara ulaşabildiklerini öne sürer. Epistemolojik akılcılık, yine gerçeklikle ilgili olan bazı doğruların gözlemden, deneyimden bağımsız olarak ve deneysel yöntemler kullanılmadan bilindiğini; zihnin, gerçeklik hakkındaki analitik olmayan bu doğruların, söz konusu doğrular zihindeki doğuştan düşüncelere karşılık geldiği ve gerçeklikle uyuştuğu için, deneyden önce ve deneyden bağımsız olarak bilebildiğini belirtir. Akılcılık, aynı çerçeve içinde, bilginin tek gerçek kaynağının akıl, ve bilimin de, temelde akıl yoluyla oluşturulmuş olan tümdengelimsel bir sistem olduğunu; doğruluğun tek ve temel ölçütünün, mantıksal tutarlılıktan meydana geldiğini iddia eder" (Cevizci, 1999: 30).

> "Metafizik olan her şey gibi, düşünce ile gerçeklik arasındaki uyum, dilin gramerinde bulunmak zorundadır" (Z, §55).

> "Beyinde, ilişkilendirme ya da düşünme ile bağıntılı hiçbir sürecin bulunmadığı varsayımından daha doğal bir varsayım göremiyorum; öyle ki, düşünce süreçlerini beyin süreçlerinden okumak mümkün olmazdı. Şunu söylemek istiyorum: konuştuğumda ya da yazdığımda, beynimden çıkan, sözlü ya da yazılı düşüncelerimle bağıntılı uyaranların bir sisteminin var olduğunu kabul ediyorum. Pekiyi bu sistem niçin merkez yönünde devam etsin? Niçin bu düzen, öyle denebilirse, kaostan çıkmasın? Bu durum şuna benzerdi — belli türden bitkiler tohumla ürer, öyle ki, bir tohum her zaman onu meydana getiren bitkiyle aynı türden bir bitki meydana getirir — ama tohumdaki hiçbir şey ondan türeyen bitkiye karşılık gelmez; öyle ki, bitkinin özelliklerini ya da yapısını tohumunkilerden çıkarsamak olanaksızdır — bu ancak tohumun tarihinden çıkarsanabilir. Demek ki bir organizma, tamamen amorf bir şeyden, sanki nedensiz yere meydana gelebiliyor; bunun bizim düşüncelerimiz için de, dolayısıyla konuşmamız ve yazmamız için de gerçekten geçerli olmaması için hiçbir sebep yoktur" (§608).

Düşüncelerimiz ve ifadelerimizin nedensizliği ve köksüzlüğüne bu açık vurgu bize Wittgenstein'ın felsefede yapmak istediği dönüşüme dair bir ipucu verir. Düşünmenin akılcı modelindeki insan aklını mekanikleştirerek nedenselliğin kurulması uğraşı bırakılacak; insanı, tüm düşünme ve ifade çeşitliliği içinde gramatik bir soruşturma üzere anlamaya çalışma yolu tutulacaktır. Bu yeni model, yaşam-biçimsel duyum ve duygu fenomenlerinin dilsel olanaklarının peşinde olacaktır. *Düşünmenin kaotik estetiği* kavramı Wittgenstein'ın nedenselliklerle çevrelenemeyen (kaotik), açıklamalara kapalı içsel süreçler fikrine ve bir ifadeyi[7] anlama/aktarma noktasında gördüğü estetik unsurlara[8] işaret etmek için tercih edilmiştir. Bu süreçlerin dil kullanımı ile dışsallaştırılması zihinsel süreçlerin anlam ve düşünmeyi oluşturan; kuralları açıklanamaz, belli formüllere indirgenemez, dil kullanım pratiğinde ortaya çıkan bu ustalık, dil ve dünyaya dolayısıyla duyumlarımıza aşinalığımızda kurulur. Wittgenstein için, mantığımız, dilimiz ve hayata bakışımızın, kesinlikler (ana yollar) ile asla kesişmeyen kendi ara yolları vardır.

> "Mantığın nihayetinde betimlenemeyeceğini söylemeye adım adım yaklaşmıyor muyum? Dilin pratiğine bakman gerek, o zaman görürsün" (KÜ, §501).

[7] İçsel süreçler hakkında varsayımlarda bulunulamayacağı için işimiz ifadelerledir (sözlü veya sözsüz dil).
[8] *Anlam Oluşumunda Estetik Unsurlar* alt bölümünde, isimlendirmedeki yönelimin; Wittgenstein'ın dil ve düşünceyi anlamak için resim, müzik ve şiirle vb. sık sık kurduğu analojiler incelenecektir.

> "Dil oyununun, deyim yerindeyse, önceden kestirilemez bir şey olduğunu unutmayın. Şunu söylemek istiyorum: Dil oyunu temellere dayanamaz. O makul (ya da makul değil) değildir. O oradadır-hayatımız gibi" (§559).

> "Ne olursa olsun, *bizim* bilgi kavramımızın var olmadığı bir dil tasarlamak önemlidir" (§562).

Düşünmenin akılcı modelinin psikolojizm tuzağından kaçınamadığını ve bilimle yan yana yürüme çabasındaki felsefenin anlamsızlığını gören Wittgenstein, tavrıyla felsefe için yaptığının aynısını; düşünme ve anlam üretimini estetiğin yanı başına yerleştirerek yapacaktır. Onun estetiğe olan bakışı da, iddiamızı olumlamaktadır: "İnsanlar sık sık estetiğin psikolojinin bir dalı olduğunu söylerler. Buradaki düşünce, daha bir gelişmemizden sonra, her şeyin-sanatın tüm gizemlerinin- psikolojinin deneyleriyle anlaşılabileceğidir. Fazlasıyla aptalca bir düşünce, kabaca böyle… Estetik sorularının psikolojiyle herhangi bir alıp vereceği yoktur, estetik soruları tamamıyla farklı biçimde yanıtlanırlar" (ED, II. Bölüm, §35-§36). Wittgenstein'ın felsefe problemlerini estetik problemlerle aynı doğada gören yaklaşımı, felsefesinin farklı biçimde yanıtlar aradığını gösterecektir. Farklı biçimde yanıtlar vermenin yolu da tüm bir tartışma çerçevesini değiştirmeyi gerektirir; bu noktada Wittgenstein'ın yeni felsefesinin omurgasını oluşturan yaklaşımını *düşünmenin kaotik estetiği*[9] olarak ifade ediyorum.

Braver'a göre; Wittgenstein'ın düşünceye olan bakışıyla (bu bakışa algısal model demeyi tercih edecektir) mantık kavramını kuşatan üç problem çözülecektir. (1) Taleplere anlık tepkiler; Wittgenstein'ın araç, oyun ve ustalık (know-how) kavramlarıyla birlikte, açık düşüncenin fenomenolojik yoksunluğu ile mükemmel şekilde örtüşecektir. (2) Kuralı takip etmenin doğru yolunun algılanması, sonsuz gerilemeyi durduracak, algılamayı direkt olarak eylemi ile ilişkilendirerek düşüncenin

[9] (Dipnot 4)

çabalarıyla saptırılmasını önleyecektir. (3) Akıl, geleneksel olarak tasarlandığı gibi zihin yerine eylemler yoluyla aktığı için özel anlayış kavramı devre dışı kalacaktır. Wittgenstein'ın dediği gibi "bir kelimeyi anlamak" ifadesini ille de o kelime dile getirildiğinde ya da işitildiğinde yaşananları değil, fakat o kelimeyi söylemenin tüm çerçevesini anlatırken kullanırız. Tüm yorum ve deyimlerin dibinde algılamalar yatar, bu algılamalar bir motifi[10] belli yönde devam ettirmeye götüren taleplerdir; Wittgenstein dikkatimizi, motifleri görme ve sonuçlara varma anlarının edilgenliğine çeker (Braver, 2014: 146-147).[11] Tüm yorum ve deyimlerin dibinde algılamalar yattığı fikri: düşünmeyi anlamada uçlardan biri olan akılcılığın ve felsefe uygulamalarındaki yansıması olan psikolojizmin karşısında olsa da; kendisi de tam karşı noktadaki diğer uç olmaktan kurtulamaz. Bu diğer uçta, düşüncenin nedenselliği ile akılcı hareket eden mekanik-insanın yerine bu sefer de algıları ile güdülerinin direkt sonucu olarak hareket eden hayvan-insan vardır. Wittgenstein bir uca saldırsa da diğer uca ulaşmak gibi bir amaca sahip değildir; bu zaten, kendi eleştirdiği tarzda bir felsefe yapmak (açıklamalar vermek) anlamına gelirdi. Her seferinde duyumun bir hiç olduğu sonucuna vardığı iddiasında olabilecekler için Wittgenstein şöyle diyecektir: "Duyum, bir bir-şey değildir ama bir hiç de değildir! Sonuç, bir hiçin, hakkında hiçbir şey söylenemeyen bir bir-şey ile aynı işe yarayacağıydı yalnızca. Biz sadece burada bize kendini zorla dayatan grameri reddettik" (FS, §304). Görürüz ki, Wittgenstein içsel süreçleri yok saymadığı gibi onları akıl dışılığa, saf güdü olmaya da mahkum etmez; yaptığı yanlış bir tartışma çerçevesini (bir boşuna uğraşı) reddetmek ve adres olarak grameri göstermektir.[12] Yani, bilinmeyen yine bilinmeyen olarak kalacak, hakkında açıklamalar verilmeyecektir;

[10] İng. Pattern. Belirli bir mantığı içeren (devam ettiren) örnek anlamında kullanılmaktadır.

[11] Wittgenstein'ın modelinin düşünme ve anlamaya dair iptal ettiği felsefe sorularını Braver ustaca ortaya koymuş olsa da, bahse konu modele verilen ismin ve Braver'ın ilgili kitabındaki diğer bazı tezlerinin bütün bir düşünme ve anlamayı sadece algılamalara mal etmeyi amaçladığı görülmektedir. Bunun, Wittgenstein'ın istemeyeceği bir noktaya savrulmak olacağını düşünüyoruz.

böylelikle Braver'ın düşüncesinin Wittgenstein felsefesince onaylanamayacağı tekrar görülür. Belki de Wittgenstein'ın felsefesine dair hataya düşmeden söylenebilecek tek şey: hem algıların (deneyimlerin) düşünceleri (anlamları) hem de düşüncelerin (anlamların) algıları (deneyimleri) biçimlendirdiği ve bu biçimlendirmelerin de her noktasında yaşam-biçimsel dil oyunları olduğudur. Wittgenstein her şeyden önce linguistik aygıtın somut işleyişine yöneltmiştir dikkatini: dil oyunu mefhumu özellikle onun, şu ya da bu belirli etkinlik sisteminde anlamı, bir aygıtın kullanımı olarak tasarlamasına olanak tanır. Aynı şekilde, bir önermeyi anlamak, önceden varolan ve "düşünce" tarafından doğrudan bilinen bir anlama referans yapmaktan ibaret olmayacaktır. Daha çok belirli bir tahrike bağlı bir davranış tepkisinin ya da yapısının bir tür dolaysız algısını düşünmek gerekecektir (Hadot, 2015: 71). Wittgenstein felsefedeki tavrı nedeniyle şu soruları yok sayacaktır: Düşünce nedir? Algı nedir? Düşünce ve algıdan hangisi diğerine özseldir? Yaşam biçimi nedir? Dil oyunun kökeni nedir?

Wittgenstein için düşünmenin akılcı modelinin ve dolayısıyla psikolojizmin tasfiyesi de, yeni modelin ortaya konulması da gramatik soruşturma ile beraber yürütülecektir. "…*düşünme, kastetme, arzulama*, vb. gibi sözcükleri nasıl kullandığımızı incelersek, bu süreci izlemek, düşüncelerimizi ifade etme edimimizden bağımsız, kendine özgü bir ortamda saklanan, kendine özgü bir düşünme edimi arama ayartmasından bizi kurtarır. Yerleşmiş ifade biçimleri artık, düşünme deneyiminin yalnızca söyleme deneyimi olabileceğini ya da bu deneyimle birlikte ona eşlik eden başka deneyimlerden meydana gelmiş olabileceğini kabul etmemizi engellemez" (MK, 50). Gramatik soruşturmanın en önemli hedefi dilin gündelik kullanımı olacaktır; Wittgenstein'a göre dili nasıl kullandığımıza dikkat ettiğimizde, bir düşünme aygıtı fikrinden vazgeçilecektir.

Düşünürken kendimizi gözlemlediğimizde, düşünmeyi sözcüklerin karşıladığı şey olarak görme eğilimindeyizdir, ama bu kavram hiç de böyle kullanılmaz. Wittgenstein bunu hiç satranç bilmeyen birinin bir partiyi dikkatle izleyerek "mat" sözcüğünün neyi karşıladığını çıkarmaya çalışmasına benzetir (FS, §316). Bu tam da düşünmenin akılcı modelinin düştüğü hatadır, düşünce ile dil arasında yanıltıcı bir paralellik kurulmaktadır. Nasıl çığlık ağrının ifadesi ise tümce de düşüncenin ifadesi varsayılmaktadır (§317). Wittgenstein'a göre; düşünmek, konuşmaya yaşam ve anlam veren bedensel olmayan bir süreç değildir. Bedensel olmayan süreçler ifadesini böyle süreçler bildiği için değil, ama derdini ilkel bir şekilde ifade etmek için kullandığını belirtir (§339). "Dilde düşündüğüm zaman, dilsel ifadelerin yanı sıra bir de "karşılıklar" geçmez aklımdan; aksine dilin kendisi düşünmenin taşıtıdır" (§329). Düşünmeyi, bir düşünme aygıtı alanından çıkartıp *bedenselliğine* vurgu yapan ve tüm bu bedenselliğe eklenen dilin, yaşam-biçimsel olarak düşünmenin taşıtı (aracı) olduğunu söyleyen Wittgenstein; duyumlar, duygular üzerinde yükselen ve bu fenomenlerin kaotik olasılıklarının dünyaya aşinalığımızla ifadede yakalanabileceği bir yapı önerir. Wittgenstein paylaşılan anlam ya da belirlenmiş cevaplar kavramını reddetmez, ancak kaynaklarını, bilinçli doğruların onayında değil, doğal tepkilerin eğitime göre şekillendiği pratikte bulur (Braver, 2014: 162). Böylelikle, insanın düşünme yönünde birbirini besleyen iki eğitimi olan duyumsama ve duygulanmanın ürettiği sonuçların yaşam-biçimsel ve dilsel bir ortaklıkla paylaşımı, düşünmenin kaotik estetiğini oluşturur.

> "Mantıksal zorunluluktan söz ettiğimizde bir süper-mekanizma düşüncemiz vardır, örneğin fizik, olguları mekanizmalara ya da bir şeyin bir şeye çarpmasına indirgeme ideali üzerine çalışıp durdu. ('Tabii ki bir bağlantı vardır' demek isteyeceksiniz. Ama bir bağlantı nedir? Tamam, kaldıraçlar, zincirler, dişliler… Bunlar bağlantılardır ve biz burada bunlara sahibizdir; fakat bizim burada açıklamak durumunda olduğumuz 'süper'dir)" (ED, II. Bölüm, §25).

Wittgenstein'ın nedenselliğe olan bakışı burada bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Düşünmenin akılcı modeli zihinsel süreçleri sınıflandırarak nesneler ile bağlantılarını kurma uğraşında sonsuz bir gerilemeden kurtulamayacaktır. Düşünmenin aracı olarak dilin özerkliğini kabul ederek araştırmaya başlanıldığında ise fenomenler daha sağlıklı anlaşılacaktır. "Bağlantı fikrinden tümüyle kurtulmak istiyorsunuz: 'Bu da hepsi hepsi bir arada bulunmadır' (…) 'Bir mekanizmayı izleme yalnızca bir arada bulunma durumlarını keşfetmedir. Sonuçta, olanların tümü bir arada bulunmaya indirgenebilir.' İnsanların belirli bir tecrübeyi yeterince yaşamadan bir mekanizmayı izlemeyecekleri kanıtlanabilirdi" (§30). Wittgenstein bu noktada açıkça nedensellik fikrine saldırmakta ve verili olanın açıklanmasına karşılık, birin tümle ilişkisindeki bir arada bulunmalara, yani yaşam-biçimsel deneyim ve uyuma vurgu yapmaktadır. İşte, bu uyum: betimlemeci yaklaşımın peşinde olduğu 'süper'dir.

Düşüncelerin birbirine bağlanması olgusu üzerinde duran Wittgenstein, bu durumun belirli bir hisse yol açtığına imada bulunur. "His" sözcüğünün oldukça yanıltıcı olduğundan, ama düşüncelerin bağlantılarını gösteremeyecek olsak dahi "bu düşünce daha önceki şu düşüncelerle bağlantılı" demenin olanaklı olduğundan bahseder (FS, §640). Bu doğrultuda Wittgenstein 'his' kavramını zorunlulukla (yanıltıcı bir kavram olduğunu bilerek) kullandığında düşünmenin estetiğini betimlemeye yaklaşmakta bir atılım yapar. Bu noktada görürüz ki; yalnızca fikirlerin bağlantılarının kurulduğunu fark ettiğimiz durumlarda düşünmenin nedensel olduğu sonucuna sürükleniriz; ama bu demek değildir ki, düşünce eylemi böyle bir mekanizma anlayışına indirgenebilir veya bu şekilde anlaşılabilir. "Bir mekanizma aramak, nedeni bulmanın bir yoludur; bu durumda 'neden'den söz ederiz" (ED, II. Bölüm, §34). Algılamamız, duygularımız,

eylemlerimiz düşünmenin ayrılmaz bir parçasıdırlar ve hepsi temel dil oyunları üzerinde yükselir.

> "Wittgenstein'ın güçlü tezinin; tüm birincil dil oyunlarının prensipte, tıpkı ağrı ile ilgili söylemimiz gibi zihne işlenmiş dolaysız tepkiler aracılığıyla işlevde bulundukları yönünde olduğu görülmektedir. (…) Örneğin, Wittgenstein'a göre birincil dil oyunlarının dil ile dilin ifadesini birbirinden ayırmamıza izin vermeyecek şekilde işlevde bulunması, onun epistemolojisine ilişkin kayda değer sonuçlar doğurmaktadır. Demek ki, ilksel dil oyunlarında, kuşku, kesinlik, gerekçelendirme, ölçütler, bilgi, inanç, inançsızlık vb. nosyonlara yer yoktur" (Hintikka, 2015: 69, 71).

Wittgenstein yöntemi gereği, haklarında daha temele inmeyi reddedeceği birincil dil oyunları ile felsefenin 'niçin' sorularına kulak tıkayacak ve birincil dil oyunlarının yaşam-biçimsel oldukları söylemiyle düşünmenin kaotik estetiğini betimlemede ilk adımını atacaktır. Wittgenstein'ın felsefesini basit bir indirgemecilikle örtüştürmeye çalışanlar[13], düşünmeye ilişkin incelikli ve estetikçi yaklaşımını fark edememişlerdir. "Sen kılık değiştirmiş bir davranışçı değil misin aslında? Söylediğin, temelde, insan davranışı dışında her şeyin kurgu olduğu değil mi? Eğer bir kurgudan bahsediyorsam, bu gramere ilişkin bir kurgudur" (FS, §307).

1.1 Anlam Oluşumunda Estetik Unsurlar

Wittgenstein, yorumlama olarak akılcı anlayışı reddeder. Bu yaklaşım, anlama ile ilgili önemli gerçekleri ortaya koymak yerine, sonsuz alternatifler ve sonsuz gerileme gibi yapay sorunlar yaratır. Her ne kadar bilinçli düşünmeden söz edilse de anlama söz konusu olduğunda nihai bir kavrayış diye bir şey yoktur (Braver, 2014: 167). Asıl nokta, yargılarımızın dünyayla eşleşip eşleşmediğini asla bilemeyeceğimiz ya da onların

[13] Wittgenstein'a *davranışçı* olduğu yakıştırmasını yapanlar.

Davranışçılık: Zihinsel fenomenlerle ilgili önermelerin davranış ve davranış eğilimleriyle ilgili önermelere indirgenebileceğini savunan; insani faaliyetin bilinç, yönelim ya da anlamla ilgili öznel boyutlarını bir kıyıya atarak, salt gözlemlenebilen davranış üzerinde yoğunlaşan felsefi öğreti (Cevizci, 1999: 200).

eşleşmediğini bildiğimiz değildir. Daha ziyade, Wittgenstein karşılaştırmanın anlamlı olduğu kavramsal çerçeveyi reddeder (177). Wittgenstein, düşünme mekanizması fikrini kurmak adına akılcı yaklaşımın zorla iliştirdiği tüm parçaları ayırır. "Sözcüğün yol açtığı imgeye akılsal bir süreçle ulaşılmadığını (ama eğer öyle ulaşılmışsa, bu yalnızca akıl yürütmemizi biraz daha geriye götürür), bu durumun, bir düğmeye basıldığında bir gösterge tablasının ortaya çıktığı bir mekanizmanın durumuyla tamı tamına karşılaştırılabilir olduğunu gözden uzak tutmayın" (KK, 100). İçsel süreçleri tasfiye eden bir kaos estetiğine ulaşmasının nesnelere dair diğer ucunda da kastetme ve yorumlamaya dair akılcı görüşe bir karşı duruş yer alır. Denilebilir ki, Wittgenstein doğal olarak, düşünmenin aydınlatılmasında olduğu gibi anlamanın aydınlatılmasında da açıklamacı yaklaşımlara karşı olacaktır. "Ne 'açıklamayı falanca şekilde kastetmek' ne de, 'açıklamayı falanca şekilde yorumlamak' ifadeleri, açıklamanın yapılışına ve işitilişine eşlik eden bir süreci imler" (FS, §34). Wittgenstein için anlam bir sözcüğün istihdam edilişinde ortaya çıkar, sözcüğün anlamı onu dilimize kattığımızda öğrendiğimiz şeydir. Bir sözlükteki gibi kelimelere karşılık anlamları değil, bir sözcük her türlü farklı ifadede ortaya çıktığında oynanan dil oyunlarını öğreniriz. "Bir tümceyi anlamak, bir dili anlamak demektir. Bir dili anlamak da bir tekniğe hakim olmak" (FS, §197).

Wittgenstein anlamı, sözcüğün her türlü uygulamaya taşıdığı bir haleye benzetir. Bu haleden kasıt tek başlarına cansız (tek yönlü) olan sözcüklerin kullanımda canlanmasıdır. "Niyet, durum içerisine, insani adet ve kuruluşlar içerisine yuvalanmıştır. (…) Tümce biçimine, böyle bir şeyin olabildiği ölçüde, önceden niyetlenebilmemi olanaklı kılan bu dili konuşuyor olmamdır" (FS, §339). Bunun en doğal sonucu, dilde yapabildiklerimizin onun kullanımından koparıldığında

anlaşılamayacağı ve asla sınırlandırılamayacağıdır. Anlamın oluşması noktasında akılcı görüşün can alıcı hatası bilinçli (cognitive) süreçlerin sonuna kadar izlenerek en zemine ulaşılabileceği ve böylelikle tüm bir nedensellik ağının kurulabileceğine dair boş inancıdır.

> "Bazı psikolojik fenomenlerin fizyolojik olarak araştırılamayacak olması pekala mümkündür, çünkü bunlara fizyolojik olarak hiçbir şey karşılık gelmez. Şu kişiyi yıllar önce görmüştüm: şimdi tekrar gördüm, onu tanıyorum, adını hatırlıyorum. Pekiyi niçin benim sinir sistemimde bu hatırlamanın bir nedeni bulunmak zorunda olsun? Niçin şunun ya da bunun, her ne olabilirse, orada herhangi bir biçimde depolanmış olması gereksin? Niçin geride bir iz kalmış olması gereksin? Niçin hiçbir fizyolojik düzenliliğin karşılık gelmediği bir psikolojik düzenlilik var olmasın? Bu durumda nedensellik kavramımız altüst olacaksa, altüst olmanın tam sırasıdır" (Z, §609-610).

Wittgenstein'ın *anlamak* ifadesine nasıl yaklaştığını incelemek, onun anlamın oluşmasında ne tür estetik unsurlar gördüğünü ortaya koymak için önemlidir. Felsefesinde anahtar konumunda olan gramatik soruşturmayı aşağıdaki fikir örgüsünde ustalıkla uygulayarak ilginç sonuçlara varacaktır:

> "Bir tümceyi anlamaktan bahsederiz, bu tümcenin aynı şeyi söyleyen bir başkasıyla değiştirilebilecek olması anlamında; ama başka hiçbir tümceyle değiştirilemeyecek olması anlamında da. Düşünce, bu durumların birinde, farklı tümcelerde ortak olan şey, diğerinde ise yalnızca bu sözcüklerin, bu konumlarında ifade ettikleri bir şeydir. Yani burada "anlamak"ın iki karşılığı mı var? –Ben daha çok "anlamak"ın bu kullanış türlerinin, onun karşılığını, benim anlama kavramımı oluşturduğunu söylemekten yanayım. Çünkü "anlamak"ı bunların hepsine uygulamak istiyorum. Ama şu ikinci durumda ifade nasıl açıklanabilir, anlayış nasıl aktarılabilir? Şunu sor kendine: Birini bir şiirin ya da bir temanın anlaşılmasına nasıl yöneltiriz? Burada anlamın nasıl açıklandığını bunun yanıtı söyler. Bir sözcüğü bu karşılığında işitmek. Böyle bir şeyin olması ne garip! Böyle söze döküldüğünde, böyle vurgulandığında, böyle işitildiğinde bu tümce, bu tümcelere, resimlere, eylemlere geçişin ilk adımıdır. (Bu sözlerden gayet iyi bildiğimiz bir sürü yol uzanır her yöne)" (FS, §531-§534).

Bir tümceyle ortak fikri söyleyen diğer tümceleri (eşdeğer cümleler) bilmek, o tümceyi anlamanın mantıkla ulaşabilecek basit bir tanımıdır. Diğer yandan, başka hiçbir tümceye benzemeden, sözcüklerin yalnızca mevcut konumlarında ifade ettikleri şeyin de *anlamak* olduğunun söylenmesi Wittgenstein'ın felsefesine özgündür, burada devreye giren derin gramerdir. Derin gramer, bahsedilen ilk çeşit anlamadaki gibi akılcı bir çözüme kavuşturulabilecek yüzeysel gramerden ötede olan bir şeydir ve açıklamacı

yaklaşıma sığmayan bir şeye göndermede bulunur. "Bir sözcüğün kullanımında yüzeysel grameri derim gramerden ayırt edebiliriz. Sözcüğün kullanımında üzerimizde doğrudan etki yapan şey, tümce yapısındaki kullanım tarzı, kullanımın -denebilir ki- kulakla kavranan kısmıdır" (FS, §664). Üzerimizde doğrudan etki etmesi artık bilinçli denemeyecek bir sürece, adeta bir güdülemeye işaret eder. Wittgenstein bu çeşit bir anlamayı: bir temanın, bir şiirin anlaşılmasına benzetir. Wittgenstein'ın amacının sadece yeni bir *anlamayı* ortaya koymak olduğunu düşünürsek yanılırız. Söylediği gibi anlama kavramını iki durum için de oluşturmak ister. Burada hedeflediği şey, bildiğimiz bir kavrama farklı bir gözle bakmamızı sağlayarak, anlamaya bakışımızı değiştirecek yeni bir yapıyı betimlemektir. O tüm anlamanın ve düşünmenin kökeninde belli türde bir estetik görür; bu estetik, ilkel dil oyunlarımız, yaşam biçimimiz üzerinde yükselir ve beğeniler özlerinde nasıl nedensiz ise, bunlar da o tarzda nedensizdir. "'bir önermenin anlamı', bir sanat yapıtını değerlendirme işine çok benzer. Bir cümlenin bir objeye ilişkin olduğu düşüncesi gibi bir düşünce, her ne ise o, bu etkiyi yaratan şey, cümlenin anlamıdır" (ED, IV. Bölüm, §2). Her zaman nedensizlik (kaos) üzere eylemlerde bulunuruz ve bu nedensizliğin içindeki en ufak nedenselliklere bilgimizin sınırlarına dek anlam atfederiz, nihayetinde dilde nedenselliği yakalamak isterken kurduğumuz ağlar bizi tutsak edecektir (dilin büyülemesi). "Dil oyununun kökeni ve ilkel biçimi, bir tepkidir, daha karmaşık biçimler ancak bundan gelişebilir. Şunu söylemek istiyorum: Dil bir inceliktir; 'başlangıçta eylem vardı'" (KD, MS 119 146). Anlamlar, biçimlerden (ideal kavramlardan) değil; kültürel alışkanlıklar, konuşmalarımız ve eylemlerimiz için konturları belirleyen bir insan doğasından gelir. Aklın ve dilin altında bu yüksek yetenekleri öğrenmemizi ve kullanmamızı sağlayan daha temel bir seviye yatar (Braver, 2014: 154).

Düşünce ve anlamayı belli bir estetik bakışla ele alan Wittgenstein, bu estetiği zihinsel süreçler üzerinde titiz bir çalışma ile betimler; çünkü ona göre bütün zihinsel süreçler iç içe geçmiş şekilde bu estetiğin parçalarıdırlar. "Zihinsel yaşamın tüm fenomenlerini ele almak, benim için, eksiksizliğe düşkün olduğumdan önem taşımıyor. Bunların her biri hepsinin doğru bir şekilde ele alınmasına ışık tuttuğu için önem taşıyor" (Z, §465). Bunun için Wittgenstein ilk önce duyumların peşine düşecektir. Wittgenstein'ın duyumlara ilişkin dilimizi açıklamasının amacı bu boşluğu doldurmak değil; böyle bir boşluğun var olduğuna dair kafa karıştırıcı izlenimi ortadan kaldırmaktır. Çünkü bu boşluğu doldurmak duyumlara ilişkin bir felsefi kuram oluşturmak demektir. Buna karşın duyum dilinin insan yaşam biçimi çevresindeki kapsamlı bir betimlemesini yapmak, ortada bir boşluk olduğu izlenimini ortadan kaldıracaktır (Pears, 1985: 172). Wittgenstein sadece duyumların değil düşüncelerimiz, anlamamız, duygularımız ve eylemlerimizle dil arasındaki boşluk fikrini de felsefe için ortadan kaldıracaktır. *Felsefe için* ibaresini kullanmak zorundayız; çünkü Wittgenstein'ın amacı, bir hakikati söylemek değil, felsefedeki yöntemini benimsetmektir. Dil ile zihinsel süreçler arasında boşluk yoktur demez; bir tavır olarak, böyle bir boşluğun bizi götüreceği kuşkuculuğun çıkmaz bir sokak olduğunu vurgular.

> "Başkalarının sinir sisteminin nasıl çalıştığını gözlemenin mümkün olduğunu düşünün. Bu durumda insanlar, sahici duyumlarla taklitlerini ayırt etmenin bir yoluna sahip olurlardı.-Yoksa bu sefer de bu işaretler ortaya çıktığında kişinin bir şey hissedip hissetmediğinden mi kuşkulanırlardı?-hiç patırtı çıkarmadan orada gördükleri şeylere göre tepki gösterdiklerini, az çok kolayca hayal edebiliriz. Şimdi bu, dışsal davranışa aktarılabilir. Bu gözlem insanların başkalarına karşı tutumlarını bütünüyle belirler, kuşku ortaya çıkmaz" (Z, §557).

Wittgenstein'a göre dilimizin arkasında düşüncelerimiz, duyumlarımız, duygularımız akıp gitmektedir; ama bu demek değildir ki, aralarında birebir bir örtüşme ya da nedensellik vardır. Söylenen şeyin anlamını başka bir dilde ifade etmeye ya da alıntılamaya çalıştığımda netleştiği durumlar vardır. Bu gibi durumlarda da, söylenen şeyin anlamı, aslında söylenilenin ötesinde bir duyuma başvurularak açıklanır. Dil

anlamını, onu aşan bir şeyden almaktadır. Wittgenstein'ın düşündüğü gibi: insanların ortak tavrı, bilinmeyen bir dili yorumladığımız referans sistemidir. Bu, anlaşılması mümkün olan tüm dilleri kapsayan bir ufku sağlar. Böylece *duyumun (anlamın) biçimsel aşkınlığı* denilen şeyi dünyadaki yerleşikliği ile birlikte verir (Harries, 2014: 123).

Bir tümceyi anlamayı bir sanat eserini anlamaya benzeten Wittgenstein, sanat yapıtının duygu aktardığı görüşüne karşı durur.[14] Sanat eserine bir duygunun ifadesi değilse de, bir duygu ifadesi ya da hissedilen bir ifade denilebileceğini söyler. "İfadeyi anlayan insanların onunla bu ölçüde 'rezonansa' girdiğini, ona karşılık verdiğini de söyleyebilirsiniz. Sanat yapıtı başka bir şeyi değil, yalnızca kendini aktarmaya çalışır" (KD, MS134 106). Tekrar görülür ki; Wittgenstein'a göre yaşam biçimi (dünyaya aşinalığımız) içinde sözsüz ifadelerde (jestler, mimikler vb.) bazen ortaya çıkabilen duyumlar ve duyguların uyumu (rezonansı) temelinde bir *incelik* olan dil ile anlaşırız. Yeri gelmişken belirtmeliyiz ki; Wittgenstein için dil sadece bir incelik değildir, ondan da deneyimlerin şekillendirdiği, duyumlara ve duygulara giden belirsiz (tıpkı aksi yöndeki gibi) bir yol vardır.

> "Bir sözcüğün tanıdık çehresi, karşılığının tam bir benzeri olduğu hissi. Peki bu hisler bizde nasıl dışa vurur kendilerini? Sözcükleri seçiş ve onlara değer veriş tarzımızda" (FS, II. Bölüm, §XI).

> "'Elveda' 'Bu sözde bütün bir acılar dünyası yatıyor.' Bu dünya sözde nasıl yaşayabiliyor?-Bu dünya o sözle bağlantılıdır. Söz, içinden bir meşe ağacının gelişebileceği bir palamut gibidir. Pekiyi ağacın palamuttan çıkıp gelişmesinin yasası nerede? Eh, bu resim düşüncemize deneyimin bir sonucu olarak katılmıştır" (KD, MS 132 62).

Wittgenstein'ın analojisine dönersek, bir sanat eserinin biçimi (özü anlamında) nasıl açıklığa sahip değilse, bir sözlü ifadenin anlaşılmasında ya da bir sözlü ifadeye

[14] Burada karşı durulan Tolstoy'un "Sanat Nedir?" adlı eserinde savunulan görüşüdür. Bu görüşe göre: söz, düşüncenin ve deneyimin; sanat ise, bunlarla beraber duyguların da insanlar arasında aktarımını sağlayarak, onları bir araya getiren ve birleştiren araç işlevini görür.

niyetlenmede olanlar da açıklığa sahip değildir. “Tuhaftır: bir jesti anlayışımızı, sözcüklere çevirerek açıklamak isteriz; sözcükleri anlayışımızı da bunları bir jeste çevirerek. (Böylece, anlayışın doğru yerini bulmaya çalışırken, bir o tarafa, bir bu tarafa savruluruz) Ve gerçekte de sözcükleri bir jestle, jesti de sözcüklerle açıklarız” (Z, §227). Wittgenstein’da düşünme ve anlamanın neden belli bir estetiği içerdiği, bir estetik duyarlılık yoluyla soruşturulduğu burada bir kez daha ortaya çıkar. Felsefe, estetik soruşturma biçiminde bir etkinlik olarak gerçekleştirilmektedir.

Wittgenstein’ın insan anlayışını betimleme denemelerinde, dilin anlaşılmasını sürekli sanat eserlerinin anlaşılması ile benzerlik içinde ele aldığı belirtilmişti. Bu benzerlik ilişkilerinde başat olarak kullandığı örnekler ise *müzik*ten gelmiştir; çünkü biçim olarak dil (dolayısıyla *anlama*) ile karşılaştırmaya en yakın olarak onu görmüştür. “Az sayıdaki nota ve ritimleriyle müzik kimilerine ilkel bir sanat gibi görünür. Ama yalnızca yüzeyi basittir (…) diğer sanatların dış biçimlerini ima ettiği ama onun gizlediği bütün o sonsuz karmaşıklığı taşır. Müzik bir anlamda bütün sanatların en incelmiş olanıdır” (KD, MS 110 12). Wittgenstein, dilin amacının düşünceleri ifade etmek olmadığını, anlam veya kastedilenin "sözcüklerin arkasında" resim veya "işaretler" gibi bir şeyden gelmediğini vurgular. Bir cümleyi anlamak belirli bir zihinsel durum değildir. Zihinsel durumlar ve süreçler, kendi başlarına, işaretler kadar ölüdür, ancak anlamı belirleyen yorum da değildir. Anlama çeşitli şeyler içerebilir, Wittgenstein bunun "müzikte bir temayı anlamaya" benzer olduğunu önermektedir. Böyle bir *anlamanın* anlamı, müziğin yapısal kullanımından daha fazlasıdır. Bir duygu veya tecrübenin ifadesi ve hatırlatılması ile ilgilidir. Zihinsel terimlerin, duyum gibi bir şey anlamında deneyimlere atıfta bulunduğunu reddetmekte ısrarcı olmasına rağmen, belirli kelimeleri ve cümleleri kullanmada bir anlam deneyiminden bahsedecek bir yol olduğunu inkar etmez. Bir

kelimenin "ruhunun" rol oynamadığı bir dili tasavvur edebilmesine rağmen, sözler tipik olarak kullanım yoluyla belirli bir karakter ve kimlik kazanır ve bu anlamada önemli bir rol oynamaktadır (Gunnell, 1983: 124). Wittgenstein'a göre "bir cümleyi anlamak" yorumlamak değildir; aslında olan, bir ezgiyi anladığımızda olanlara çok benzer. Cümlenin içeriğinin ele geçirilmesinden (yorumlama) bahsetmek bizi asla daha ileri götürmeyecektir; müziği nasıl kavrıyorsak dili de öylece kavrarız. "Zira, bir cümleyi anlamanın, o cümlenin dışındaki bir gerçekliği işaret ettiğini söyleriz. Oysa biri şunu söyleyebilir: 'Bir cümleyi anlamak onun içeriğini ele geçirmek demektir; cümlenin içeriği de o cümlenin içindedir'" (KK, 186-187). Kendi doğru kullanımını öngören anlam nesneleri olmaksızın, aynı gerçekler dizisi, birden fazla sınıflandırma veya kurallar seti oluşturabilir, hatta neyin gerçek sayılacağını dahi farklı şekillerde belirleyebilir. Wittgenstein'ın sık sık tasavvur etmeyi sevdiği tuhaf durumlar (tavırlar), insanların çeşit çeşit yollarla kuralları uygulayabildiği, deneyimleri yorumlayabildiği veya motifleri izleyebildiğini gösterir; bu ortaya koyar ki, davranışımız birçok olası olan arasında sadece bir tanesidir. Her şey her şeyle analoji içinde olduğu için hiçbir mutlak benzerlik, ne de mutlak basitlik veya kesinlik yoktur. Şeyleri yapma yollarımızı gösteren kendiliğinden kanıtlar, dünyayla olan uyumdan ziyade onunla olan aşinalığımızdan kaynaklanır (Braver, 2014: 177). Dünya ve dil ile olan aşinalığımız, Wittgenstein için bir müzik parçasının çalınması gereken tempoyu bilmeye benzetilebilir. Zihnimizin bir yerinde bir paradigma olması gerektiği, tempoyu bu paradigmaya uyacak şekilde ayarladığımız fikri kendini telkin etse de, biri bize bu ezginin nasıl çalınması gerektiğini sorsaydı; yalnızca ezgiyi belli bir şekilde ıslıkla çalar ve fiilen çaldığımız ezgiden başka (imgesinden başka değil) zihnimizde başka hiçbir şey bulunmazdı (KK, 186). Wittgenstein, bir mekanizma fikrini hem içeriksel (imgenin reddi) hem biçimsel (anlama işleminin idrak edilmesinin reddi) olarak reddederken,

betimlediği tüm kaosu estetik tavır üzerinde şekillendirmektedir. Zihnimiz, içindeki *şeylerin* mekanik işlemlerden geçtiği bir anlama makinesi değildir.

"Düşünerek ve düşünmeksizin konuşma, bir müzik parçasının düşünerek ve düşünmeksizin çalınmasıyla karşılaştırılmalıdır" (FS, §341). Müzikte bir parçaya aşina olmak öğrenilebilen bir şey değil, parçayı dinlemekle (bazen hızlı, bazen yavaş bir süreç olabilir) ortaya çıkan bir durumdur. Bir müzisyen hakim olduğu enstrümandaki ses aralıklarını düşünmeden bilir ve çaldığı parçaya aşinalığında ritme de aşinadır, nota sayfaları müziğin yalnızca bir karikatürüdür; aksi halde büyük icracılardan değil, gelişmiş makinelerden bahsederdik. Aynı şekilde, konuşmak da, bu dili konuştuğum (dilde ustalık) için, kuralı bilmeden uygulamaktır. Bu kurallar sadece konuşma için değil, anlam atfedilen her aktivite için geçerlidir.

> "Dildeki bir tümceyi anlamak ile müzikteki bir temayı anlamak arasında sanıldığından çok daha yakın bir akrabalık vardır. Ama burada kastettiğim, dilsel tümceyi anlamanın, normal olarak müziksel bir temayı anlamak dediğimiz şeye sanılandan daha yakın olduğu. Sesin şiddeti ve tempo niçin tam da bu çizgiyi izlemelidir? "Bütün bunların ne demek olduğunu bildiğim için" diyesi geliyor insanın. Ama ne demek bu? Bunu söyleyemem. 'Açıklama' olarak, aynı ritme (aynı çizgiye demek istiyorum) sahip başka bir şeyle karşılaştırmaya başvurabilirim. ("Görmüyor musun, sanki bir sonuç çıkarılıyor" ya da "Bu adeta bir parantez", vs. denir. Böyle karşılaştırmalar nasıl temellendirilir? Burada çok farklı türden temellendirmeler söz konusudur)" (FS, §527).

Wittgenstein'a göre bir müzik cümlesini anlamak, açıklama yapmayı (bu durumda bu bir jest, dans figürü ya da dansı betimleyen sözcükler olabilir) düşünmeden gerçekleşir. Müziği anlayarak dinlemeye, hiçbir açıklama dahil değildir. Temayı anlamanın yaşantısı düşünüldüğünde akla ilgisiz şeyler gelir (imgeler, kinestetik duyumlar, düşünceler vb.). Müziği takip etmek (izlemek) olsa olsa jestlerle eşlik edildiği anlamına gelebilir. Böyle bir takip (eşlik etme) eksiksiz jestlerle (ki mümkün değildir) olsa dahi, müziği anlamanın işaretinin bu hareketler ya da hakkında belirsizlik hakim olan (anlama halindeki kişiye ait) kinestetik duyumlar olduğu söylenemez.

> "Pekiyi imgeleri, kinestetik duyumları, vb. açıklama olarak görmeyi reddediyorsam, anlamanın tam da daha fazla çözümlenemeyecek özgül bir deneyim olduğunu mu söylemek durumundayım? Eh, kabul edilebilir, ama özgül bir deneyimsel içerik anlamına geldiği düşünülmediği sürece. Zira bu sözcükler insanın aklına görme, işitme ve koku alma arasındaki gibi ayrımları getirir aslında. (…) Müziği anlayan, anlamayandan farklı (örneğin değişik bir yüz ifadesiyle) dinler, farklı çalar, farklı mırıldanır, parça hakkında farklı konuşur. Ama bir temayı anladığı, yalnızca o temayı dinlemesine ya da çalmasına eşlik eden fenomenlerde değil, genel olarak müzikten anlamasında da kendini gösterir" (KD, MS 137 20b).

Wittgenstein'ın müzik hakkındaki betimlemesinden çıkartılabilecek sonuç şudur: anlama edimi ona eşlik eden fenomenler (Wittgenstein, kinestetik duyumların açıklama olamayacağını belirtir) ve yaşam biçimi (belli bir dili, anlam çerçevesini paylaşmak) çevresinde tanınabilen (aşinalık) fakat bir açıklama getirilemeyecek, içeriği özgül olmayan, daha fazla çözümlenemeyecek özgül bir ilk duyumsal (görme, işitme, koku alma duyumları gibi ayrı bir duyum gibi düşünülmemesi gereken bir estetik[15] bakış) deneyimdir.

> "Müziği kavramak, insan yaşamının bir tezahürüdür. Bu birine nasıl betimlenebilirdi? Eh, sanırım bunun için her şeyden önce müziği betimlememiz gerekirdi. O zaman insanların müzikle ilişkisini betimleyebilirdik. Pekiyi gerekli olanın hepsi bu mu, yoksa müziği kendisinin anlamasını öğretmemiz de gerekli mi? Eh, anlayışının geliştirilmesi, müziği anlamanın ne olduğunu ona anlayışı geliştirmeyen bir öğretimden farklı bir anlamda öğretecektir. Ayrıca ona şiiri ya da resmi anlamayı öğretmek, müziği kavramanın ne olduğunu açıklamanın bir parçası olabilir" (MS 137 20b).

Wittgenstein'a göre olası sonsuz *anlamlarla* çevrili olan yaşam, müziği anlamaya benzerdir. Kişinin anlamlarla olan ilişkisinin betimlenebilmesi için, öncelikle anlamanın betimlenmesi gerekir. Kişilerin anlamlarla olan ilişkileri- üst paragrafta belirtildiği gibi- *anlama* dediğimiz ortak yaşam biçimsel bakış açısından tanınabilse dahi, özgüldürler. Anlamanın betimi, anlayışın geliştirilmesini sağlasa da, anlamlarla olan ilişkiler (anlamanın özgül deneyimi) öğretilebilir ve açıklanabilir değildir. Kişiye anlamlarla olan ilişkisini göstermenin tek yolu, ancak başka türde anlamalar sağlamakla olabilir (müziği anlamayı öğretmek için şiir ve resimi anlamayı öğretmek). "Kimileri gerçekten şöyle söyleyecektir: müziği anlamak demek, müziği kendi anlamak demektir. Burada

[15] Bkz. (Dipnot 1'de yer alan ilk tanım)

soru şu olurdu: ‘öyleyse birine müziği anlaması öğretilebilir mi?’ Zira ancak bu türden bir öğretime müziğin bir açıklaması denebilirdi” (MS 137 20b). Görüldüğü gibi, Wittgenstein yaşam ve müzik arasında kurduğu ilişkilerde, anlamaya dair açıklamalar verebileceği iddiasındaki düşünmenin (anlamın) akılcı modeline karşı bir kaotik estetiği ve anlam oluşumunun aşkınlığını savunmaktadır.

> “Müzikte ruh dolu ifade — kurallarla tanınamaz bu. Pekiyi başka şeyler için de böyle olabileceğini niçin hayal edemeyelim?” (Z, §157).

> “Duygular, bir müzik parçasını kavrayışımıza, yaşamımızdaki olaylara eşlik ettiği gibi eder” (MS, 110 226).

Wittgenstein, müziğin ve dolayısıyla dilin yapısını ortaya çıkarmak için, ayrıca şiire de başvuracaktır. Bir şiir nasıl enformasyon dilinde oluşturulmuş olsa da, enformasyon verme dil oyununda kullanılmıyorsa; müziğin de aynı yapıda olduğunu söyleyecektir. (Z, §160). Dil, açıklamacı ihtiyaçlarla oluşmuş olup, bizi büyüleyerek mekanik içsel süreç kuruntularını doğursa da, anlamın aşkınlığı ve estetik belirsizlik hiçbir zaman kaybolmayacaktır. “Bir tema, bir müzik cümlesi, aniden size bir şey söylediğinde, ne söylediğini açıklayabilecek olmanız gerekmez. Sizin için yalnızca bu jest ulaşılabilir kılınmıştır” (§158). Bir kişi, şiiri doğru ifadeyle okuduğunda veya bir ezgiyi doğru ifadeyle söylediğinde, şiiri ya da müzik cümlesini doğru anladığını söyleriz. Wittgenstein, bu olanlar sırasında aktarıcı (söyleyen) ve alıcının (dinleyen) yaşadığı deneyimler nedir diye sorar. Buna verilebilecek tek cevabın, aktarıcı konuşma organlarında iyi okuduğunu hissederse ve dinleyici işittiğini iyi bulursa, iki tarafın da zevk alacağı ve anlamanın gerçekleştiğinin düşünüleceğidir (§171). Bu durum, dil-müzik (şiir) analojisi gereği, *dil* özelinde ifade etmeye çalışıldığında (anlama neler içerir), aslında hiçbir şey *söylenmediği, açıklama* yapılmadığı (yani kaotik estetiğin betimlendiği) bir kez daha görülür.

1.2 Kural İzleme ve Dil Oyunları

Wittgenstein'ın duyum, duygu ve imge kavramlarına nasıl yaklaştığını kısaca incelemek, düşünmenin estetik modeli için aydınlatıcı olacaktır. Wittgenstein, işitme, görme vd. kavramları aralarında bağlantı ve analojiler olduğu için onları bir araya toplayarak duyum algısı adını verdiğimizi söyler (Z, §474). Daha sonra sevinç, hoşlanma ve zevkten bahseden Wittgenstein, bunların duyum olmayabileceğini belirtir (bu ayrımın ne kadar gerekli olduğunu da bir yandan sorgular). Duyumlarla, duygular arasındaki bağlantı halkasının ağrı olabileceğini söyler. Çünkü bir yeri olması, gerçek sürekliliğinin olması, yoğunluk, nitelik karakteristikleri yoluyla dokunma duyumuna benzer iken; ifadelerinin mimik, jestler ve seslerle ortaya çıkması yoluyla duygu kavramına benzerler (§484,§485). Wittgenstein psikolojik kavramların tasnifi adını verdiği bu uğraşında daha sonra duyguları incelemeye koyulur. "Biri zevkin bir duyum olup olmadığını sorduğunda, muhtemelen sebep ile neden arasında ayrım yapmıyordur, zira aksi halde şu aklına gelirdi: insan bir şeyden zevk alır ve bu, bizde o şeyin bir duyum meydana getirmesi anlamına gelmez" (§507). Bu bahsi ile duygu ve duyum kavramlarını ayıran Wittgenstein, duygunun nedeni değil ancak nesnesi olabileceğine vurguda bulunur. Kederli birinin salgı bezlerinin keyifli birininkilerden farklı çalışıyor olması mümkün olsa da; bundan, kederin bu salgıların meydana getirdiği bir duyum olduğu sonucu çıkarılamaz (§509). İmgelerin (duyumsal, işitsel vd.) duyumlardan nasıl ayrıldığı noktasında ise Wittgenstein; onların halüsinasyon ya da kuruntu olmadığını, ama dış dünya hakkında doğru ya da yanlış bilgi de veremeyeceğini söyler. Bir nesneye bakarken onu hayal edemeyeceğimizi söyleyen Wittgenstein, imgelerin resim olmadığını ve isteme tabi olduklarını belirtir (§621). Tüm bu duyum, duygu ve imgeler tasnifinde geldiğimiz noktada şöyle diyebiliriz: duyumlarımız, istemimizi belirleyen

duygularımız ve takdir etmede (duyumda) duygularımızla şekillenen imgelerimizin hepsi birbiri içine akarlar. Wittgenstein'ın dediği gibi, bu kavramları kullanmak bir tasnif (ayırma) işleminin gereğidir; amacı açıklamalar vermek değil, insan düşünüş ve anlayışının estetiğini betimlemektir. Bahse konu estetiğin izleri ise, sadece ve sadece dilde aranacaktır. (Wittgenstein'ın dil felsefesinin belki de en derin tanımı burada yatar.)

İçsel süreçler hakkındaki nedensellik düşüncesinin karşısında duracak bir kavrama ihtiyaç vardır; bu kavram sembol olarak nedenselliğin yerine ne önerildiğine işaret edecektir. Wittgenstein'ın *kural izleme* görüşü tüm bu nedensellik yakıştırmalarının karşısında bir savunma (açıklamacılık karşıtı) işlevi görecektir. Bu kavramı güçlendirme çabasında Wittgenstein sayısız örneğe başvurur, ama konumuzun kapsamı gereği biz onu verilmiş kabul edeceğiz. Wittgenstein'a göre dilde kuralları bilmeden onlara uyarız. Wittgenstein'da *dil* hiçbir zaman sadece bilindik anlamda dil değildir. Kurallarını bilmeden sadece onları izlediğimiz (dil oyunları oynadığımız) durumlar, tüm insan eylemlerini kapsar. Terzilik ve dil arasında bir analoji kurduğunu düşündüğümüz[16] Wittgenstein kuralları öğrenmekten, uygulamaktan, onlara karşı duygular geliştirmekten bahseder:

> "Terzilik eğitimi aldığımı ve tüm kuralları öğrendiğimi düşünün. Bütününde iki ayrı tutumum olurdu:
>
> (1) Lewy "Bu çok kısa" dediğinde ben de, "Hayır, doğru. Kurallara göre dikilmiştir." derim.
>
> (2) Kurallara ilişkin duygular geliştiririm. Kuralları yorumlarım. "Hayır. Değil. Kurallara göre dikilmemiş." de diyebilirdim.

[16] Bu benzetmenin estetik üzerine verdiği derslerde geçmesi; belki çoğu ciddi Wittgenstein yorumcusunun dahi üzerinde durmamasına sebep olmuştur. Öyle düşünüyoruz ki, Wittgenstein'ın estetik hakkında söylediklerini tamamen başka bir dalda konuşmalar olarak görmek; çok eksik ve sağlıksız bir Wittgenstein okumasına işaret edecektir.

> Burada (1) anlamındaki kurallara göre, ceket hakkında bir estetik yargıda bulunurdum. Diğer yandan eğer kuralları öğrenmemiş olsaydım, estetik yargıda bulunmayabilirdim. Kuralları öğrenirken aynı zamanda, giderek daha berraklaşan yargılar edinirsiniz. Kuralları öğrenmek aslında sizin yargılarınızı değiştirir. (Kuralları öğrenmemiş olmanıza ve iyi bir kulağa sahip olmamanıza karşın, akor dizisindeki herhangi bir uyumsuzluğu ayırt edebilirsiniz)" (ED, I. Bölüm, §15).

Burada kuralları öğrenmenin adeta duyumsal, duygusal bir eğitime benzediği görülür. *Kuralları öğrenmek* bahsinde dilimiz bizi yanıltmamalı; Wittgenstein için *öğrenmek* mekanik bir akılcı unsura, belleğe bir şeyler kazımaya işaret edemez. Wittgenstein zaten kurallara *körlemesine*[17] uyduğumuzu söyler (FS, §219), bu da alışıldık anlamda bir öğrenmeden bahsedilmediğine açık bir vurgudur. Önceden belirttiğimiz gibi, bunu klasik anlamda estetiğin bir konusu, estetik yargıların nasıl oluştuğuna dair bir tartışma olarak değerlendirmek yanlıştır. Bu düşünmenin akılcı modeline karşı, hayatımızdaki her türlü anlamlandırmaya ilişkin psikolojik süreçlerin, mekanizma fikri karşıtı bir betimlemesidir; bizim tabirimizle düşünmenin estetiğidir. Bu kaotik (açıklamalara kapalı) estetiği Wittgenstein bir yerde şöyle vurgulayacaktır:

> "Kimi garip değişimlere uğruyor olmaları durumunda belli tür kağıt ve mürekkeple hesap yapılamayacağı doğrudur-ama değişim gösterdikleri ancak belleğimiz ve diğer hesaplama araçlarıyla karşılaştırma yoluyla ortaya çıkabilir. Peki ya bunları nasıl sınarız? Kabullenilmesi gereken verili olan-diyebileceğimiz- yaşam biçimleridir" (FS, II. Bölüm, §XI).

Wittgenstein'ın burada yaptığı düşünmenin kaotik estetiğinin bir savunusudur. *İçsel süreçlerin* isimlendirilmeleri kaçınılmaz bir gereklilik olarak görülse dahi, bu süreçlere ait kavramların gündelik dil dışında kullanılması birçok felsefe sorununun kaynağı olur. Bu süreçler yakalanabilecekleri fikriyle açıklamalara boğulur, birbirleri arasında zorlama ilişkiler kurulur. Wittgenstein'ın önerisi (düşünmenin kaotik estetiği) açıklama vermez, var olan açıklamanın karşısına dikilir. Garip değişimlere uğrayan kağıt ve kalemle bir hesap yapılma çabası, içsel süreçlerin açıklanma çabasına bir göndermedir;

[17] İtalik yazın Wittgenstein'a aittir. Bu vurgunun kurala uyma sürecinin tasarlandığı (düşünmenin akılcı modelime göre) tarzda bir *bilinç durumunda* gerçekleşmediğine atıfta bulunmak için eklendiği çıkarımında rahatlıkla bulunulabilir.

bu hesabı gerekçelendirmenin tek yolu yine *içsel süreçler* ve başka hesaplardır. Wittgenstein gerekçelendirmenin bu sonsuz döngüsünü kırarak, bizi felsefesinde betimlemeyi deneyeceği kaosu ve buna bağlı paradigma değişimini kabul ederek felsefe yapmaya çağırır; Wittgenstein'ın her özgün kavramı gibi[18] *yaşam biçimi* kavramı da bu gereklilikten doğacaktır.

Wittgenstein'ın dilin anlaşılması yolunda oyun tabirini seçmesinin sebebi, onu sınırlandırılmamış bir kavram olarak görmesidir. "Oyun kavramı nasıl sınırlandırılmıştır? Neler oyun sayılır, neler oyun sayılmaktan çıkar? Sınırlar belirtebilir misin? Hayır. Sınırlar çekebilirsin, çünkü çekilmiş bir sınır yoktur henüz" (FS, §68). Wittgenstein'a göre içsel süreçlere verdiğimiz isim ve tanımlar da bizim çektiğimiz sınırlardır. "Hatamız, olguları 'ilk görüngüler' olarak görmemiz gereken yerde bir açıklama aramamızdır. Yani 'bu dil oyunu oynanıyor' dememiz gereken yerde" (FS, 654). Wittgenstein'ın felsefede estetikçi yaklaşım dediğimiz yaklaşımı; her şeyin birbirleriyle belirsizce iç içe olduğu psikolojik süreçlerin açıklamalara boğularak, bu süreçleri ilk görüngüler olarak görmek yerine, bu görüngülerin açık nedenlerinin ele geçirilmeye çalışılma çabasının karşısındadır. Dil oyunları kavramına da bu boş çabaya karşı durmak için ihtiyaç duyulmuştur. "Aslında söylemek istediğim, düşünmede tereddütlerin içgüdüyle başladığı (köklerini içgüdüde bulduğu). Ya da yine, dil oyunlarının kökeni, düşünüp taşınmada değildir. Düşünüp taşınma, dil oyununun bir parçasıdır" (Z, §391). Wittgenstein'a göre sadece düşünmeye değil, içsel süreçler diye adlandırılan her şeye bir dil oyunu olarak bakılmalıdır, anlamlandırma da bunlardan biridir. Cümlelere değil, onların ima edebilecekleri tekniklere aşinayızdır. *Kırmızı karmaşıktır* ifadesinin neyi ima ettiğini anlamayız; *Bu sandalye karmaşıktır* denildiğinde ise bu karmaşıklığı dolaysızca bilmesek bile birden fazla anlam

[18] İlerleyen kısımlarda bahse konu Wittgenstein'a özgü kavramların amaçları konusuna değinilecektir.

düşünebiliriz (§338). İlk ifadede öğrenemeyeceğimiz bir dil oyunu söz konusudur; ifadede bulunanın içinden bizim tanıdık olmadığımız çok farklı bir şey geçiyor olmalıdır. "*Bir başkasında* meydana gelen bir şeyin bizdekinden farklı mı yoksa aynı mı olduğuna neye göre karar verdiğimizi *bize bu gösterir*." Açıkça görülür ki içsel süreçler üzerine aşina olunan dil oyunları üzere yargıda bulunulur (§340).

Wittgenstein, psikolojik süreçlerin aydınlatılmasının açıklamacı anlayışlara direndiğini, *yaşam biçimi, kural izleme, dil oyunları* gibi çok geniş anlamlı oldukları için neredeyse hiçbir şey söylememeyi başaran kavramlarla savunurken zor bir görevde olduğunun farkındadır; çünkü açıklamalara kapalı olduğunu düşündüğü bir konu üzerinde konuşmayı denemektedir. Aslında bu konuşma sessizliği sağlamak ve soruları soru olmaktan çıkarmak üzeredir. Bu noktada Wittgenstein, açıklamacı bir dil anlayışının karşısında çaresiz kalacağı çeşitli dil oyunlarına ihtiyaç duyar; bahse konu dil oyunları *anlamın biçimsel aşkınlığını* betimlemeyi hedef alır. "Gündelik dil oyunlarımızın tümünün muazzam çeşitliliğinin bilincine varamayız, çünkü dilimizin giysileri hepsini birbirinin aynı kılar. Yeni (kendiliğinden, 'özgül') olan, her zaman için bir dil oyunudur" (FS, II. Bölüm, §XI). Wittgenstein, anlamın biçimsel aşkınlığını kompleks duyum verileri, garip insan davranışları ve dilin sonsuz anlam üretme potansiyelinden vb. kazıyarak çıkartır. Anlamın biçimsel aşkınlığının temsili ise, doğrudan bir etkinin peşinde olan, kurallarını bilmeden izleyebildiğimiz, nedensellikten uzak oyununda özgür olan, ama yine de karşı tarafa *anlamlı gelebilen* sanat eseri formunda en açıktır.

> "Bir tür resimli bilmece hayal edelim: bulunması gereken tek bir nesne yok; resmi ilk bakışta anlamsız çizgilerin bir karmaşası olarak görüyoruz, ancak belli bir çaba gösterdikten sonra, diyelim bir manzara resmi olarak görüyoruz.-Resmin çözümden önceki ve sonraki görünümleri arasındaki farkı oluşturan nedir? Onu ilk seferinde farklı gördüğümüz açıktır. Ama çözümden sonra resmin bize bir şey anlattığını, oysa daha önce hiçbir şey anlatmadığını söylemek nedir? Bu soruyu şöyle de sorabiliriz: Çözümün bulunmuş olmasının genel işareti nedir? Çözümü bulur bulmaz, resimdeki bazı çizgileri kalınlaştırarak ve belki bazı yerlere gölge ekleyerek, çözümü belirgin hale getirdiğimi kabul edeceğim. Bu taslağa niçin çözüm denir?" (Z, §195-§197).

Wittgenstein için sanat eserlerinde olduğu gibi bir dil oyununa adapte oluşumuz, tüm içsel süreçler ve onların uzantılarının anlamlandırılmasıyla aynı dinamiğe sahiptir. Çözüm dediğimiz anlam, aslında özünde bütün bir anlamsızlık içeren yapılara karşı bir takdir etmeden[19] (akılsal bir süreç olan yorumlama değil) geçer; bu da temel olarak yaşam biçimimiz ve dilde ustalaşmayı (anlamaya dair geniş bir perspektif oluşturmayı) gerektirir. "Görme bir eylem değil, bir durumdur. (Gramatik bir mülahaza)" (§208). Wittgenstein, resimli bilmece örneğinde çözüm dediğimizin neyi içerdiğine dair cevap olabilecek ifadelerin bir listesini verecek ve bunların hepsinin açıklama niteliğinde olmayan aşinalık ifadelerinden oluştuğu görülecektir. Wittgenstein bu *garip* listeyi tamamladıktan sonra şöyle bir ifadede bulunur: "Bunlardan niçin söz ettiğimizi anlamayan birine muhakkak söylediklerimiz önemsiz şeyler gibi gelecektir" (§197). Çünkü onlar bu aşinalıkların anlama dediğimiz şeyi oluşturduğunu ve bu aşinalıkların belirsizliği, sınırsızlığı, anlamsızlığı ifade eden *yaşam biçimi, dil oyunları ve kural izleme* kavramlarının ötesinde aranmaması fikrini olumlayabilmeye oldukça uzaktırlar; onlar *felsefe yapmaya devam edecektirler*.

[19] Wittgenstein için takdir etmenin neleri içerdiğini betimlemek yalnızca zor değil, olanaksızdır da. Takdir etmenin neleri içerdiğini betimlemek için tüm çevre betimlenmek zorundadır. (DS, I. Bölüm, §20)

FELSEFE SORULARININ DOĞASI VE BAŞKA BİR FELSEFE

II. BÖLÜM

Wittgenstein'ın felsefeye vurduğu bir mühür olduğunu düşündüğümüz estetikçi tavrın savunusu, insanın tüm anlamsal çerçeveye (yaşama) aşinalığının (düşünmenin kaotik estetiği) betimlenmesi çabasında ortaya çıkmış olup; aynı zamanda, hem felsefe sorularının doğalarının doğru anlaşılmasında hem de başka bir felsefenin imkanının ortaya çıkarılması noktasında çığır açıcı olmuştur.

Felsefe sorularının kökenini dilin yanlış anlaşılmaları olarak belirleyen Wittgenstein, felsefe sorularına yaklaşımını da karışmış anlama yetimizdeki düğümlerin gramatik soruşturma yoluyla geriye doğru çözülmeleri olarak ortaya koyar. Bu çaba, bütün felsefe sorularının fazlalık haline geldiği bir terapiyi amaçlayacaktır. Dilin bir alet olarak işleyişi doğru anlaşıldığında, onun kullanımında, anlama dair şüpheler ortadan kalkacaktır.

Tam kesinliğin, insanların bazı noktalarda hakikati tam bir kesinlikle bilmesi değil, yalnızca onların tutumlarıyla ilgili bir konu olduğunu düşünen (KÜ, §404) Wittgenstein, hakikat sorusunu sormayı bırakıp anlam sorusunu soran dil ve insan merkezli bir tutumu her yönüyle benimseyecektir. Bir fenomeni açıklamak amacıyla (bilimin metodu) kurulan felsefe soruları terkedilecek; fenomenlerinin olasılıkları, yani kavramlar ve dolayısıyla dil üzerine soruşturmalar yürütülecektir. Bu felsefe, *tam kesinlik* hayali peşindeki bilimin sorularına ortak olup kendini değersizleştirmeyecek; dilin yanlış anlaşılmasının ve genelleme tutkusunun her an ürettiği felsefe soruları karşısında hedefin *tam açıklık* olarak belirlenmesi tutumuna dair bir etkinlik gibi işleyecektir.

2.1 Felsefe Sorularının Estetik Doğası

Wittgenstein'a göre dilin anlamının çoğu dünyaya uygulanmasında ortaya çıkar; *dil ile gerçek arasındaki bağlantı* kelimelerin tanımlarıyla yapılır ve bunlar dilbilgisine aittir. Bu nedenle dil kendi kendine yüklü ve özerk kalır. Wittgenstein, felsefeyi gramer soruşturması olarak düşünür, yani kavramsal araştırma olarak; çünkü kavramlar esas olarak düşünceyi, dili ve dünyayı birbirine bağlayan şeylerdir. Bununla birlikte, insan bilimlerinde, felsefe de dahil olmak üzere, çoğunlukla "söz" ile örtüşen "kavram"dan daha belirsiz bir terim yoktur. Kelimeler işarettir, ancak bir kavramın doğasını belirlemek çok daha zor görünmektedir (Gunnell, 1983: 145). Felsefesinde, dilin dünya ile bağındaki özerkliğini savunarak, dilde yerleşik olan anlayışın (gramer) halihazırda verili olana (yaşam biçimi) ilişkin olduğunu söyleyen Wittgenstein; gramer üzerindeki soruşturmasını, tüm kafa karışıklığının ortaya çıktığı *kavramlara* yöneltecektir. Böylelikle felsefe sorularının yanlış (açıklamacı) kavramsallaştırmalardan ortaya çıktığının gösterilmesi; onun felsefesinin birbiriyle iç içe geçmiş olarak dil ile olan ilişkimize ve istemimize (bakış açısı) dair olduğunu ortaya koymaktadır. "Dil yollardan oluşan bir labirenttir. Bir yönden geldiğinde yolu bilmektesindir; aynı yere başka bir yönden geldiğinde yolunu kaybetmişsindir artık" (FS, §203). Burada yol, hem dile hem benlik bilgisine ilişkindir; anlayışımızın düğümü dilimizle ilişkimizde çözülecektir.

Çalışmamızın ilk bölümünde Wittgenstein'ın, dilin, düşünmenin ve anlamanın yapılanmasının anlaşılmasında sanat formlarının işleyişiyle birebir bağlantılar kurduğunu görmüştük. Bu noktada yine, felsefe sorularının doğalarının estetik sorulara benzediğini, bu iki araştırmanın benzerliğini belirterek ortaya koyacaktır. Buna, normal insan yaşamının doğal fenomeninin kendisinin zaten anlam ve anlayış biçiminde

şekillendiğini (Cahill, 2014: 118) düşünen Wittgenstein'ın estetikçi yaklaşımının doğal sonuçlarından biri olarak bakılabilir.

Wittgenstein'a göre felsefe soruları, tüm yaşamımıza yayılan sıradan dilimizin biçimleri yanlış yorumlandığında ortaya çıkarlar. "Derin huzursuzluklardır bunlar; içimizde dilimizin biçimleri kadar derine kök salmışlardır: anlam ve önemleri, dilimizinki kadar büyüktür. Kendimize bir soralım: Gramere ilişkin bir espriyi neden derin buluruz? (Felsefi derinlik de budur ya işte)" (FS, §111). Felsefe soruları adeta psikolojik bir rahatsızlık gibi kendilerini öncelikli ve cevapsız bırakılamayacak bir önemle dayatarak, diğer türde sorulardan ayırılırlar. "Bilimsel sorular beni ilgilendirebilir ama asla gerçekten ele geçirmez. Yalnızca kavramsal ve estetik soruların üstümde böyle bir etkisi vardır. Bilimsel sorunların çözülüp çözülmediği hususunda nihayetinde kayıtsız kalırım; ama bu diğer sorular karşısında kalmam" (KD, MS 138 5b). Onun felsefesi için önemli olan bu sorulara nasıl yaklaşılacağıdır; bunun için öncelikle bu soruların doğalarının incelenmesini gerekli görür. Bahse konu sorulara karşı estetikçi tutumunu sürdürür. Bu tutumun iki yönü var denilebilir: ilki felsefe sorularının doğasının hastalık, uyumsuzluk (*estetik karmaşa*) olarak belirlenmesini içerir; ikincisi ise yönteme dair olup terapinin, *gramatik* soruşturmanın (estetik düzenlemenin[20]) başköşeye oturtulmasına dairdir.

> "Bütün olanaklı notasyonlar arasında, bütün yaşamımıza yayılan tek notasyon olan sıradan dilimiz, sanki zihnimizi tek bir konumda sağlamca tutar ama zihnimiz bu konumda bazen kendini kramp girmiş gibi hisseder, başka konumlara da arzu duyar. Nitekim bazen bir farkı sıradan dilimizin yaptığından daha güçlü bir şekilde vurgulayan, daha açık hale getiren bir notasyon arzularız. Bize bu ihtiyaçları karşılayan notasyonlar gösterildiğinde, zihinsel krampımız çözülür. Bu ihtiyaçlar pek çok farklı türden olabilir" (MK, 68).

Wittgenstein'a göre, hastalığın giderilmesine yönelik çaba: deneyim olgularına ilişkin akılcı bir yolun izlenerek açıklamalar getirilmesi yönünde değil, bakış açısının

[20] Gramatik soruşturmanın estetik bir düzenleme olarak görülebileceği tezi *"2.2 Estetik Düzenleme Olarak Felsefe"* bölümünde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

değiştirilmesi yönünde olmalıdır. "Ana sorunumuzun epistemolojik istem sorunuyla bağlantısı, daha önce aklıma gelmişti. Psikolojide böyle inatçı bir sorun ortaya çıktığında, bu hiçbir zaman deneyim olgularına ilişkin bir sorun değil (böyle sorunlar her zaman çok daha uysaldır) mantıksal ve dolayısıyla sahiden gramatik bir sorundur" (Z, §590). Zihinsel krampa neden olan soruların gramatik olarak ele alınmayıp; haklarında deneye bağlı bir kesinliğe sahip açıklamalar getirilebileceği varsayımıyla ele alınmaları, bizi sorunun çözümü için çok daha uzağa götürecektir.

> "Wittgenstein, felsefenin bir çeşit genel ve nihai kesinlik ve eksiksizlik arayarak ve *sıradan dilin çok kaba olduğunu* varsayarak yanıldığını savunur. Aslında felsefe, şeylerin *sıkıcı ve güvensiz* görünmesini sağladı ve *sağduyu noktasına geri döndüğümüzde bu genel belirsizlik kaybolur* (…) Metafizik ve doğa bilimleri çözüm değildir. Onlar sadece bu sıkışıklığı kötüleştirirler. Çözüm kelimelerin *dilimizde farklı enstrümanlar* gibi işlediğini anlamak ve onların *kullanımlarıyla* ve *sayısız çeşitlilikteki dil oyunları içinde* karakterize edilebileceğini anlamak (…) Temel sorun, bu dil oyunlarını birbiriyle karıştırmamız ya da aralarında bazı temel ortak zemin aramamızdır" (Gunnell, 1983: 92).

Yani, uyumsuzluğu yok edecek olan şey; her zaman yeni bir notasyonu tanımak, yeni bir dil oyununu öğrenmektir. Wittgenstein'ın felsefedeki hedefini "sineğe, sinek hokkasından çıkış yolunu göstermek" olarak ortaya koymasındaki neden işte budur. "Sentakstan türetilmiş bir doğal 'konuşma' veya söylemden türetilmiş 'mantık'ı kabul etmek için cezbediliyoruz" (Bernstein, 1986: 74)." Sinek hokkaya girdikten sonra, kendi mantığını aralıksız dayatan gramer orada olmasının sebeplerini (aslında çıkış yolu da olan) tanımasını/bilmesini engeller hale gelmiştir. Kapının kilitli olduğuna ikna olmuş kişi, kapı açık olsa da çıkmayı denemeyeceği için hapsolmuştur.

> "Wittgenstein'ın estetik derslerinin ana konusunu *estetik karmaşa* diye isimlendirdiği durumlar oluşturacaktır. Wittgenstein *estetik karmaşa* kavramını, nedenini söyleyemeden bir sanat eseri tarafından etkilenilen ya da esinlenilen durumlara atıfla kullanır (…) Böyle bir etki karşısında kişinin aradığı açıklama, Wittgenstein'ın söylediği gibi, bilimsel ya da psikolojik olanı değil, estetik olanı gerektirir. Wittgenstein, felsefi bir soruşturma ile estetik olan arasındaki tuhaf benzerliği aydınlatmak için, felsefe ve estetiği bilimin karşısına koyar ve felsefi ve estetik problemlerin bilimsel açıklamalarla çözülmediğini iddia eder (…) Şaşkınlık duyan kişinin farklı bir açıklamaya ihtiyacı vardır: nedene değil, bir sebebe (…) Wittgenstein, bilimin aksine, estetik alanda, fiziksel veya psikolojik bir ampirik açıklama değil, sanata karşı belirli bir tepkinin sebebine dair açıklamayı aramaktadır. Nedenler ve sebepler arasındaki ayrım, Wittgenstein'ın estetiği bilimden ayırmasının anlaşılması için temel teşkil eder. Bir neden, soruşturma öncesi bilinemeyecek bir açıklama, yani doğruya dönüşebilecek bir hipotez iken; bir sebep, ek deneyler

> olmaksızın bilinebilir bir şeydir (…) Buna göre, Wittgenstein bir sebebi bir güdü ile kıyaslar. Örneğin, mahkemede kişinin davranışlarının sebeplerinin bilinmesi gerekir; kişinin bedenini ve zihnini yöneten bilimsel kanunların değil. Estetik şaşkınlığın sebebi, bu nedenle, ilave bir araştırma yapılmadan öğrenilmesi gereken bir şeydir (…) Estetikte, doğruluk konusunda biliminkinden farklı bir kriter ile karşı karşıyayız. Estetik doğruluk kavramı, Wittgenstein'ın felsefi ve estetik bir araştırmanın doğasını karşılaştırmasında temel bir rol oynamaktadır" (Göricke, 2003: 17-19).

Bu bakımdan estetik doğruluk, Wittgenstein'ın tüm gerekçelendirmelerinin ve yönteminin doğduğu noktadadır denilebilir. Anlayışımız estetik yargılarımız sayesinde vardırlar; felsefe soruları ise estetik yargı gücümüzün güçlendirilmesiyle (gramatik soruşturma, bakış açısı değiştirme) soru olmaktan çıkarlar. "Estetik" kavramını bir güzellik ideali önermek için değil; sanat eserlerinin, anlamlar için deliller ve düşünce kalıpları olarak işlediği yargı, algı ve değer tartışmasının bir alanını isimlendirmek için kullandığını belirten Charles Bernstein[21] şöyle söyleyecektir: "Akılcı bir gerekçeye başvurmaksızın yapılan yargılar tarafından belirlenen bir değer alemine inanıyorum ve bu estetik yargılama alanının akıl için temel olduğunu iddia ediyorum" (Bernstein, 1999: 11).

"Filozof "Şeylere *böyle* bak!" der- ne var ki, birincisi, insanların şeylere öyle bakacakları anlamına gelmez bu; ikincisi, filozof uyarısında çok geç kalmış olabilir; böyle bir uyarının kesinlikle hiçbir sonuç veremeyecek olması da mümkündür ve şeylerin algılanma tarzında böyle bir değişim yönündeki dürtü belki bir başka taraftan gelmelidir" (KD, MS 134 143). Ortada ciddi bir felsefe sorusu olduğu ve ona dair *gerçeklerin söyleneceği* (dile gelmese de genel varsayımdır) iddiası, neredeyse bütün bir felsefe tarihinin olmazsa olmazıdır. Belli bir düşünce akışı filozofun bakışıyla yazıya dökülürken; belki de yapının oluşumunda en önemli kısımlar olan ara bağlantıların, örneklerin kabullenilerek, sunulan düşünceye tabii olunması okuyucuya dayatılmış olur. Okuyucu birçok açıklamaya maruz kaldığı yol boyunca bazen tökezlese de düşünürü

[21] Wittgenstein takipçisi Amerikan şair/düşünür. (1950-)

izler. Adeta, ilk seferde düşünürü büyüleyen dil, ikinci seferini, onun ağzından okuyucuyu büyüleyerek gerçekleştirir. "Sanki yolumu kaybetmişim ve birine evimin yolunu sormuşum. Bana yolu göstereceğini söylüyor ve hoş, düzgün bir yol boyunca benimle birlikte yürüyor. Sonra bu aniden sona eriyor. Ve arkadaşım şöyle söylüyor: *Şimdi bütün yapman gereken, evine giden yolu buradan bulmak*" (MS 180a 67: ca. 1945). Böylelikle Wittgenstein, evimizde hissettiğimiz sıradan dilimizden uzaklaşıp yeni notasyonlar aradığımızda, her sorunu herkes için tek seferde çözme iddiasındaki (sorduğumuz kişi bizim evimizin nerede olduğunu gerçekten biliyor mu?) açıklamacı bir felsefe yapma tarzının durumu daha da kötüleştirdiğini belirtmiş olur. Şeylerin algılanma tarzındaki değişim, başka bir şeyden yani gramatik terapiden, estetik düzenlemeden geçer. Bu değişim kavramlarımıza bakışımızdaki eksikliği ya da körlüğü (*anlam körlüğü*) giderir; bu felsefe nasihatler vermez, eyleme geçmeyi (terapiyi) destekler. "Felsefi tatminsizlik daha fazlasını görmemizle yok olur" (RFM, III. Chapter, §85). Wittgenstein'a göre felsefi sorular açıklamalarla çözümlenmez, bu sorulara cevap verme dürtümüzün yok edilmesiyle, bizim için yok olmuş olurlar. Bu dürtünün giderilmesi ise, dil-dünya ilişkisi içerisinde deneyimlerimize her seferinde farklı bakış açılarıyla bakabilmeyi gerektirir; estetik düzenlemenin anlamı budur, hiçbir şeyi değiştirmez ama (kişinin değişimiyle, onun için) her şeyi değiştirir. "Deneyimlerimize belli bir şekilde baktığımızda, ifademizin karışıklığa düşmesi muhtemeldir. Sanki parçalı bulmacamızı bir araya getirmek için ya elimizde yeteri kadar parça yoktur ya da elimizdekiler yanlış parçalardır. Oysa parçaların hepsi ortadadır, ancak bunlar karışık haldedir. (…) Parçaları birbirine uydurmak için kuvvet uygulamaya çalışmanın hiçbir yararı yoktur" (MK, 53-54).

> "Anlayamayışımızın ana kaynaklarından biri, sözcüklerimizin kullanımını bir bakışta görmüyor oluşumuzdur.-Gramerimiz bir bakışta görülebilirlikten yoksundur. – Bir bakışta görülür kılan bir

> temsilin kazandırdığı anlayış 'bağlantıları görmek'den oluşan bir anlayıştır. Ara halkaları bulmanın ve icat etmenin önemi buradan gelir. Bir bakışta görülür kılan bir temsil kavramı bizim için temel bir anlam ve önem taşır. Temsil biçimimizi, şeyleri ne şekilde gördüğümüzü imler. (Bu bir 'Weltanschauung' (Dünya Görüşü) mudur?)" (FS, §122).

Anlayamayışımızın nedeni olan, gramerimizin bir bakışta görülebilirlikten yoksun olmasına karşın, Wittgenstein çözümü bağlantıları gören bir anlayış geliştirmekte bulur. Bir bakışta görülebilirliği sağlayan bu temsilin bir *Weltanschauung* (Dünya Görüşü) sayılabileceğine imada bulunur. Böylelikle, bu temsilin: gramerimizin inceltilmesi, iyileştirilmesinden değil; dile bakışımızda anlayışımızın zenginleştirilmesinden geçtiği görülür. Dile ve dünyaya bakışımızda bir iyileşme söz konusudur ve bu iyileşme ara bağlantıları gören, hatta icat eden bir estetiğin (ilk duyumun) geliştirilmesidir. Felsefe sorularının nedeninin tek yönlü beslenmeden kaynaklandığını düşünen Wittgenstein, *dünya görüşünün* tek bir pencereden bakılarak oluşturulmasına karşıdır. Felsefe için, bilim metodu karşısında sanatı savunusunun nedenlerinden biri budur. Wittgenstein için, felsefe sorularının bilimle hiçbir alıp vereceği yoktur; onlar, estetiğin sorularına benzerler. Kavramları sorgulayan bir benlik araştırması ile gramerimizi bir bakışta görülür kılan temsil (betimleme) ve anlam için motifleri izleyen estetik görüşün geliştirilmesi ile yok olurlar. "İnsanların, yeni olgular öğrendiklerinde, böylece onlar için eskiden önemli olan şeyler önemsiz, önemsiz olan şeyler önemli hale geldiğinde, kavramlarını değiştirdikleri, yerlerine başka kavramlar koydukları, bir deneyim olgusudur. (Örneğin, eskiden bir tür farklılığı sayılan şeyin yalnızca bir derece farklılığı olduğu keşfedilir)" (Z, §352).

> *"Aynı* sözcüğünün yerine (örneğin) *özdeş*i koymak da felsefenin tipik kaçamaklarındadır. Sanki karşılığın tonlarından bahsediyormuşuz da söz konusu olan sadece sözlerimizle doğru nüansı tutturabilmekmiş gibi. Ama felsefe yaparken durum sadece, belirli bir ifade tarzını kullanma ayartısına kapılmanın psikolojik açıdan tam olarak sergilenmesini görev edindiğimizde söz konusu olur. Böyle bir durumda 'söyleme ayartısına kapıldığımız' şey tabii ki felsefe değil, felsefenin hammaddesidir. Yani, diyelim ki bir matematikçinin matematiksel olguların nesnelliği

> ve gerçekliğine ilişkin olarak söyleme eğiliminde olduğu şeyler, bir matematik felsefesi değil, felsefenin çaresinin bulmak durumunda olduğu bir şeydir" (FS, §254).

Belirli bir ifade tarzını kullanmaya ayartıldığımız (daha derinlere temas eden bir ifade bulduğumuzu düşündüğümüz) nokta, Wittgenstein için çok önemlidir. Çünkü, karşıda ilerleme veya çözüm olarak görülen şey Wittgenstein için yeni bir felsefe sorusunun doğuşundan (felsefenin hammaddesi) başka bir şey değildir. Felsefeye karşı bu tutumu için Wittgenstein'a *anti felsefeci*[22] sıfatı yakıştırılacaktır. Ayartılma kendini bir ifadenin gündelik dildeki kullanımının dışında kullanılmaya çalışılması ile gösterir; bu bir yönüyle gramerin yanlış anlaşılmasına, diğer yönüyle de isteme dair bir sorundur. Yeni bir notasyon arayışı (negatif algılanmak zorunda olmasa da yargılama kapasitemizdeki bir ihtiyaca/eksikliğe tekabül eder) karşısında tekrar tekrar bakmamız gereken (*gerçekten bu yolculuğa çıkmak zorunda mısınız?*) yer gündelik dildir. Geriye (sebebe) doğru değil de, gerekçelendirme için ileriye baktığımızda (nedenselliğin kurulması); kendimizi, anlayışımızı (fenomenlerin olanaklarını) değil fenomenlerin kendilerini tartışıyorken (metafizik yaparken) buluruz.

> "Hem Wittgenstein hem de Heidegger, düşünümsel-olmayan (unreflective) bağlı (engaged) aktivitemiz ile olgu sonrası bu aktivite üzerinde kurulan felsefi düşünümsellik (reflection) arasında bir zıtlık görür. Birincisi, araçları ve sözcükleri nasıl kullanacağını bilir, fakat bu ustalığı kelimelere dökemez, ikincisi ise sadece olgunun açıklama ifadelerini tanır. Felsefi düşünümsellikte bağlamdan bağımsız anlamlarını sürdüren kendine yeterli varlıklar üzerine odaklanmak için faaliyet askıya alınır. Filozoflar, bu soyutlanmış eylemsiz varlıklarla, olağan akışkan etkileşimleri yeniden yapılandırmaya çalışırken, bağını koparmış gerekçenin (disengaged reason) taleplerini karşılamak için geriye dönük olarak olanları yanlışlarlar" (Braver, 2014: 78,79).

Niçin sorusunu terk edemeyen (yeni bir dil oyununu kabullenemeyen) tarzda bir felsefe, anlayışımızın gitgide daha çok düğümlenmesine neden olmuştur ve olacaktır.

[22] Özünde gereksiz bir kavramsal tartışmayı beraberinde getirse de, *her şeyi olduğu gibi bırakmak* adına felsefe yapan Wittgenstein için, bir nebze de olsa aydınlatıcı bir sıfat olabilir. Wittgenstein, kendi yazın biçimi ile felsefe arasında kurduğu ilişkiye şöyle değinecektir:

"Çoğu durumda, bir analojinin bizi yanıltmaya başladığı kesin bir nokta göstermek olanaksızdır. Her özgül notasyon özgül bir bakış açısını vurgular. Örneğin, araştırmalarımıza "felsefe" dersek, bu ad bir yandan uygun görünür ama diğer yandan insanları kesinlikle yanıltmıştır. (Ele aldığımız konunun, "felsefe" denmesi alışkanlık olmuş konunun mirasçılarından biri olduğu söylenebilir.) (MK, 33)"

“Soruşturmalarımızda bizi bir yanıta yönelten önemli olguların farkına, ancak “niçin” sorusunu bastırdıktan sonra varırız sıklıkla” (FS, §471). Dil, toplumsal ve yaşam-biçimsel anlaşmalar ile belli bir özerkliğe sahiptir; felsefe, ondaki sağduyuyu yok sayarak yeni hakikatler devşiremez.

Wittgenstein’da felsefe sorularının estetiğin sorularına benzerliği ile gündelik dilin önemine vurgu arasında bir ilişki vardır. Bu çerçevede, gündelik dil felsefesine odaklanarak, estetik ve felsefe arasındaki benzerlikleri ortaya koymayı deneyen Stanley Cavell’in düşüncelerini incelemek aydınlatıcı olacaktır. O, *Aesthetics Problems of Modern Philosophy* adlı makalesinde, “estetik (o türde kabul edilen) bir yargı ile Wittgenstein'ın *normalde ne söylediğimizi*[23] ifade etme[24] konusundaki özgün iddiası arasında benzerlik olduğu” (Cavell, 1976: 74) fikrini savunacaktır. Cavell, gündelik dil felsefesinin prosedürleri üzerinde durmasının sebebini, neyin söylenilip neyin kastedildiği ya da neyin söylenemeyip neyin kastedilemediğinin üzerinde karakteristik (kişiye özgü) başvuruları (appeal) içermesi olarak belirtir. Böylelikle, soruşturmaları için kendilerine özel bu başvurulara (gündelik dildeki) bağlı kalan düşünürleri inceleyebilecektir. Bu düşünürler tarafından ortaya koyulan estetik yargı modellerinin ve estetik argümanlardaki kesinlikten uzaklığın bir irrasyonalite değil kendi ihtiyacı olan tarzda bir rasyonalite gösterdiği iddiasında bulunacaktır (86). Cavell’e göre, gündelik dil felsefesinin argümanları tıpkı estetiğinkiler gibi deneysel ispatlara kapalı fakat bireysel bir yargılama kapasitesiyle ilgili olan bir doğruluk türünü ortaya çıkarmaktadır. Estetiğin ve gündelik dil felsefesinin argümanları sonuçlar hakkında anlaşmak üzere açıklamacı bir şekilde değil, kalıplar ve prosedürlerde anlaşmayı

[23] İng. what we should ordinarily say.
[24] Sözcüklerin gündelik dilde nasıl kullanıldığının ifade edilişleri.

sağlamak üzere karar verme ve yargıları ifade etmedeki bireysel yeterliliklere dayanan (betimlemeci) bir yolla oluşturulur.

Wittgenstein'ın ifadelerimizin bağlı olduğu içsel süreçleri tartışma konusu yapmayıp; onları dile gelmeleri ve anlaşılmalarındaki karar vermelerin/yargıların etrafında çözümlediği (gramatik soruşturma) düşünüldüğünde; Cavell'in estetik ve felsefi söylemi, dilsel yeterlilik ve anlaşmalarla belirli bir rasyonelliğe sahip olabilen, bilimin nedensellik fikrinden farklı türde bir doğruluğa örnek göstermesi haklı görünmektedir. Wittgenstein'ın iki türde doğruluktan hangisine değer verdiği, tüm söylemleriyle, apaçık ortadadır. O, bilimin tek tipte rasyonalizminin hükümranlığına girmiş bir felsefeyi yapay (insanın bütünlüğünü tanımayan) bulur, hatta ondan *nefret eder*. Felsefedeki bütün bu rasyonelleştirme çabası bizi bir bütün olarak insanın (sadece akıl değil) artık felsefeden sürüldüğü bir noktaya getirmiştir. "Sürtünmenin olmadığı kaygan bir buz yüzeyine vardık; yani şartlar belli anlamda ideal, ama tam da bu yüzden yürüyemiyoruz işte. Yürümek istiyoruz; o halde sürtünmeye ihtiyacımız var. Geriye, pürüzlü düzeye!" (FS, §107).

İlk bölümdeki düşüncemizi tekrarlarsak, Wittgenstein'ın felsefede estetikçi yaklaşım dediğimiz tavrının en az bir yöntem kadar, bir seçime de ait olduğu ortadadır. Felsefeden uzaklaştırmak istediği: bilimin metodolojisine ait açıklamacı, genellemeci çabalara bakışını ise şu değinisinde görürüz: "Açıklamaları kimi zaman içerikleri değil, biçimleri nedeniyle talep ettiğimizi anımsa. Talebimiz mimari bir talep; açıklama, hiçbir şeyi taşımayan bir tür yalancı pervaz" (§217). Biçimleri nedeniyle aranan açıklamalar ile Wittgenstein'ın açıklamacı felsefeye işaret ettiğini düşünüyoruz. Doğa bilimi için bir açıklamada ilgilendiğimiz her zaman içeriktir, neden ve sonuçlar varsayımsal değildir.

Felsefede kesinlikçi bir tutumla açıklamalar vermek ise biçimselliği ile etkileyici olabilse dahi asla asıl *(mimari)* talebin karşılığı değildir. "Estetik karmaşa ile ilgili sözlerinde Wittgenstein, bilimsel bir açıklama ile tatmin edilemeyecek bir özlem, bir ihtiyaç olan bir cevap hakkında konuşur. Bu, yaptığı araştırmaların duygusal bir önemi de olduğunu gösterir. Wittgenstein'ın felsefesi rasyonellik ve duygusallık düalizminin ötesinde çalışır" (Göricke, 2003: 23). Estetik karmaşalar açıklamalarla yakalanacak kadar rasyonelleştirilebilir ve her zaman basit keşiflerle çözülecek kadar *sadece algıya dair*[25] değildirler. Onlar, sadece duygulara (iradi seçim) indirgenebilecek kadar tartışmaya kapalı da değildirler. Estetik karmaşalar, Wittgenstein için felsefe sorularının doğasını ve onlara yaklaşma yollarını anlama noktasında büyük öneme sahip görünürler.

> "Sanat çalışmalarına verilen tepkileri öngörmeyi başarsak bile, estetik karmaşa olarak ne hissettiğimizi çözmüş olmayız. Estetik karmaşaları çözmek için gerçekten istediğimiz, belirli mukayeselerdir –belirli örnekleri bir arada gruplandırma" (ED, IV. Bölüm, §2).
>
> "Size bir yüz resmi çizebilirim. Sonra bir başka zamanda bir başka yüz çizerim. Siz, "Bu aynı yüz değil" dersiniz -ama gözlerin daha yakın olup olmadığını ya da ağzın daha büyük olup olmadığını [gözler daha büyük ya da burun daha uzun], ya da buna benzer bir şey söyleyemezsiniz. "Her nasılsa, farklı görünüyor." Bu tüm felsefe için çok çok önemlidir" (§4).

Wittgenstein, akılcı bir açıklama getirilemediği halde bir tür bilgiye sahip olunduğunu ve bu durumun bütün felsefe için çok önemli olduğunu vurgular. Bu noktada, düşüncenin akılcı modeli, bu karışıklıktan kurtulmak için; iç süreçlerden bahsedip, varsayımlarda bulunmak zorunda hissedecektir; çünkü bir açıklama bulmadan niçin sorusunu susturabilecek bir yönteme kapalıdır. Wittgenstein için ise bir bilgiye sahip olunduğu ifadesi, bir açıklamaya yer olmaksızın yeterlidir. Gördüğünün *farklı bir yüz olduğu* ifadesinde bulunan kişi, nedenleri bilmese de kendi sebeplerini biliyordur. Bu bir estetik açıklamadır ve bu doğruluğun tanınması Wittgenstein'ın felsefesin olmazsa

[25] Lee Braver'ın Wittgenstein felsefesini anlama noktasında ortaya attığı "düşünmenin algısal modeli" kavramına tekrar bakılabilir. (S. 15-16)

olmazlarındandır. “Bir estetik açıklama bir nedensel açıklama değildir. (Psikolojinin çok farklı biçimlerde kullanıldığı doğrudur. Estetik açıklamanın nedensel açıklama olmadığını söyleyebiliriz. Ya da şu türden bir nedensel açıklama olduğunu; sizinle anlaşma içinde olan birisinin, nedeni de sizinle birlikte görmesi anlamında)” (II. Bölüm, §38). Böylelikle, Wittgenstein estetik doğruluğu da betimlemiş olur. Örneğimiz üzerinden gidersek, gördüklerinin farklı bir yüz olduğunu söyleyen iki kişi gerekçelendirme içermeden, açıklamalar vermeden anlaşma içerisindedirler; şeylere aynı şekilde bakıyorlardır. Wittgenstein’ın ekleme gereği duymadığı görüşü ise, estetik karmaşa doğasında olan felsefe sorularımızın mümkün tek cevaplarının bu tür estetik yargıda anlaşmalardan (estetik doğruluktan) ibaret olduğudur. Bu bağlamda Wittgenstein’ın, estetik üzerine konuştuğunda her zaman tüm felsefe hakkında konuştuğu iddia edilebilir.

> “Bir felsefe araştırması (belki özellikle matematikte) ile estetik bir araştırma arasındaki tuhaf benzerlik. (Örneğin, bu giyside kötü olan ne, nasıl olmalıydı vb.)” (KD, MS 116 56).

Wittgenstein, felsefe araştırmasının estetik araştırmaya benzediğini söylediğinde, felsefesinin ışığında, üç sonuç kendini belirgin kılar. Birincisi, akılcı bir modelin çıkarımlarıyla çevrelenemeyecek (bilinmezliği giderilemeyecek) bir anlayış yapısına (*yaşam biçimi*) sahip olduğumuz ve yaşam biçiminin verili olan tek şey olarak kabul edilmesinin felsefe sorularının doğalarının anlaşılmasında büyük bir rol oynadığıdır. İkincisi, felsefe sorularının *anlam ve anlayış olarak şekillenen insan doğal fenomeninin* bir sonucu (kendini dayatan gramer) olarak estetik karmaşalara derinden benzediğidir. Üçüncüsü ise çıkış yoluna dair olup: felsefe sorularına, bilimsel bir doğruluğun peşine düşerek değil; estetik bir doğruluğu düzenlemek/betimlemek, onda anlaşmak üzere yaklaşılması gerektiğidir. Bu üç sonuç bize, Wittgenstein’ın felsefedeki estetikçi

yaklaşımını tüm yönleriyle vermiş olur; *her şey olduğu gibi bırakılacak* yani *felsefe yapılmayacaktır.*

2.2 Estetik Düzenleme Olarak Felsefe

Felsefede estetikçi yaklaşım öncelikle felsefenin amacının tam açıklık olarak belirlenmesini gerektirir. *Tam açıklığa,* açıklamalarla ortaya çıktığı düşünülen nesnel bir hakikat ile değil; bireysel bir terapiyle kurulan estetik bir doğru ile ulaşılır. Felsefe sorularının doğası, aynı zamanda felsefenin amacını belirleyen unsur olup; Wittgenstein'ın gramatik soruşturmasının sonucu olarak felsefe sorularının estetik sorulara olan güçlü benzerliğinin görülmesiyle belirlenir. Felsefe sorularının estetik doğası, felsefe sorularının kaynaklarının dilin çeşitli şekillerde yanlış anlaşılmalarından oluştuğunun tespitiyle ortaya çıkar. Bu yanlış anlaşılmalar karışmış anlama yetimizin doğurduğu uyumsuzluklar (hastalık) olup; uyumun tekrar kurulması (terapi) estetik bir düzenleme olarak isimlendirilecektir. Wittgenstein bahse konu estetik düzenlemeyi yine dil ve resim arasında kurduğu bir analoji ile şöyle ortaya koyacaktır.

> "Bir resmi, bir çizimi anlamak ne demektir? Burada da bir anlama ve anlamama söz konusudur. Ve burada da bu ifadelerin çeşitli karşılıkları olabilir. Resim, diyelim ki bir natürmort; ama bir bölümünü anlamıyorum. Orada cisimler, somut nesneler görmeyi beceremiyorum, yalnızca tuval üzerinde renkli lekeler görüyorum. -Ya da gördüğüm her şey somut ama hepsi de tanımadığım nesneler (alet gibi görünüyorlar ama nasıl kullanıldıklarını bilmiyorum).- Belki de nesneleri tanıyorum ama başka bir anlamda-düzenlenişlerini- anlamıyorum" (FS, §526).

Gelenekler, yaşam biçimleri ve benzerlerinden bahsettiğinde; okuyucuları, Wittgenstein'ın belirli bir pozitif felsefe tarzına yönelik sistematik hareketler yaptığını düşünür. Fakat o, anlam ve anlayış hakkında konuşurken, onları açıklamaya değil, tasvir edilebilecek şekilde tasarlanmış bir insan etkileşimi bağlamına yerleştirmeyi deniyordur. *Kabul edilmesi gereken şey verili olanın yaşam biçimleri olduğudur* dediğinde, anlam ve anlayış imkanları hakkında sözde iyi sorulara felsefi bir cevap

vermeyi teşvik etmez. Bu soruları doğru bir şekilde değerlendirebilmek için, bu soruların bir hataya dayandığını görmek üzere donanmak gerektiğini belirtir (McDowell, 1998: 277). Burada, bahse konu soruların bir hataya dayandığı kabulüyle başlamak, Wittgenstein'ın felsefeye getirmek istediği estetikçi yaklaşımın gereğidir. Başlangıç için gerekli olan bu kabul: onun felsefesinin, ilgili sorulara karşı geliştirdiği duyarlılıkların tanınmasını içeren bakış açısının paylaşılmasının sonucudur.

Felsefe sorularının, estetik karmaşalara benzeyen doğalarının görülmesi aynı zamanda, onlara yaklaşımımızdaki doğru tavrın anahtarını da verecektir. Bu tavır, açıklamalar isteyen karışmış anlama yetimizin *bir dil oyunu oynandığının* tanınması ile (kabulüyle) çözümlenmesi ve felsefe sorularının zihnimizi artık meşgul etmediği bir notasyonun görülmesiyle, estetik düzenleme dediğimiz kavrama işaret eder. Bir yönüyle terapiyi diğer yönüyle, kendini anlama/tanıma çalışmasını içeren bu estetik düzenleme; *niçin* sorusu bastırılarak nedenlerin arandığı değil sebeplerin tanındığı (estetik) bir doğruyla yetinilmesini sağlayarak bizi dilediğimiz an felsefe yapmayı kesebileceğimiz bir keşif noktasına taşıyacak (FS, §133), bizi dönüştürecektir. Felsefi çalışma, estetik beğeni ve anlamanın yollarındaki kesişimin, kendini anlamada ve birinin kendi yaşamını incelediği otobiyografik yazında da ortaya çıktığını düşünen Hagberg, böyle bir reflektif çabadaki, kendini güçlü şekilde ifade etme başarısının, Wittgenstein'ın felsefi terapisinin tüm özelliklerini örneklediğini söyler. Bu terapi ki, sayısız kafa karışıklığına sebep olacak dilsel birleştirmelerle oluşturulmuştur. Bu nedenle benliğin araştırılması, Wittgensteincı anlamda bir gramer araştırması; kendini betimleme dilinin titiz ve köklere inen bir çalışması olup, sadece semantik bir çalışma olduğunu söylemek yanlış bir yönlendirmedir ve kendiliğin hakiki bir çalışması olarak mantıksal ve ontolojik olarak tüm sözsel düşünceleri önceler. Wittgenstein'ın dediği gibi felsefe yapmak kendi

üzerine çalışmanın bir yoludur (Hagberg, 2008: 254). Kendi üzerine çalışmanın bir yolu olarak gramatik soruşturmanın otobiyografik yazınla belirtilen kesişimi, Wittgenstein'ın felsefede ne yapmak istediğine ışık tutar. "Felsefenin vardığı sonuçlar, anlığın dilin sınırlarına tosladığında edinmiş olduğu şişkinliklerin ve herhangi bir yalın saçmalığın keşfedilmesidir. Bunlar, bu şişlikler, bu keşfin değerinin farkına varmamızı sağlar" (FS, §119). Wittgenstein'ın felsefi etkinliğinin amacı felsefe dilinin edebi olarak kalmasıdır. *Tractatus* da dahil olmak üzere onun felsefesi asla didaktik olmamıştır. Bu felsefe tarzının keşfettirdiği şey doğru önermeler değil, belli tutumlardır. Onun tüm felsefesini tanımlayacak ortak bir kavram *bilgelik* olabilir. Felsefenin sadece bilgi ve bilim teorisi ile değil, ama ayrıca bilgelikle de işi olduğundan kim şüphe duyabilir? (Harries, 2014: 111). Kendi üzerine çalışmanın, edebiyatla (özellikle otobiyografik yazınla) böylece iç içe geçmiş bir bilgelik çabası olması, gramer araştırması ve terapinin tüm gereklerini yerine getirir. Felsefede estetikçi yaklaşımın ve edebiyatın sonuçları kadar yöntemleri de örtüşür. Estetik düzenleme, anlam ve anlayış olarak şekillenen insan fenomeninin kendini güçlü bir şekilde ifade etme çabasında yapılan hamlelere denk gelecektir. Bu hamlelere gerek duyulması karşılaşılan düşünsel bir güçlüğün sonucu olup, amaç güçlüğü tamamen yok etmektir. Yeni bir tarzda düşünme yeni bir ifade biçimini getirecek; eski düşünme tarzımızın değiştirilmesiyle beraber onun yarattığı sorunlar da giderilmiş olacaktır.

> "Güç olan, güçlüğü derinliğinde kavramaktır. Zira sığ bir şekilde anlaşıldığında, güçlük olduğu gibi kalır. Kökünden sökülüp çıkarılması gerekir, bu da şu anlama gelir: bu şeyler hakkında yeni bir tarzda düşünmeye başlamak gerekir. Bu, örneğin simyanın düşünme tarzından kimyanın düşünme tarzına geçiş kadar kesin bir değişimdir.- Yerleştirilmesi o kadar güç olan, bu yeni düşünme tarzıdır. O bir kez yerleştirilince, eski sorunlar ortadan kalkar; aslında bu sorunları hatırlamak bile artık güçtür. Zira onlar kendimizi ifade ediş tarzımızda gömülüdür ve yeni bir ifade biçimi giyindiğimizde, eski sorunlar eski giysiyle birlikte kaldırılıp atılır" (KD, MS 131 48).

Wittgenstein'a göre, kavramların çok genel doğa olgularına denk düşmesi bizi ilgilendirse de, ilgimiz geriye kavram oluşturmanın bu olası nedenlerine gitmez.

Amacımıza uygun olarak doğa tarihine ilişkin şeyler kurgulayabildiğimiz için, doğa bilimi ya da doğa tarihi, araştırmamızı ilgilendirmez. Belli kavramların mutlak doğruluğuna inanan bir kişi, başka kavramlara sahip olanların bazı şeylerin farkında olmadığını düşündüğü gibi; son derece belli doğa olgularını alışık olduğundan farklı tahayyül ettiğinde farklı kavram oluşumlarını anlayacaktır. "Kavramı tablo yapma tarzıyla karşılaştır: Yani tablo yapma tarzımız da mı keyfi? İstediğimiz birini seçebilir miyiz? Yoksa bu salt bir güzel-çirkin sorunu mu?" (FS, II. Bölüm, xii). Onun için kavram oluşturma keyfî de olsa, ölçüsüz değildir. Wittgenstein, belirli koşullar altında kavramların nasıl değişeceği hakkında spekülasyon yapmaktan uzak durur; ama kökten faklı dil oyunlarından bahsederek onların öneminde ısrar eder. Bir sanat eserini anlamak için nasıl belirli türde karşılaştırmalar yapmak ve yaşam biçimlerini tanımlamak gerekiyorsa; dilimizin işleyişini betimlemek için de bunlar gereklidir. Ne de olsa, bir dili tasavvur etmek bir yaşam biçimini tasavvur etmektir (FS, §19). Görülecektir ki, kavram oluşturma yollarımızın çeşitliliğini görmek, farklı türde yaşam biçimlerini tasavvur edebilme yetimize bağlı olarak anlayış ufkumuzu oluşturur. Böyle bir eğitimin temel kaynağı sanat eserleridir; onlar, kendimizi tanıma yolunda yeni duyarlılıklar edinmemize, beğeniler geliştirmemize yarayacak; çok yönlü bir beslenme sağlayarak *dolanmış anlama yetimizi* çözecektir. Wittgenstein'da sanatın önemi burada yatar ve felsefe sorularına nasıl yaklaşılacağını belirler. Düşüncenin tek yönlü örneklerle beslenerek zehirlenmemesi için: farklı yaşam biçimlerine, farklı kavramlara, farklı dil oyunlarına önem verilerek doğal tarihin farklı kurgularının anlaşılmasına açık olunacaktır. "Felsefi hastalıkların ana nedeni- tek yanlı beslenme: Düşünmenin yalnızca bir türden örneklerle beslenmesi" (§593). Wittgenstein için estetik değerlendirme ile bir önermeyi anlamanın her ikisi de kimi yönlerin görülmesini içermektedir. "Belirli bir yönü görmek ise, tikel durumdan sayısız yönlere açılan ve ona özel niteliğini veren

ilişkilerin her an bilincinde olmaktır. Wittgenstein, insan anlığının bu başarılarının bilimsel çözümlemeye belirli bir bağışıklığı olduğunu da düşünmüştür" (Pears, 1985: 186). Wittgenstein, insan anlığının durumlara özel niteliklerini veren tüm ilişkilerini tanımaya, betimlemeye yönelik kökten yeni bir felsefe yapacaktır. Bu yeni felsefe insan anlığının başarılarının bilimsel çözümlemelerle yakalanamayacağı (düşünmenin kaotik estetiği) savıyla beraber, felsefe sorularını artık estetiğin sorularına benzeyen bambaşka bir yapıda görme başarısını sağlayacak ve onları yine estetik düzenleme dediğimiz tutumla soru olmaktan çıkaracaktır. "Bu yeni görüşe göre felsefe, bilimden çok bir sanat gibidir. Daha genel ve kapsayıcı bir dizge arayışından vazgeçilmiştir. Merak duygusu artık amacını ve doyumunu tikel durumdaki ince ayrımlarda bulur. Bunlar, örnekleri özenle düzenleyerek göz önüne serebilirler, ancak bir sınıflandırma dizgesine sokulamazlar. Eğer gizem, bilimsellikle ele alınamayansa, dilin gizemli niteliğinin kaynağı artık onun derinlerdeki özü değildir: Bu kaynak hem her yerde, hem de yüzeydedir" (Harries, 2014: 38). Bu yeni felsefe insan yaşamının uzağına düşme hatasını göstermeyecek, dilin yaşam biçimsel tüm olasılıklarını olgular koleksiyonunun parçası kılacaktır. Bunun sonucunda, insanın kendini tanıma çabası olarak felsefe, insan yaşamının ve dolayısıyla dilin ifadede ve anlayışta ortaya çıkan tüm renklerini yansıtan bir yapıya dönüşecektir. Wittgenstein'a göre, kelimeler ve anlamları, resimler ve resmi görmeye eşlik eden yollar (aspect) gibidir. Wittgenstein, anlamların ve yönlerin deneyimlenebileceği gerçeğinin önemini vurgulamaktadır. Her zamanki ifade yolumuz olmasa da, belirli bağlamlarda (özellikle belirsiz kelimeler veya resimlerle uğraşıyorsak) dili veya görsel öğeleri anlayışımızı, olası olan çeşitli anlamlar veya yönlerden hangisini deneyimlediğimizi açıklığa kavuşturarak veya temsil ederek ifade ederiz. Bu gibi durumlarda, anlayış, söz konusu nesnenin belirli bir tonunu, aromasını veya yüzünü (şarkı, kahve, çizim vb.) fark etmeyi içerebilir (Schulte, 2004: 153).

2.2.1 Gündelik Dilin Anlam ve Önemi

Wittgenstein'ın *Felsefi Soruşturmalar'da* ortaya koyduğu düşünceleri için *gündelik dil felsefesi* kavramı kullanılagelmiştir. Bu kavram, onun felsefesindeki estetikçi yaklaşımın yani terapötik yönün hedefine (sözcüklerin gündelik kullanımlarına geri dönmek) işaret etmek yoluyla tüm düşüncesinin (amacının) en kapsayıcı ifadesi olarak görüldüğü için tercih edilir. *Gündelik dil felsefesi* kısaca, sözcüklerin ve ifadelerin gündelik dildeki kullanımlarının incelenerek dilin yanlış anlaşılmalarının önüne geçmekten bahseder. Felsefe, bireyin kendi gerçek ihtiyacı çevresinde eve dönüş yolunu bulma çabası olacak ve bunun için sözlerimiz metafizikten günlük kullanımlarına geri döndürülecektir. Buna göre felsefi sorun, *Yolumu bilmiyorum,* hatta benlik bilgisinin kaybıyla da ilgili olduğu için *Kendimi bilmiyorum* ile özdeşleşen bir soru olarak ele alınacaktır. Wittgenstein'da felsefe kendi üzerine bir çalışma olarak kalmalıdır; çünkü felsefe soruları bir hastalık olarak görüldüğü için kişinin gerçek ihtiyacına (terapisine) yöneliktir. "Her açıklama sonuçta bir hipotezdir. Ancak, varsayımsal bir açıklama, aşk yüzünden üzülen birine çok az yardım edecektir-onu sakinleştirmeyecektir" (RGB, 123).

Wittgenstein felsefesinde, *gewöhnlichen*, *umgangssprache*, *sprache des alltags*, *alltäglichen (*Türkçe'ye genellikle *gündelik dil* şeklinde çevirisi yapılan) terimlerini farklı sıklıklarda olmak üzere kullanır (Gunnell, 1983: 89). Bunlar, dilimizde *her günkü, yaygın, alışılagelmiş, konuşma diline ait* şekillerinde karşılık bulabilecek terimlerdir. Fakat, *gündelik dil felsefesini* daha iyi anlamak için bu terimlerin, ne için kullanıldığına bakılması çok önemlidir, yanlış çağrışımlar bizi başka noktalara götürecektir. Wittgenstein'ın anlatmak istediği basit, evrensel, genel sağduyuya uygun dil değildir.

Onun bu terimleri kullanmadaki asıl amacı; felsefenin dili ile onun konu dilinin ayrımını vurgulamaktır. Bu ideal dil oluşturma veya dili belli bir perspektiften anlamaya yönelik bir çaba değildir. Çalışmasının öne sürdüğü şey, *gündelik dilin* bazı biçimlerinin kronolojik olarak türevsel olan dillerden (örn. fizik, biyoloji vb.) daha önce var olmasıdır (89). Wittgenstein, bir dili icat etmenin doğa yasalarına dayalı veya onlarla tutarlı belli bir amaç için bir araç icat etmek anlamına geldiği kadar, bir oyunun keşfinden söz etmemize benzeyen başka bir anlama da sahip olduğunu söyler. İlk anlamda dil, çevremizin hakimi olmak için kullandığımız bir araç ya da teknik gibidir. İkinci anlamda ise dil, kendisinin ötesinde işaret edilecek bir şeye ihtiyaç duymayan oyun yapısındadır; bu dilin özerkliğini önermektedir. Wittgenstein'ın açıklamacı felsefeye saldırısı da bu noktada başlar. Gündelik dil tarafından sağlanandan daha geniş ve daha temel bir ufuk yoktur. Tüm açıklamalar yerlerini betimlemelere bırakmalıdır. Dilin ilk tanımına uyan geleneksel felsefe; yöntemi, türevsel ve araçsal bir dil ile tekniği yerleştirerek açıklamalar vermek olan bilim gibi davranmıştır. Araçsal bir dil, insan etkileşimine ait değildir; gündelik dilden (kullanımdan) koparak boşta dönmeye başlamıştır. Wittgenstein, böyle bir dilin felsefe için felaket olduğunun farkındadır. "Bilimsel sorular beni ilgilendirebilir ama asla gerçekten ele geçirmez. Yalnızca kavramsal ve estetik soruların üstümde böyle bir etkisi vardır" (KD, MS 138 5b) dediğinde; felsefenin, insanın asli ihtiyacının (kendi üzerinde çalışma ve diğer yönüyle estetiğin soruları) ne kadar uzağına düştüğünü görmüştür.

Cavell'e göre, bireysel bir yargılama kapasitesiyle (estetik argüman gibi) ortaya çıkan ve kalıplar, prosedürler hakkında anlaşmayı sağlayacak bir konuşma (herkes için konuşmak) gündelik dil felsefesinin peşinde olduğu şeydir.[26] Böylelikle gündelik dil

[26] Felsefe Sorularının Estetik Doğası Bölüm 2.1 (Bkz. Syf 46)

felsefesi ve estetik yargılar ne zaman ne söyleneceği konusunda bir tür yeterliliğe bağlı olup farklı türde bir doğruluğa işaret ederler. Bilim için anlaşmazlık bir tarafın yetersizliğine işaret ederken; estetikte anlaşmazlık, estetiğin doğasının gereği olarak, farklı kalıp ve prosedürleri öneren argümanlar çokluğunu gösterir. Herkes için konuşmanın ön koşullarından biri estetik yargılar dünyasının kelimelere dökülmesindeki yetenektir. Yargıda bulunan kişinin argümanını kabul ettirmesi, onun *öz farkındalığına* (self-knowledge) ve bu farkındalığı ifade etme kapasitesine bağlıdır. Böylelikle, estetik tepkilerinin öznel dünyasını paylaşmak üzere insanları ikna edebilir (Mulhall, 2006: 28). Sonuç olarak, *herkes için konuşmak,* gündelik dil felsefesi ve estetik söylemin temelidir ve öz farkındalığa bağlıdırlar. Cavell için, dilde ya da estetik yargıda herkes için konuşma yetisi nihayetinde konuşmacının kendini tanıma ve kendini ifade etme kapasitesine bağlıdır. Bu kapasite, kişinin dili benimsetici (örnek olacak) bir şekilde kullanabilme yetisidir ve kullanıma yönelik ifade ya da sözcük seçimleri tam olarak estetik yargı ile uzlaşacaktır. O kişi kendisi için konuştuğu kadar herkes için de konuşacaktır. Gündelik dil felsefesi, sözcükleri gündelik kullanımlarına geri getirmekten bahsettiğinde vasati (belli sayıda sözcükle sınırlı, basit bir iletişimi hedefleyen) bir insan konuşmasını düşünmez, hatta o sonradan türetilmiş özel diller dışında kesinlikle hiçbir şeyi dışarıda bırakmaz. Onun dışarıda bıraktığı olsa olsa bir ağacın varlığını tartışan iki felsefecinin konuşmasıdır. Böylelikle tekrar görülecektir ki, felsefe dilsel olgulara ve *herkes için konuşmaya* olan ilgisiyle edebiyat ve estetik yargılar ile çok yakından ilgilidir.

2.2.2 Merkezi Olmayan Yöntemler

Bir irade sorunu olarak beliren uyumsuzluğun, yanlış anlaşılmaların (felsefe sorularının) tespiti ve giderilmesi hakkında Wittgenstein'ın geliştirdiği yöntemler, felsefe sorularının sebeplerini bilme/tanıma yolunda çeşitli hamleleri içerir. Böylelikle, yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak için çeşitli araçlar, yöntemler veya prosedürler sadece felsefi sorunu değil, aynı zamanda sorunun kaynaklarını da dikkate almalıdır. Bu nedenle, birden fazla kaynağa sahip felsefe soruları için farklı yollar kullanılabilir. Wittgenstein'ın bahsettiği kaynakların bir kısmı şunlardır: genelleme isteği, tanımın mümkün olmadığı yerde tanımlama çabası, bir resim tarafından esir tutulmak, inceleme zemininin yokluğu, bir kelimenin kullanımını tuhaf bir süreç olarak yorumlama eğilimi, tek yönlü beslenme ve yanıltıcı bir yüzeysel gramer (Wyss, 2015: 169). Bir problemin kaynakları bir kez belirlendikten sonra, filozof bu kaynaklarla ve problemle başa çıkmak için en uygun araç ve yöntemleri seçebilir. Wittgenstein'ın kullandığı veya önerdiği araçlardan bazıları şunlardır: dil oyunlarını icat etmek, iki kelimenin gramerini karşılaştırmak ya da ifade biçimini başka bir ifade biçimiyle yer değiştirmek, bir sözcüğün nasıl öğretildiğine bakmak, bir bakışta görüşü sağlayan temsilin kurulması (bağlantıları görmekten oluşan bir anlayış), doğanın genel gerçeklerini farklı tasavvur etmek, bir sözcüğün gramerini başka bir sözcüğünkine bağlayarak bir şey göstermek, sözcüğün kullanımının farklı bağlamlarına bakmak (185). Bir dökümünü alıntıladığımız felsefe sorularının kaynakları ve onlara karşı geliştirilen terapötik yöntemlerin ele alınması felsefenin bir bütün olarak nasıl estetik düzenleme olarak görülebileceğini göstermek açısından önemlidir.

Wittgenstein'a göre, grameri tam olarak aydınlatılmış cümle, hangi deyişle ifade edilmiş ya da yazılmış olsa da, mantıkça tam olarak çözümlenmiştir (PR, I. Chapter, §1).

Wittgenstein'da gramer kavramının tüm anlam ufkunu kaplayan çok özel ve bir o kadar da tanıma kapalı bir kullanımı vardır. Felsefedeki yöntemlerinin yalnızca gramatik soruşturma başlığı altında barınabilmesi dahi bize bunu gösterir. Bu şekilde, dilbilgisinin aydınlatılmasının, Wittgenstein'ın felsefesi için anlamı tam açıklıktır.

> "Sözcüklerin kullanımına ilişkin kurallar sistemini bugüne dek görülmedik bir şekilde inceltmek ya da tamamlamak değil istediğimiz. Çünkü ulaşmaya çalıştığımız açıklık gerçekten de tam bir açıklık. Ama bu, felsefi sorunların tamamen ortadan kaybolması gerektiği demektir yalnızca. Asıl keşif felsefe yapmayı istediğim zaman kesebilmemi sağlayan keşiftir. –Bu keşif felsefeyi huzura kavuşturur, öyle ki felsefe artık kendisini sorgulayan sorular tarafından kamçılanmaz.- Bunun yerine örneklerle bir yöntem gösterilir ve bu örnekler dizisi kesintiye uğratılabilir. – Sorunlar çözülür (güçlükler ortadan kaldırılır), tek bir sorun değil. Tek bir felsefe yöntemi değil, yöntemler vardır, farklı tedaviler gibi" (FS, §133).

Wittgenstein, felsefenin çok karmaşık göründüğünü fakat aslında onun tamamen yalın olması gerektiğini belirtir. Ona göre felsefe, saçma şekilde kendimizi doladığımız düşünmemizdeki düğümleri açar. Ama bunun için, bu düğümleri oluşturanlar kadar karmaşık hareketler yapılmak zorundadır. Felsefe bizi yalın bir sonuca götürse de sonuca ulaştıracak yöntemler yalın değildir. Felsefenin karmaşıklığı, onun konusunun karmaşıklığı değil, bizim anlama yetimizin karmaşıklığıdır (PR, I. Chapter, §2). Burada, Wittgenstein'da felsefe sorularının zekadan çok, irade için zor olduğu vurgusu tekrar görülecektir. Felsefede zor soruların olduğu ve onlara zekayla cevap verilebileceği düşüncesi yanlış ve saptırıcıdır; felsefe soruları zaten anlama yetimizin karmaşıklığının sonucunda yanlış kurulmuşlardır. Bu yüzden, iradenin dışına çıkmak için stratejiler ya da yöntemler geliştirilecek; entelektüel ayartmalar ve eğilimlerle savaşılacaktır.

Wittgenstein'ın estetik düzenlemesinde *dil oyunları*, hepsi felsefede betimlemeciliği hedefleyen yöntemlerin yapı taşıdır. Kullanılan yöntemlerin tümü oynanan dil oyunlarının tanınmasının farklı yollarını verir. "Felsefenin işi, çelişkiyi matematiksel, mantıksal-matematiksel bir keşifle çözmek değil, matematiğin bizi huzursuz eden durumunu, çelişkinin çözümünden önceki durumunu bir bakışta-görülür kılmaktır. (Bu,

bir güçlüğe çatmamak için yolumuzu değiştirmek gibi bir şey değildir)" (FS, §125). Wittgenstein felsefenin amacına dair görüş belirttiğinde söz konusu olan her zaman dil oyunlarıdır. Örneğin burada, *çelişkinin çözümden önceki durumunu bir bakışta-görülür kılmak* olarak ortaya çıkan ifade özünde, bir dil oyunu oynandığının tanınmasına ilişkindir. Aynı şekilde, Wittgenstein'ın kullandığı: bir sözcüğün nasıl öğretildiğine bakmak, sözcüğün kullanımının farklı bağlamlarını incelemek, iki kelimenin ya da ifadenin dilbilgisini karşılaştırma, doğanın genel gerçeklerini farklı tasavvur etmek, bir sözcüğün gramerini başka bir sözcüğünkine bağlayarak bir şey göstermek vd. yöntemleri yine dil oyunlarının tanınması ile ilgilidir. Wittgenstein'a göre bu tanıma durumu dilin bizi sürüklediği yanlış anlamalardan kurtaracaktır, bu *yanlış anlamalar Mavi Kitap*'ta şu başlıklar altında toplanmıştır:

a) "Çoğunlukla genel bir terim altında topladığımız bütün varlıklarda ortak bir şey arama eğilimi."

b) Bir kelimenin fikrinin o kelimenin nesnelerinde ortak olanı içeren bir görsel imge gibi bir şey olduğunu düşünme eğilimi. Bir sözcüğün anlamının bir imge ya da o sözcükle korelasyon içindeki bir şey olduğu fikri.

c) Bir kelimenin genel fikrine ulaştığımızda ne olup bittiğine dair fikrimizin, hipotetik bir zihinsel mekanizmanın bir durumu anlamındaki bir zihin durumu ile bir bilinç durumu anlamındaki bir zihin durumunu (dişağrısı vb.) birbirine karıştırmamızla bağlantılı oluşu.

d) Bilimin yöntemine saplanmış olmak. Doğal fenomenlerin açıklamasını mümkün olan en küçük sayıda ilksel doğa yasasına indirgeme (MK, 21-22).[27]

Wittgenstein, *genellik tutkusu*nun diğer bir yandan *özgül durumu hor görme tutumu* olduğunu (22); genel durumları özgül durumlardan daha ilginç görmenin felsefi araştırmaya ket vuran bir düşünme tarzı olduğunu söyler. Bu düşünme tarzı, genel bir terimin anlamını açıkça ortaya koymak için o terimin bütün uygulamalarındaki ortak öğeyi bulmanın zorunlu olduğu fikrini telkin etmiştir. Bu tavır hiçbir sonuç vermemekle kalmamış, filozofun genel terimin kullanımını anlamasına yardımı dokunabilecek tek şey olan somut durumları konuyla ilgisiz diye bir tarafa bırakmasına yol açmıştır. (MK, 24). Wittgenstein'a göre felsefe, özgül durumları önemsizleştirme hatasına düşmeyerek bütünüyle betimsel olmalıdır. Açıklamalar aramayı bırakacağımız, genelleme tutkusundan vazgeçeceğimiz nokta, dil oyunlarının tanındığı noktadır. Bu noktaya gelmek için kullanılan yöntemler, çözüme hazırlıkmış gibi görünen şeyin (betimlemelerin) aslında çözümün kendisi olduğunu anlamayı içerir. Bu çözüm bir dil oyunu oynandığının görülmesindeki iradi güçlüğün yok edilmesi sonucunda düşünme tarzımızdaki bir değişime işaret eder.

> "Burada, felsefe araştırmalarının dikkat çekici ve karakteristik bir fenomeniyle karşı karşıya geliriz: güçlük -diyebilirim ki- çözümü bulmakta değil, sanki çözüme hazırlıkmış gibi görünen bir şeyi çözüm olarak tanımaktadır. "Her şeyi zaten söyledik. — Çözüm bundan çıkan bir şey değil, hayır, çözüm bunun ta kendisi!" Bunun, yanlış bir şekilde bir açıklama beklememizle bağlantılı olduğuna inanıyorum; oysa güçlüğün çözümü, onu düşüncelerimizdeki doğru yerine koyarsak, bir betimlemedir. Eğer onda sebat edersek, ötesine geçmeyi istemezsek. Buradaki güçlük şudur: durmak" (Z, §314).

Düşünme tarzımızdaki bu değişim, kendimizi soruların artık bizi kışkırtmayacağı bir seyir noktasına taşımakla gelecektir, terapinin anlamı budur. Bunu, bir resimdeki çözümü (anlamı) düşüncemizdeki doğru yerine koyduktan sonra resimde daha fazla

[27] Özet olarak ve cümle yapıları değiştirilerek alıntılanmıştır.

hapsolmamaya (estetik karmaşanın yok olması) benzetebiliriz. Çözümün düşüncede doğru yerlerine koyulması çabası estetik düzenleme dediğimiz kavrama denk gelir. Sonuç, açıklamalara karşı belli bir bağışıklığı olan estetik yargılarımız gibi sadece bir betimlemedir. Oldukça sübjektif olabilen estetik yargı oluşumunda olduğu gibi, betimsel felsefenin nasıl yapılacağına dair de belirli ve kesinlikli bir yöntem yoktur. "Felsefe sorularını[28] çözmek için, benzetilmeleri ciddi anlamda hiç kimsenin aklına gelmeyen şeyleri birbirlerine benzetmek gerekir. Bu alanda, konuya ait olsalar da, yine de konunun merkezini yönetmeyen her türlü şeyi sorabiliriz. Bir dizi belirli soru, merkeze ve açıklığa doğru götürür. Gerisi tesadüfen cevaplanır. Yolu merkezden bulmak çok zordur. O yeni örnekler ve karşılaştırmalar üzerinden olur. Basmakalıp olanlar onu bize veremez" (RFM, V. Chapter, §12). Görüldüğü gibi, Wittgenstein önerdiği ve uygulayıcısı olduğu yöntemlerde, çözüme ulaşmanın ne ayrıntılı ne de kesinlikli olan bir yolunu vermez, bunun en önemli sebebi yine Wittgenstein'ın felsefe sorularına karşı olan estetikçi tavrında gizlidir. "Filozof bir soruya çare bulur, bir hastalığa olduğu gibi" (FS, §225). Nihai amacın, yolu merkezden bulmanın çok zor olduğu (iradi bir hastalık) hedefe yaratıcı (hatta bazen tesadüfi) bir şekilde ulaşmak olarak belirlenmesi, belli bir yöntemin değil çok çeşitli yöntemlerin olmasını gerektirir. Böylelikle, Wittgenstein felsefesi için bireysel yöntemler ve bireysel çözümlerden bahsetmenin kesinlikle bir anlamı vardır. Wittgenstein, felsefe sorularına karşı çeşitli yöntemleri uygularken mutlak bir öğretici konumunda olmayıp, mimarı olduğunu düşündüğümüz estetikçi yaklaşımın öncelikle bir uygulayıcısıdır, bu yüzden felsefesi kendi ihtiyaçları etrafında otobiyografik bir değere de sahiptir. "Wittgenstein'ın edebi tarzı hem yüksek övgü hem de yaygın ilgiyi elde etmiştir. Neden böyle yazıyor? Neden sadece ne demek istediğini söylemiyor ve sonuçlara varmak yerine çizim yapıyor? (…)

[28] Wittgenstein bu ifadeyi matematikte karşımıza çıkan kimi sorulara atıfla kullansa da, devam eden düşüncelerin tüm felsefe sorularına yaklaşımını içerdiği düşünülerek genel bir ifadeyle alıntılanmıştır.

Yazma tarzı hakkında söylenebilecek ilk şey, bilgi vermediği ve sonuç çıkarmadığıdır. Düşüncesi için doğru ifadeyi bulma isteği ve ihtiyacında bulunmayan hiç kimse bu kadar kişisel bir stil yaratmazdı (Cavell: 1976: 70). Felsefenin hakikat sorununu bırakıp onun yerine anlamı sorması gerektiğini düşünen Wittgenstein'ın yarattığı kişisel stilin sebebi, düşünce için doğru ifadeyi (anlamı) bulma estetik talebidir. Düşünce için doğru ifadeyi bulmak, aslında kişinin kendi düşüncelerinin kendi için de açığa çıkmasıdır. O, bu estetik talebin çağrısında, bireysel ve terapötik olan felsefesini kendi ihtiyacı yönünde yapar. Böylelikle yazın tarzı dışında yöntemleri ve çözümleri de bireysel bir damgaya sahiptir ve felsefe yapmanın, estetik betimlemelerle oldukça örtüştüğü yeni bir yolu müjdeler.

> "Burada yayımladıklarım, başka kişilerin bugün yazmakta olduklarıyla birden fazla nedenden ötürü çakışacaktır.-Değinilerim, kendilerinde, zaten benim olduklarını belirten bir damga taşımıyorlarsa, ben de onları malım olarak sahiplenecek değilim" (FS, Önsöz, s. 20).

Bu bakımdan Wittgenstein'ın kullandığı tüm yöntemlerin sonuçta dil oyunlarının tanınmasını (estetik doğrunun yakalanmasını) sağlayan estetik düzenlemeler olduğu söylenebilir. Dil oyunlarının tanınmasında, dilin farklı bağlamlardaki kullanım olasılıklarına dikkat edilmesinin ve böylelikle insan etkileşimi içinde farklı kurguların tasavvur edilmesinin, tüm felsefi terapiyi kapsayan öncelikli bir önemi vardır.

> "(…) Wittgenstein, normalde *kurmaca*, *ciddi olmayan* veya *ikincil* - herhangi bir *ciddi* felsefi sorgulamada marjinal- olarak reddedilen şeyin aslında, dilbilimsel olgular için çok önemli olduğunu öğretir (…) Eğer fenomenlerin kendileri, olasılık koşulları ile ilgili sorulara boyun eğiyorlarsa; o zaman kurgusal örneklerin bu tür koşullarla ilgili daha fazlasını ortaya koyabileceğini düşünür. Ayrıca, eğer sözcüklerin anlamları, onların kültürel pratikteki kullanımlarının farklı bir işlevinin bir fonksiyonu ise, o zaman gerçek kullanımlar iki çeşit hayali varyasyon ile açık hale getirilebilir: fiili kullanım kalıplarını hayal ederek ve gerçek olanlara zıt bir ışık yaymak için tamamen farklı kullanım şekilleri hayal ederek. Bu süreç hem farklılıkları hem de benzerlikleri daha net ortaya çıkarabileceği gibi kavramların değişen uygulamaların baskısı altında gelişebileceği veya değişebileceği yolları da gösterir. Wittgenstein'ın soruşturmaları, hayali örneklerin buluşu aracılığıyla gündelik dilsel pratiğimizin esrarengiz aşinalığını ortaya koyan bu yaratıcı desene göre çalışır. Bu spesifik niteliğiyle gerçekten şiirseldir" (Schalkwyk, 2004: 65).

Dil oyunlarının tanınması için gündelik dil pratiğimizin şiirsel ihtimallerinin ortaya çıkarılması terapisi, bizi çözüme yani *tam açıklığın* sağlanarak *hastalığın* giderilmesine ulaştırır.

2.3 Felsefenin Sonuçları

Wittgenstein'a göre; insan, felsefi bir kavrayış edinebilmek için önce dili yanlış anlama günahını yaşamak zorundadır. Dilin sınırı, bir kez gösterildi mi geçilmez olarak kabul edilen tek ve kesintisiz bir aşılmazlık değil; onu aşma güdüsüyle girişimde bulunmuş ve geri püskürtülmüş olanlardan başkasının anlayamayacağı bir aşılmazlıklar labirentidir (Harries: 2014, 17). Wittgenstein'ın hayali bütün felsefe sorularının fazlalık olduğu mutlak bir dinginlik noktası olsa da; bu, felsefe sorularının keyfi olarak oluşturuldukları ya da felsefe sorularıyla karşılaşıldığında yalnızca *yolumuzu değiştirmenin* yeterli olduğu anlamına gelmez. Wittgenstein'ın felsefesi, insan anlığının iradi yanlış anlamalarının zorunlu sonucu olarak dilin sınırını aşma atılımlarından doğan felsefe sorularına nasıl yaklaşılması gerektiğine, yani dilin sınırlarını olumlayarak (anlayarak) hakikat sorusu yerine anlamı sormayı tercih eden bir tutumun geliştirilmesine dairdir.

Dilsel olgular kendilerinden öteyi gösterdikleri için toplanıp biriktirilmelidirler. Onlar, eleştirel felsefenin son iki yüzyıldır üzerinde yol aldığı doğrultuyu geriye yönelik olarak gösterirler. Dolayısıyla da onlarda, hiçbir bilimsel kuramın kavrayamadığı bir anlam, bir önem bulunur. Eleştiri öncesi felsefenin duygu ve amaçlarına araç olan iletkenlerdir onlar. Onları toplayıp düzenlemek bir bilim adamınkinden çok, bir sanatçının yaptığı işi andırır (Pears, 1985: 112). Wittgenstein'ın tutumunun önemi ve farkı, yapmak istediğinin bir sanatçının işine olan benzerliğinin keşfedilmesinde anlamını bulur. O,

geçmişten günümüze dek insan duygu ve amaçları ile yüklenmiş olarak gelen dilsel olguları incelediğinde; dilin, insan ve anlamla ilişkileri ışığında tüm bir düşünmenin estetiğini bulur. Dil kullanımımızın (anlam üretimi) olasılıklarının (dil oyunları) ortaya koyulmasında ise felsefi bir terapinin imkanını görür. "Onun amaçlarından biri felsefi teorilere olan talebin bize uyguladığı tutumu kırmaktır. Bu talepten kurtulduğumuzda, dilin ne kadar çok çeşitliliğe sahip olduğunu fark ederiz, bunlardan hiçbiri diğerlerinin yargılanacağı bir standart imtiyazına sahip değildir. Wittgenstein'ın *Felsefe Soruşturmaları*'nda yaptığı şeylerden biri, dilimizin ve hayatımızın şiir ihtimaline nasıl sahip olduğunu göstermektir" (Tilghman, 2003: 195). Dilimizin ve hayatımızın şiir ihtimalini görmek demek, *çok yönlü bir beslenme* ile şeylere olan bakışımızda yaşam biçimsel bir genişlemeye ve böylelikle bir yerde bir dil oyunu oynandığının rahatça görülmesine işaret eder. Kendinde dili anlayamayız. Belirli bir dil oyununu kendimizi o dil oyunu içine yani özel bir davranış/tutum, bir etkinlik modeli, bir yaşam-biçimi içine yerleştirerek anlarız. Her oyun kendi kiplerine ve kendine has kurallarına göre işler (Harries, 2014: 68). Böylelikle dilin anlamı kullanımı çerçevesindeki ifadelerde ortaya çıkar. Bu ifadeler bir niyetin (kastetmenin) sonucu olarak görülseler dahi, Wittgenstein yalnızca kullanıma dair (varsayımda bulunulmayacaktır) çerçeveyi betimlemekle ilgilenecektir.

"Normal kullanım durumlarında, anlam hakkında çok az kuşkulu olabilir ya da hiç kuşkulu olmayabiliriz; çünkü kavramlarımız genellikle hem duyum ve duygu gibi, hem de doğadaki son derece genel gerçekler gibi karakteristik ifadelerimizi yansıtır - aksi takdirde bizim normal dil oyunlarımız anlamını yitirirler. Ancak, dünyayla daha doğrudan karşılaşabilmek için dilin dışında bir şey yoktur. Felsefenin görevi dünyayı resmetmek değil, bunun yerine dünyanın resimlendiği dili resmetmektir. Bununla

birlikte hem bir dil oyunu uygulamasında hem de bir dil oyununu yorumlama uygulamasında olan anlam, daima soruya açıktır ve kişinin şeylere bakış biçimini değiştirerek değiştirilebilir" (Gunnell, 1983: 112). Şeylere bakış biçiminin değiştirilmesi; bir yönüyle açıklamacı felsefenin üzerimizdeki talebini kırarak terapiyi sağlamak; diğer yönüyle ise anlam sorusunun tekrar ve tekrar sorulmasıdır. Böylelikle felsefe, tıpkı sanat gibi, farklı anlamların ortaya çıkarılmasının sonsuz olasılıklarına açıktır.

Wittgenstein, bir ölçüm sistemi ve bu sistemle ölçüm yapma ya da bir oyunun kuralları ile onun içinde yapılan hareketler arasındaki farktan sık sık bahseder. Doğru ve yanlış kategorileri yalnızca ölçüm ve oyunda yapılan hareketler için geçerlidir, ölçüm sistemi ya da oyunun kuralları için değil; bir satranç hareketi gayri meşru olabilir, ancak satrancın kendisinin yanlış olduğunu söylemek mantıklı değildir. Varsayımlarda bulunan açıklamacı bir felsefe, tıpkı ölçüm sistemindeki bir ölçüm ve oyunda yapılan hareketler gibi "doğru" ve "yanlış" kelimeleriyle yargılanmaya muhtaçtır. Açıklamacı olma hatasındaki bir felsefede bir hipotezin başkasıyla yer değiştirilmesi yeni bir ölçüm sisteminin yani yeni bir oyunun kabulüne işaret eder; bir önceki hipotezin yanlış olduğuna değil.

> "Bazıları (felsefede sık sık söylediğimiz gibi) şöyle der: 'Sana zihninin arkasında ne yattığını söyleyeceğim: "Oh evet, tam olarak o.' Söylenenin zihindeki olmasının ölçütü, ben onu söylediğimde, sizin onu kabul etmenizdir. Bu bir psikolojik deney değildir. Şu bir psikolojik deney örneğidir: on iki deneğiniz var, aynı soruyu her birisine soruyorsunuz ve her birisi şu şu yanıtları veriyor, yani sonuç istatiksel bir şeydir" (ED, II. Bölüm, §37).

Bilimin aksine felsefenin yanlışlanabilir ya da doğrulanabilir hipotezlerle işi olamaz. Eğer yeni oyunların tanınmasından öteye geçerek açıklamalar verilip, varsayımlarda bulunuluyorsa, yapılan ya bilimsel bir çalışmadır ya da felsefe soruları karşısında insan anlığını olduğundan daha karmaşık hale getirecek bir felsefedir. Bu, felsefe adı altında

deneye dayalı olmayan (varsayımsal) açıklamalara varan felsefecilerin *yenilmez* olmasında kendini gösterir; iki tarafın destekçileri bulunsa da felsefe tarihinde birbirini yanlışlayabilen iki felsefeci bulunmaz. Deney dışı varsayımlarla hakikati söylediğini iddia eden birisine, tutumunu eleştirmekten öte verilecek bir cevap bulunamaz. Wittgenstein'ın felsefede yeri olmadığını düşündüğü hipotez ve tüm felsefesini onu incelemeye adadığı gramatik soruşturma karşılaştırılacak olursa:

- ilki türevsel (ideal) bir dil ile oluşturulurken, ikincisi insanın doğal tarihinde dil kullanımının sonuçlarıyla şekillenmiştir,
- ilki *doğru* ya da *yanlış* olmak üzere oluşturulurken, ikincisi pratik olmak ya da pratik olmamakla (bir alet gibi) yargılanır,
- ilki kesinlik arayışı tutumunu benimserken, ikincisi sadece fenomen olarak dilin olasılıklarını inceler (anlam sorusunu sorar).

Felsefede estetikçi yaklaşım yalnızca belli bir tutuma işaret ettiği düşünülen[29] tam kesinlik anlayışının karşısındadır. Varsayımları üst-üste yığarak açıklamalar vermek yerine; fenomenlerin olasılıklarının incelenerek, açıklamaların bütünü hiçbir zaman yakalayamayacağının (anlamın aşkınlığının) gösterilmesi/betimlenmesi çabasını içerir. Bu çaba felsefi teorilerin üzerimizdeki etkisini kırarak aksi yönde çalışır. "Çocuk birçok şeye inanmayı öğrenir. Yani bu inançlara göre eylemde bulunmayı öğrenir. Parça parça, inanılanların bir sistemi ortaya çıkar ve bu sistemde bazı şeyler sarsılmaz şekilde sabit, bazı şeylerse az çok oynaktır. Sabit olan, kendi içinde apaçık ya da ikna edici olduğu için öyle değildir; çevresinde yer alanlar tarafından sabit tutulur" (KÜ, §144). Wittgenstein, inanılanlar sisteminde kalıplaşmış olan sabit yapıların (kesinliklerin)

[29] "Şunu söylemek istiyorum: Sorun, insanların bazı noktalarda hakikati tam bir kesinlikle bilmesi değildir. Hayır, tam kesinlik insanların tutumuyla ilgili bir konudur yalnızca" (KÜ, 404).

karşısındadır; felsefe için bu sabit yapıların mimarı, dilin yanlış anlaşılmasıyla ortaya çıkan tüm *felsefi* sorunlardır.

"Bir önermenin kanıtı, kendi gerçekleri hakkında güvenmeye hazır olduğum şeyi bana bildirir. Ve farklı deliller mükemmel bir şekilde aynı şeye güvenmeme neden olur. Şaşırtıcı olan, bir paradoks, sadece belirli bir bozuk çevrede paradokstur. Birisi bu çevreyi, bir paradoks gibi görünen şeyin artık öyle görünmeyeceği bir şekilde tamamlamalıdır" (ED, V. Bölüm, §36). Wittgenstein felsefe sorularına olan yaklaşımını bir paradoks gibi görünen şeyin artık öyle görünmeyeceği şekilde tamamlanması olarak belirler. Açıklamacı felsefe düşünmemizdeki herhangi bir düğümü çözmez; yalnızca önermelerinin kanıtlandığı (hakikati söylediği) konusunda varsayım ve delillerle bizi ona güvenmek üzere koşullar. Bu, bahse konu felsefelerin art niyetle oluşturuldukları anlamına gelmez; bu, tamamıyla felsefede çok yaygın olan bir tutum ve söylem sorununa dairdir.

> "Moore'un yaptığı şekilde, insanın bir şeyi bildiğini söylemek, dolayısıyla da söylediğinin kayıtsız şartsız hakikat olduğunu söylemek, bana yanlış görünüyor.-Bu ancak, insanın dil oyunlarının sabit bir temeli olduğu kadarıyla hakikattir" (KÜ, §403).

> "Zira, Moore "Onun… olduğunu biliyorum" dediği zaman, "hiçbir şey bilmiyorsun!" diye karşılık vermek isterim- oysa felsefe yapma niyetiyle konuşmayan birine bunu söylemem. Yani, bu ikisinin farklı şeyler söylemek istediklerini hissederim (haklı olarak mı?). Zira, biri şunu şunu bildiğini söylerse, ve bu onun felsefesinin bir parçasıysa o zaman, bu bildirimde tökezlemişse felsefesi yanlıştır" (§407-408).

Anlama dair bir kesinlik olabileceğine ikna olma tutumu ile dil oyunlarının varlığını kabullenme tutumu karşılıklı iki kutuptadır. Gündelik dil kullanımında hiçbir zaman sorun olmayan kesinlik tutumu (dil oyunlarını tanır ve kurallarına uyarız), dilin ideal olma iddiasındaki bir kullanımıyla yapılan felsefeye girdiğinde o zaman felsefi sözde-sorunlar baş gösterir. Çünkü bu türde felsefe, gündelik dildeki kullanımlarında hiçbir sorunla karşılaşılmayan kavramları alır ve anlamdan kesinlikli bir tutumla bahsetmeye

başlar. Bu kavramlar, satranç taşlarının bir oyuna bağlı olmayan bir anlamı olabilirmiş gibi oyun-dışı olma iddiasıyla (kesinlik) kullanılırlar. Satranç taşlarını boy sırasına dizen birisi yalnıza başka bir oyun oynuyordur; eğer oyun oynamadığını bu taşlarla yapılabilecek tek anlamlı şeyi yapmakta olduğunu söylerse gülünç duruma düşecektir.

> "Sözcüklere açıklama yoluyla anlamlar verilir. Bir sözcüğün açıklaması, eğer açıklama vermeye hazır isek, söylemeye hazır olduğumuz açıklamadır. Bu anlamda birçok sözcüğün kesin anlamı yoktur. Ama bu bir kusur değildir. Bunun bir kusur olduğunu düşünmek, okuma lambamın verdiği ışığın gerçek ışık olmadığını, çünkü sınırlarının belli olmadığını söylemeye benzer. Filozoflar sözcüklerin anlamını araştırmaktan, çözümlemekten, çok sık söz ederler. Ama sözcüklerin, gerçekte ne anlama geldiklerine ilişkin bir tür bilimsel araştırma var olabilirmiş gibi, sanki bizden bağımsız bir güçten aldıkları anlamlara sahip olmadıklarını unutmayalım" (MK, 32).

> "Filozoflar bir sözcüğü kullandıklarında – 'bilgi', 'varlık', 'nesne', 'ben', 'tümce', 'ad'ye şeyin özünü kavramaya çalıştıklarında kendimize şunu sormalıyız: Bu sözcüğün anayurdu olan dilde gerçekten böyle kullanıldığı olur mu hiç?- Biz sözcükleri metafiziksel kullanımlarından gündelik kullanımlarına geri getiriyoruz" (FS, §116).

Wittgenstein, "açıklamacı felsefenin kullandığı tümevarım yasasının deneyimin malzemesiyle ilgili belli özgül önermelerden *(doğa biliminin cümlelerinden)* daha fazla temellendirilemeyeceğini" (KÜ, §499) söylediğinde; felsefesindeki yaklaşımını ve felsefenin sonuçlarının nasıl olması gerektiğini bir kez daha belirtmiş olacaktır. "Tuhaf olan şu ki, insanın temele yönelik kuşkularla kafasını bulandırmaya çalışan birisine "Saçma!" diyerek kulak asmamasını çok doğru bulsam bile kendini (örneğin "Biliyorum" sözüyle) savunmaya kalkışmasını yanlış bulurum" (§498). Wittgenstein'ın felsefesini özel kılan: *temele yönelik kuşkularla* kafa bulandırdığını düşündüğü açıklamacı felsefenin varsayımlarına asla başka varsayımlarla cevap vermeyip onlardaki saçmalığın *apaçık* olarak ortaya çıkartılması tutumudur. Felsefede estetikçi yaklaşımın ana tutumu olan bu tutum: şüphe ve kesinlikten uzak olan *gündelik dilin* eksiksizliğini savunarak, felsefe sorularının dilin yanlış anlamasıyla ortaya çıkan iradi uyumsuzluklar olarak görülmesi ve estetik düzenlemenin (terapinin) felsefenin tek amacı olarak belirlenmesini getirir.

> "Felsefede sıradan dilimize karşıt olarak ideal bir dili göz önünde bulundurduğumuzu söylemek yanlıştır. Zira bu, sıradan dili düzeltebileceğimizi düşünmüşüz gibi bir görüntü ortaya çıkarır. Oysa sıradan dilin kusuru yoktur. "İdeal diller" kurduğumuz zaman, bunu sıradan dilimizin yerine bunları koymak için yapmıyoruz; yalnızca, sıradan bir sözcüğün kesin kullanımını bulduğunu düşünmenin, birinin zihninde neden olduğu bazı sorunları gidermek için yapıyoruz. Yöntemimizin yalnızca sözcüklerin fiili kullanımlarını sıralamak olmayıp, daha çok, kasıtlı olarak yeni kullanımlar-bazılarını saçma göründükleri için-icat etmek olmasının sebebi budur" (MK, 33).

Wittgenstein için felsefenin sonuçları şüphe içermeyen ilk duruma (felsefe soruları öncesi sağduyu noktasına) dönebilmenin imkanlarının ortaya çıkarılması olmalıdır. Felsefenin sorularının bizi artık ele geçiremediği notasyonun ortaya çıkması için, dilimizde neyi niçin yaptığımız yani dilin araçsallığının geriye doğru düşünülmesi gerekmektedir. Wittgenstein felsefesinde, her seferde farklı bir hamle ile art arda düğümlenmiş bir ipe benzetebileceğimiz dilimiz karışmış anlama yetimizin sebebi olarak görülecek ve tüm sorunların dil üzerinde (gramatik soruşturma) giderilmesi kararlılığına bağlı kalınacaktır. Bu kararlılık, onun felsefe sorularına yaklaşımının, kullandığı yöntemlerin olduğu kadar varmak istediği sonuçların da doğasını belirlemiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, felsefede yeni bir tavır ve farklı bir yönelime işaret ettiğini savunduğumuz *estetikçi yaklaşımın*[30]*;* Wittgenstein'ın felsefenin doğası, amacı ve yöntemine dair düşüncelerini şekillendiren ana motif olarak ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Bahse konu yaklaşımın, Wittgenstein'ın görüngüleri açıklamaya çalışan varsayımcı bir felsefi yöntem yerine, *her şeyi olduğu gibi bırakan* ve görüngülerin olanaklarını (*grameri*[31]) soruşturan bir yöntemler bütününü tercih ediş ve uygulayışı noktasında sergilendiği görülmüştür. Wittgenstein'ın, insan anlayış ve davranışının yapısı, felsefe sorularının doğası, felsefede izlenmesi gereken yol ve felsefenin sonuçları hakkındaki düşüncelerinin estetikçi yaklaşımı tüm cepheleriyle ortaya çıkardığı savunulmuştur.

Wittgenstein'ın anlayış ve davranışın dil ile ilişkisi temelinde kurduğu yenilikçi bağlantılar ve tüm felsefenin çehresini değiştiren bir amaç ve yöntem eleştirisinin iki yönlü olarak birbirini beslediği görülmüştür. Wittgenstein'ın kurduğu bağlantılar felsefede bir değişimi zorunlu kılarken, aynı zamanda felsefe sorularının doğası ve felsefenin amacına dair görüşleri de bu bağlantıların kurulabilmesinde önemli bir yere sahiptirler. Böylelikle, gramatik soruşturma olarak ortaya çıkan bu felsefe bir yönüyle deneysel iken, diğer yönüyle belli bir bakış açısını (dünya görüşü) savunduğu için bireysel olma karakterindedir.

[30] (Dipnot 1)
[31] Wittgenstein'da "*gramer",* sözcükleri seçiş, kullanış ve takdir edişimize işaret eden geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Felsefe sorularının yalnızca dilin yanlış anlaşılmalarına işaret ettiği düşüncesi, grameri, betimleyici tarzda yapılan felsefenin tek konusu haline getirir.

Bu doğrultuda Wittgenstein'ın epistemolojik bir akılcılık (düşünmenin akılcı modeli[32]) fikrine karşı *düşünmenin kaotik estetiği*[33] dediğimiz bir modeli önerdiği ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu model, içsel süreçlerin yapılarına dair varsayımlara karşı durmayı, yani açıklama yapmayı bir noktada kesmeye dair sağduyu çağrısını içerir. Psikolojizm tuzağından uzak durulacak ve tüm felsefe *gramatik* bir soruşturma üzerinde ilerleyecektir. Düşünmenin kaotik estetiği, Wittgenstein'ın insan anlayışının yapısına dair düşüncelerindeki iki önemli noktayı vurgular. İlki, bir cümleyi anlama ediminin bir sanat eserini anlamada (özellikle müzikte) olduğu gibi mekanik bir işlemden ziyade estetik bir duyuşa işaret ettiğine dair görüşüdür. İkincisi ise dil ile yaptıklarımızın açıklamalara kapalı, *yaşam biçimi* çerçevesinde *dil oyunları* ile işleyen *körlemesine* bir *kural izlemeyi*[34] içerdiği görüşüdür. Bu iki görüşün; düşüncelerimiz, dolayısıyla konuşmamız ve yazmamızın bir kaostan dahi doğmuş olabileceğini savunan Wittgenstein'ın düşünmenin yapısına dair ana fikrini desteklediği görülmüştür.

Wittgenstein'ın insan anlayışının doğasına dair kurduğu bağlantılar ile felsefe sorularının doğası hakkındaki düşüncelerinin birbirini desteklediği ve aynı yaklaşıma (estetikçi yaklaşım) ait olduğu fikri irdelenmiştir. Felsefenin sorularının tüm insanlar için tek seferde cevaplanabilecek nitelikte olmadığını savunan Wittgenstein'ın, onları insan kavrayışının dolanmışlığına ve böylelikle iradeye dair (gramatik) uyumsuzluklar (hastalık) olarak gördüğü ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, felsefenin sorularının estetiğin sorularına oldukça benzer olduğunu düşünen Wittgenstein'ın, anlayıştaki

[32] (Dipnot 6)
[33] Wittgenstein'ın nedenselliklerle çevrelenemeyen, açıklamalara kapalı içsel süreçler fikrine ve bir ifadeyi anlama/aktarma noktasında gördüğü estetik unsurlara işaret etmek için tercih edilmiştir.
[34] Wittgenstein'da *yaşam biçimi* ve *dil oyunu* kavramları, sosyolojik/antropolojik ve kavramsal değişkenlere işaret ediyor gözükür. Wittgenstein'ın felsefi yönteminin (varsayımlara karşı) gereği olarak bu kavramlar açıklamaya kapalı bir şekilde kullanılırlar. Böylelikle, insan anlayışının kaotik (kurallarına körlemesine uyduğumuz) yapısı korunmuş olur.

(dildeki) karmaşalara işaret eden uyumsuzluklara *estetik karmaşalar*[35] olarak yaklaşması bahse konu fikrimizi güçlendirmiştir. Felsefe ve estetiği, bilimin karşısında konumlandıran Wittgenstein; onları, soruları hakkında bilimsel açıklamaların bizi asla tatmin etmeyeceği bir alan (kavramlara dair) olarak belirler.

Wittgenstein'ın felsefenin doğası ve konusuna dair yaklaşımının, onun felsefe yapma tarzıyla örtüşerek felsefede estetikçi yaklaşımı tüm cephesiyle ortaya çıkardığı görülmüştür. Wittgenstein'ın felsefedeki yöntemine işaret etmek üzere kullandığımız *estetik düzenleme*, bakış açısı değişimi ve yeni duyarlılıkların kazanılmasıyla felsefe sorularının artık sorun olmaktan çıktığı (uyumsuzluğun – hastalık- giderildiği) bir çeşit terapiye işaret eder. Wittgenstein'da bahse konu terapinin, kişinin belli durumlarda oynanan dil oyunlarını tanıması ve açıklama arayışına girmemesi (yeni bir notasyonun fark edilmesi[36]) ile gerçekleştiği görülmektedir; yani, yeni açıklamalar verilmeden (oluşturulmadan) halihazırda bilinenlerin düzenlenmesi terapinin yolunu verir. Dile ve dünyaya bakışımızda ara bağlantıları görüp gerektiğinde icat eden terapi yolu, yönlerin (aspect) yeni deneyimlerinin kazanılmasına dair yaşam-biçimsel (ilk duyumsal, estetik[37]) bir gelişim/iyileşmedir. Estetik düzenleme, bireyin gerçek ihtiyacı olan kendini bilme/tanıma, Wittgenstein'ın deyimiyle *eve gidiş yolunu bulmak* ile yakından alakalıdır.

[35] Kavram, Wittgenstein'ın estetik üzerine verdiği derslerde, nedeni bilinmeden bir sanat eseri tarafından etkilenilen durumlar için kullanılır.

[36] "Bütün olanaklı notasyonlar arasında, bütün yaşamımıza yayılan tek notasyon olan sıradan dilimiz, sanki zihnimizi tek bir konumda sağlamca tutar ama zihnimiz bu konumda bazen kendini kramp girmiş gibi hisseder, başka konumlara da arzu duyar. Nitekim bazen bir farkı sıradan dilimizin yaptığından daha güçlü bir şekilde vurgulayan, daha açık hale getiren bir notasyon arzularız. Bize bu ihtiyaçları karşılayan notasyonlar gösterildiğinde, zihinsel krampımız çözülür. Bu ihtiyaçlar pek çok farklı türden olabilir" (MK, 68).

[37] "Yunanca'da varolan şeyler karşısında, duyumları, duyguları ve sezgileri yoluyla duyarlı olan kişi anlamına gelen aisthetikos'tan türeyen; ilk, temel duyum anlamına gelen estetik (aisthesis)" (Cevizci, 1999: 315).

Wittgenstein'da estetik düzenlemenin, gücünü gündelik dile[38] dönüş çabasından aldığı ve merkezi olmayan (betimlemeci) yöntemlerle[39] işlediği görülmektedir. Stanley Cavell, gündelik dil felsefesi ile estetik yargılar arasında kurduğu bağlantılarda, Wittgenstein'ın felsefesinin, bireysel yargılama kapasitesi ile yakından ilgili olduğu görüşünü paylaşır. Gündelik dil felsefesi, "ne zaman, ne söyleneceği" konusunda *herkes için konuşabilme* yeterliliği, yani, estetikte olduğu gibi öznel yargılar hakkında karşıdakini ikna edebilme ile bağlantılıdır. Bu, kalıplar ve prosedürler (estetik karmaşalar) hakkında bir anlaşmayı içerir, bu anlaşma farklı türde (estetik) bir doğrunun kurulması anlamına gelir. Wittgenstein felsefesinin gündelik dile dönüş çağrısının, estetik bir karmaşa ile özdeşleştirilen felsefe sorularını iptal edecek estetik bir doğrunun kurulması ile ilgi olduğu görülmektedir.

Wittgenstein'a göre aslında oldukça yalın sonuçlara sahip olması gereken felsefenin karmaşıklığı anlayışımızdaki karmaşalara işaret eder. Bu karmaşaları oluşturan dilin yanlış anlaşılmaları üst üste atılmış farklı düğümlere benzer olup, gramatik soruşturma olarak felsefe bu düğümlerin çözülmesine dair zorlu ve oldukça farklı çabaları gerektirir. Wittgenstein'da bahse konu olan çabaların bir uyumsuzluğun giderilmesi noktasında irade (dilin büyülemesi) dışına çıkma stratejilerinin geliştirilerek estetik düzenlemenin sağlanmasına ait olduğu görülmektedir. Wittgenstein'da bu çabaya ait yöntemler, merkezden ana yönlere doğru gelişen (akılcı yani iradeye güvenen) bir felsefe yapma (açıklamacı) anlayışına karşı; yeni örneklerin ve benzetmelerin ön planda olduğu yaratıcı (ara yönlerin keşfedildiği) uygulamalara işaret eder. Merkezi olmayan

[38] Wittgenstein'da *gündelik dil*, sadece araçsallığı için kurulmuş türevsel dilleri (bilimde ve açıklamacı felsefede olduğu gibi) dışarıda bırakan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Türevsel dillere göre önceliği olan bu dil, anlayış olarak yapılanmış insan yaşam biçiminin eğilimleri ile yüklüdür.

[39] İlgili kavram, kesinlik arayışı tutumunun ve böylelikle açıklamacı felsefenin karşısında duran, bireysel karakterde ve estetik yargılara benzer farklı türde bir doğruluk arayışında olan yöntemler için kullanılmaktadır.

ve sınırları belirlenmemiş bu uygulamalar çözüme hazırlıkmış gibi görünen şeylerin (betimlemeler) çözüm olarak tanınması ile sona erer. Böylelikle, Wittgenstein'ın felsefi yaklaşımındaki yöntemlerin (yaratıcı, merkezi olmayan) ve sonuçların (estetik yargılar gibi betimlemeci) estetik bir araştırma ile ne derece örtüştüğü ortaya çıkmış olur.

Wittgenstein'ın insan anlayışının doğası, felsefe sorularının doğası hakkındaki düşünceleri ve önerdiği felsefe yapma şekliyle bir bütünlük içinde ortaya koyduğu devrimci nitelikteki *felsefede estetikçi yaklaşımın* sonuçlarının da açıklamacı felsefenin sonuçlarından bütünüyle farklı olduğu görülmüştür. Felsefenin kesinlikçi tutumunun bizi, dilin ihtimallerinin farkına varmaktan (felsefenin olması gereken sonucu) alıkoyduğunu düşünen Wittgenstein, felsefe soruları karşısında kişinin gerçek ihtiyacını *tam açıklık* olarak belirler. Bahse konu tam açıklık, bir kesinlik arayışına değil, kesinlik arayışından vazgeçişe işaret eder. Dilin ihtimallerinin anlaşılması (dil oyunlarının tanınması) ile gelen bu vazgeçiş, felsefe sorularının zihnimizi daha fazla meşgul etmediği bir terapinin (tam açıklık) sağlanmasıdır.

Sonuç olarak, Wittgenstein'ın tüm yönleriyle sergilediği estetik tavrın onu anlama noktasında en önemli olgu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bilim idealinin amaçlarını temsil ettiğini düşündüğü açıklamacı felsefeye karşı Wittgenstein; konusu, doğası, amacı, yöntemleri ve sonuçlarını estetik tavrın belirlediği bir felsefe önermektedir. Bu tavır, anlayış olarak şekillenen insan doğal fenomeninin (yaşam biçimi) olanaklarını (gramer) soruşturacak ve varsayımlarda bulunmayıp sadece anlam sorusunu soracaktır. Felsefe soruları insan anlayışındaki karmaşalar olarak görülerek; yöntem terapi, amaç ise tam açıklık olarak belirlenecektir. Böylelikle, Wittgenstein felsefeyi, estetik karmaşalar hakkındaki yargıların paylaşılması (bakış açısı değiştirme,

genişletme) çabası olarak hiç olmadığı kadar estetiğin alanına yaklaştıracaktır. Bireysel olarak herkes için konuşabilme uğraşındaki bu betimlemeci yol, aynı zamanda felsefe dilini (felsefe yapma şeklini) edebi olma yolunda dönüştürecektir.

ÖZET

Bu tezin amacı, Wittgenstein'ın felsefede kökten farklı bir bakış açısını temsil ettiğini düşündüğümüz yaklaşımının, onun özgün düşünceleri ve yöntemselliğinin incelenerek ortaya çıkartılmasıdır. Wittgenstein "insan anlayışının" doğasını, mekanizma fikri ve buna bağlı varsayımlar yoluyla açıklama girişiminin karşısında durmaktadır. Tezin ilk bölümünde, Wittgenstein'ın "insan anlayışını", kurallarına bilmeden uyduğumuz dil kullanımında, anlam oluşumunun bütün olanaklarını (dil oyunları) inceleyen betimlemeci bir yolla sergileme uğraşının bu fikrimizi desteklediği gösterilmeye çalışılıyor. Sonuç olarak, Wittgenstein'ın "insan anlayışını" tıpkı estetik yargılar alanı gibi açıklamalara kapalı ve nedenselliklerle yakalanamayan bir yapıda gördüğü ortaya çıkartılmış oluyor.

İkinci bölümde, Wittgenstein'ın estetiğin soruları ile felsefenin soruları arasında gördüğü güçlü benzerliğin, felsefedeki yaklaşımını şekillendiren sonuçları irdeleniyor. Wittgenstein'ın dilin büyülemesinin (gramatik yanlış anlamalar) irade dışı geliştirdiği bir uyumsuzluk (hastalık) olarak ortaya çıkan felsefe sorunlarına "insan anlayışındaki" estetik (kavramsal) karmaşalar olarak yaklaştığı fikri savunuluyor. Bu yaklaşımın ilk belirtisi, Cavell'in *herkes için konuşabilme* yetisi ile ilişkilendireceği gündelik dil felsefesinin, öznel yargılar hakkında bir uzlaşı uğraşını içermesi olarak tespit ediliyor. İkinci belirti ise, Wittgenstein'ın, felsefe sorularının estetik karmaşalar gibi bireysel (hastalığa özgü) ve yaratıcı (irade dışına çıkma stratejileri içeren) karakterdeki çeşitli yöntemlerle çözüleceği görüşünü taşıması olarak ortaya konuluyor. Böylelikle, Wittgenstein'ın felsefi yaklaşımının sonuçları da, estetik bir doğrunun kurularak uyumsuzluğun giderildiği bir terapi olması yönüyle, açıklamacı bir felsefenin

sonuçlarından ayrılmış oluyor. Wittgenstein felsefeyi, sorularının doğasının "insan anlayışının" açıklamalara kapalı (kaotik) estetiğiyle örtüşen ve amacı estetik bir doğru olan düzenlemeler (gramer araştırması) noktasına taşımaktadır. Tez sonuç olarak, bilim idealinin kesinlikçi tutumunu benimseyen bir felsefeye karşı, estetiğin dinamiği ve yöntemlerini kullanan Wittgensteincı yaklaşımın, felsefeyi sanat eleştirisine ve onun dilini edebiyata komşu kıldığı düşüncesi ile bitiriliyor.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to reveal the approach of Wittgenstein, which we believe to represent a fundamentally different perspective in philosophy, by examining his unique thinking and methodology. Wittgenstein dissent the attempt to explain the nature of human understanding by the idea of mechanism and assumptions attached to it. In the first part of the thesis, it is tried to show that Wittgenstein's efforts to reveal the human understanding in a descriptive way that examines all the possibilities of meaning formation (language games) within the use of language which we obey the rules of it without knowing. As a result, it is revealed that Wittgenstein sees human understanding in a structure that is closed to explanations such as the field of aesthetic judgments and cannot be captured by causation.

In the second chapter, we investigate the outcomes of strong resemblances Wittgenstein found between the questions of aesthetics and philosophy, shaping his approach. We argue Wittgenstein’s aprroach to philosophical problems emerging as misconceptions developed out of the bewitching of language, so called grammatical misunderstandings, is related to aesthetic conceptual complexities in human understanding. The first charecteristic of this approach is that ordinary language philosopy (associated to Cavell’s “ability to speak for all”) is about the compromise on subjective judgments. The second charecteristic on the other hand is Wittgenstein’s belief that the questions of philosophy could be answered like aesthetic complexities using various methods that is in a personal (specific to the disease) and creative (include strategies to go independent of the will) way. Therefore, the outcomes of Wittgenstein’s approach is differentiated from a philosophical approach that tries to give explanations, by constructing an

aesthetic truth as a therapy to overcome the disharmonies. In conclusion, we discuss how Wittgenstein transform philosophy into procedures that are grammatical explorations seeking the aesthetic truth, asking the questions coinciding with the unknowable aesthetics of human understanding that is not open to explanations. We also conclude that against science that seeks ideal certainty, Wittgenstein's approach employing dynamics and methods of aesthetics closely relates philosophy to art criticism, and associate its language to literature.

KAYNAKÇA

Dersler:

Harries, Karsten, (2014, Fall Semester), *Wittgenstein, Heidegger and the Future of Philosophy*, Yale University Press. Erişim: https://campuspress.yale.edu/karstenharries/files/2016/01/Heidegger-Wittgenstein-and-the-Future-of-Philosophy-1s1llh0.pdf

Kitaplar:

Bernstein, Charles, (1986), *Content's Dream. Essays 1975-1984*, Los Angeles, Sun & Moon Press.

Bernstein, Charles, (1999), *My Way. Speeches and Poem, Chicago, The University of Chicago Press.*

Braver, Lee, (2014), *Groundless Grounds: A Study of Wittgenstein and Heidegger*, MIT University Press.

Cahill, Kevin M., (2014), *The Fate of Wonder : Wittgenstein's critique of metaphysics and modernity*, Columbia University Press.

Gunnell, John, (1983), *Social Inquiry after Wittgenstein and Kuhn*, Columbia University Press.

Hadot, Pierre, (2015), Wittgenstein ve Dilin Sınırları, Ankara, Doğu Batı Yayınları.

Hagberg, Garry, (2008), *Describing Ourselves: Wittgenstein and Autobiographical Consciousness*, Oxford University Press.

Hume, David, (1978), *A Treatise of Human Nature*, 2nd ed. Ed. P. H. Nidditch. New

York: Oxford University Press.

Hintikka, Jaakko, (2015), *Wittgenstein Üzerine*, İstanbul, Sentez Yayıncılık.

McDowell, J. Henry, (1998), *Meaning, Knowledge and Reality*, Harvard University Press.

Monk, Ray, (2005), *Dahinin Görevi*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Mulhall, Stephen, (2006), Stanley Cavell: Philosophy's Recounting of the Ordinary, New York: Oxford University Press.

Nietzsche, Friedrich, (2010), Güç İstenci, İstanbul, Say Yayınları.

Pears, David, (1985), Wittgenstein, İstanbul, Afa Yayıncılık.

Schopenhauer, Arthur, (2013), İsteme ve Tasarım Olarak Dünya, İstanbul, Biblos Kitabevi / Yayınları.

Wittgenstein, Ludwig, (1967), *Remarks on the Foundations of Mathmetaics,* The M.I.T Press.

Wittgenstein, Ludwig, (1993), *Remarks on Frazer's Golden Bough*, In James Klagge and Alfred Nordmann, eds., Philosophical Occasions 1912-1951 Indianapolis, Hackett.

Wittgenstein, Ludwig, (1998), *Philosophical Remarks*, Oxford, Basil Blackwell.

Wittgenstein, Ludwig, (2004), *Zettel*, İstanbul, Nisan Yayınları.

Wittgenstein, Ludwig, (2007), *Mavi Kitap, Kahverengi Kitap,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Wittgenstein, Ludwig, (2013), *Kesinlik Üstüne + Kültür Değer*, İstanbul, Metis Yayınları.

Wittgenstein, Ludwig, (2013), *Tractatus Logico-Philosophicus,* İstanbul, Metis Yayınları.

Wittgenstein, Ludwig, (2014), *Felsefi Soruşturmalar*, İstanbul, Metis Yayınları.

Wittgenstein, Ludwig, (2015), *Estetik, Psikoloji ve Dinsel İnanç Üzerine: Dersler ve Söyleşiler*, İstanbul, Sentez Yayıncılık.

Makaleler:

Cavell, Stanley, (1976), "*The Availability of the Later Wittgenstein*", **Must We Mean What We Say?**, Cambridge University Press, s. 44–72.

Cavell, Stanley, (1976), "*Aesthetic Problems of Modern Philosophy*", **Must We Mean What We Say?**, Cambridge University Press, s. 73–96.

Gould, Timothy, (2004), "*Restlessness and the achievement of peace: writing and method in Wittgenstein's Philosophical Investigations*", **Literary Wittgenstein**, Edited by John Gibson and Wolfgang Huener, Routledge, London, s. 75-92.

Schalkwyk, David, (2004), "*Wittgenstein's 'imperfect garden': the ladders and labyrinths of philosophy as Dichtung*", **Literary Wittgenstein**, Edited by John Gibson and Wolfgang Huener, Routledge, London, s. 55-75.

Schulte, Joachim, (2004), "*'The life of the sign': Wittgenstein on reading a poem",* **Literary Wittgenstein**, Edited by John Gibson and Wolfgang Huener, Routledge, London, s. 146-165.

Tilghman, Benjamin R., (2003), "*Wittgenstein and Poetic Language*", **Journal of the History of Ideas Vol. 27, No. 1**, Published by Johns Hopkins University Press, s. 188-195.

Wyss, Sebastian, (2015), "*Does Wittgenstein have a Method? The Challenges of Conant and Schulte*", **Nordic Wittgenstein Review Vol. 4, No. 1**, Published by Nordic Wittgenstein Society, s. 167-193.

Sözlük:

Cevizci, Ahmet, (1999), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık.

Tezler:

Göricke, Ursula, (2003), *Poetry as Epistemological Inquiry: Reading Bernstein Reading Cavell Reading Wittgenstein*, RWTH Aachen University: *Philosophische Fakultät*, Online Doktora Tezi, Nordrhein-Westfalen, Deutschland. Erişim: https://publications.rwth-aachen.de/record/59386/files/04_070.pdf